

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marina Gajić

Procesi evropeizacije v Srbiji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marina Gajić

Mentor: izr. prof. dr. Damjan Lajh

Procesi evropeizacije v Srbiji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2011

ZAHVALA

*izr. prof. dr. Damjanu Lajhu za vse strokovne komentarje,
očetu, mami, sestri in fantu za podporo vedno in povsod.*

Procesi evropeizacije v Srbiji

Proces evropeizacije in integracije držav Zahodnega Balkana se zelo razlikuje od enakih procesov v državah, ki so že članice Evropske Unije (EU). Prihodnost Zahodnega Balkana je znotraj EU a vendar ne za vsako ceno. Približevanje članstvu je povezano s stabilizacijo regije celo do te mere, da se lahko vprašamo kaj je vzrok in kaj posledica. Eden od pomembnih mehanizmov evropeizacije, ki je zelo prišel do izraza v primeru držav Zahodnega Balkana je pogojevanje članstva. Če kot končni cilj procesov evropeizacije v Srbiji vidimo vstop in članstvo v EU, je odgovornost same države predvsem učinkovita implementacija evropskih standardov in norm. V Srbiji nacionalna javnopolitična področja vedno bolj postajajo podvržena procesu oblikovanja skupnih politik EU, kljub temu pa za Srbijo ni primeren le pristop preučevanja procesov evropeizacije od »zgoraj navzdol«. To kažeta tudi izbrani študiji primerov. Regionalno sodelovanje je zelo pomemben element v procesu približevanja držav EU, prav tako pa gre za enega od procesov, ki bi moral potekati od »spodaj navzgor«. Po drugi strani pa se zelo izpostavlja pomen mednarodnega dejavnika na tem področju. Zelo kompleksen je tudi potek procesov evropeizacije na področju boja proti korupciji. Izkoreninjenje korupcije mora postati proces, ki bo imel veliko podporo tako v državnih oblasteh kot javnosti. Korupcija mora v Srbiji postati ključni nacionalni interes in ne sme biti na dnevnem redu le zaradi zahtev mednarodne skupnosti.

Ključne besede: evropeizacija, Zahodni Balkan, Srbija, regionalno sodelovanje, korupcija.

The processes of Europeanisation in Serbia

The processes of Europeanisation and integration of the Western Balkan countries differ significantly from similar processes in countries that have already joined the European Union. The future of the Western Balkans lies in the EU but not at any price. The stabilisation of the whole region is so closely linked to the membership in the Union that we can ask ourselves what is the cause and what the consequence. One of the important mechanisms of Europeanisation, especially regarding the accession processes of the Western Balkan countries, is the principle of conditionality. If we see the accession and full membership in the EU as the final step of Serbia's Europeanisation process, then the state itself has the sole responsibility to effectively implement European standards and norms. Common EU policies are increasingly shaping the area of national public policies, a top-down approach, however, is not the only appropriate way for Serbia to proceed. The two conducted case studies clearly support this thesis. Regional cooperation is a very important element of the association process as it is one of the processes that should be conducted at grass root level. On the other hand, the international factor is also very important in this context. Europeanisation processes regarding the fight against corruption are also very complex. Rooting out corruption must have a high degree of support from the national authorities but also from the public. In Serbia, corruption must become the key national interest and should not be on the agenda just because the international community demands it to be.

Key words: Europeanisation, Western Balkans, Serbia, regional cooperation, corruption.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	8
1.1 Opredelitev raziskovalnega problema	8
1.2 Raziskovalna vprašanja	10
1.3 Raziskovalne metode in tehnike	12
2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV IN TEORETIČNA IZHODIŠČA	14
2.1 Evropska Unija in Zahodni Balkan	14
2.2 Koncept evropeizacije	21
2.2.1 Različne opredelitve evropeizacije	21
2.2.2 Evropeizacija Zahodnega Balkana/Srbije	24
2.2.3 Evropeizacija Srbije (problemi)	31
2.3 Proces integracije standardov in norm EU v domače javne politike (Integracija Srbije v EU).....	35
2.3.1 Politični kriteriji	37
2.3.2 Ekonomski kriteriji	39
2.3.3 Približevanje evropskim standardom	40
3 ANALIZA PRIMEROV	41
3.1 Potek procesa evropeizacije na področju regionalnega sodelovanja v Srbiji	42
3.1.1. Regionalno sodelovanje in Zahodni Balkan	42
3.1.2. Regionalno sodelovanje v Srbiji – odnosi Srbije s sosednjimi državami	50
3.2 Potek procesa evropeizacije na področju boja proti korupciji v Srbiji	56
3.2.1 Boj proti korupciji v Srbiji	56
3.2.2 Institucionalni oziroma sistemski vidik boja proti korupciji v Srbiji	59
3.2.3 Analiza javnomnenjskih raziskav o percepciji korupcije v Srbiji	68
4 SKLEP	75
5 LITERATURA	77
PRILOGE	85
Priloga A: Dejavniki, ki spodbujajo regionalno sodelovanje	85
Priloga B: Ovire za regionalno sodelovanje	86
Priloga C: Percepcija ljudi o problemu »ujetosti države« po regijah	86
Priloga Č: Posvojitev mednarodnih instrumentov	87
Priloga D: Kateri instituciji anketiranci zaupajo, da bo rešila problem korupcije?	87

KAZALO TABEL

Tabela 2.1: Mehanizmi in pogoji evropeizacije	25
Tabela 2.2: Faze v procesu preoblikovanja Zahodnega Balkana	27
Tabela 2.3: Odnos med Srbijo in EU	36
Tabela 3.1: Vloga mednarodnih organizacij v regionalnem sodelovanju na Zahodnem Balkanu	43
Tabela 3.2: Sodelovanje v regiji Zahodnega Balkana.....	48
Tabela 3.3: Odnosi Srbije z novimi sosedomi.....	51
Tabela 3.4: Odnosi Srbije s sosednjimi državami v obdobju 2003 do 2010	52
Tabela 3.5: Pomoč Srbiji s strani držav članic in nečlanic EU	60
Tabela 3.6: Pomoč Srbiji s strani mednarodnih organizacij.....	61
Tabela 3.7: Število programov in projektov na področju boja proti korupciji.....	62
Tabela 3.8: Ugotovitve EK o problematiki korupcije v Srbiji	64
Tabela 3.9: Dejanja, ki so povezana s korupcijo (primerjava med letoma 2001 in 2006).....	68
Tabela 3.10: V kolikšni meri se anketirani strinjajo z naslednjimi trditvami	73

KAZALO SLIK

Slika 2.1: Podpora članstvu v EU.....	25
Slika 2.2: Mnenje državljanov o letu vstopa v EU.....	29
Slika 2.3: Vloga mednarodnega kazenskega sodišča v regiji Zahodnega Balkana.....	33
Slika 3.1: Pomembnost regionalnega sodelovanja	45
Slika 3.2: Model »ujetosti države« v Srbiji.....	58
Slika 3.3: Percepcija korupcije v državah Zahodnega Balkana	63
Slika 3.4: Percepcija korupcije v Srbiji.....	64
Slika 3.5: V kolikšni meri državne institucije služijo interesom državljanov?	70
Slika 3.6: Razširjenost korupcije v državnih institucijah	70
Slika 3.7: Komu ljudje najbolj zaupajo, da bo ustavil korupcijo?	71
Slika 3.8: Spreminjanje stopnje korupcije v preteklih letih	72

SEZNAM KRATIC

BiH	Bosna in Hercegovina
CARDS	Finančna pomoč za obnovo razvoj in stabilizacijo (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation)
DOS	Demokratska opozicija Srbije
EBRD	Evropska banka za obnovo in razvoj (European Bank for Reconstruction and Development)
EFTA	Evropsko združenje za prosto trgovino (European Free Trade Association)
EK	Evropska komisija (European Commission)
EU	Evropska unija (European Union)
IMF	Mednarodni denarni sklad (International Monetary Fund)
NATO	Organizacija severnoatlantske pogodbe (North Atlantic Treaty Organization)
OECD	Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (Organization for Economic Co-operation and Development)
OSCE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (Organization for Security and Co-operation in Europe)
OZN	Organizacija združenih narodov (United Nations)
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
WB	Svetovna banka (World Bank)
WTO	Svetovna trgovinska organizacija (World Trade Organization)
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD

V magistrskem delu se bom ukvarjala s procesi evropeizacije v Srbiji. Odnosi med Evropsko unijo (EU) in državami Zahodnega Balkana (kamor spada tudi Srbija) so zelo specifični. Proces evropeizacije in integracije držav v EU se zelo razlikuje od enakih procesov v državah, ki so že članice EU. Zanimalo me bo, na kakšen način poteka proces integracije evropskih standardov in norm v domač politični sistem v Srbiji. Prav tako bom proces evropeizacije v Srbiji skušala identificirati in predstaviti na dveh področjih: regionalno sodelovanje in korupcija. V teoretičnih izhodiščih bom predstavila odnose med EU in Zahodnim Balkanom ter koncept evropeizacije. Nato se bom osredotočila na posebnosti evropeizacije regije Zahodnega Balkana in Srbije. V analizi primerov bom identificirala proces evropeizacije na dveh, že prej omenjenih izbranih področjih. Znotraj regionalnega sodelovanja se bom osredotočila na odnose Srbije s sosednjimi državami, saj je razvoj teh odnosov zelo pomemben za integracijo držav v EU. Drugo področje, ki ga bom analizirala, je boj proti korupciji v Srbiji. Predstavila bom institucionalni oziroma sistemski vidik boja proti korupciji in analizo javnomnenjskih raziskav o percepciji korupcije v Srbiji.

1.1 Opredelitev raziskovalnega problema

EU je leta 2003 s Solunsko agendo razglasila, da je prihodnost Balkana znotraj EU. Seveda pa je polnopravno članstvo pogojeno z doseganjem evropskih standardov. Obljuba EU za širitev kljub temu ni popolnoma altruistična. Nekateri (politiki) menijo, da EU ne ponuja članstva le zaradi nekakšne slabe vesti zaradi zapostavljanja Balkana v prejšnjih desetletjih, ampak gre za lastne geopolitične interese. Na področju Zahodnega Balkana gre približevanje članstvu z roko v roki s stabilizacijo regije (Brown in Attenborough 2007, 3-7). Po drugi strani pa obstaja dejstvo, da se EU ne more kar tako ločiti od Zahodnega Balkana ampak lahko izbira le kakšen bo njun odnos. Če se Zahodni Balkan pridruži EU lahko ta odnos postane donosen in koristen, v nasprotnem primeru lahko postane ta odnos vedno bolj nestabilen (Brown in Attenborough 2007, 26). Ta dvojna strategija EU do Zahodnega Balkana se je razvila v devetdesetih letih, delno kot odgovor na izzive znotraj regije delno pa kot posledica razvoja EU (Bechev 2004, 11). Calicova (2005, 2) celo pravi, da so države Zahodnega Balkana dobile status potencialnih kandidatov za vstop v EU zaradi sebičnih interesov same EU, ki je konflikte na jugovzhodni periferiji, ki predstavlja obrobje Unije, videla kot grožnjo njenim vitalnim interesom. Zahodni Balkan predstavlja kompleksno in raznoliko realnost. Z vidika graditve države in družbe

zahteva specifične pristope in instrumente za reševanje pestrosti problemov in dilem, s katerimi se sreča vsaka družba oziroma subregija na poti k članstvu v EU. Uspešen vstop Zahodnega Balkana v EU je potreben kot del vsesplošnega uspeha EU, da le-ta postane viden in vpliven globalni dejavnik v svetu. (Minchev v Minchev ur. 2010, 3).

Poleg integracije neke države v EU ima izreden pomen tudi proces evropeizacije. Anastasakis (2005, 2) pravi, da je lahko evropeizacija način ali cilj, projekt ali vizija; prav tako v različnih državah poteka na različne načine. Za manj napredne države lahko pomeni strukturno transformacijo in modernizacijo same države. V primeru Balkana evropeizacija pomeni prilagajanje naprednemu zahodnemu modelu vladanja ter varnost in blaginjo v prihodnosti. Lahko pa gre za zapleten in kontroverzen boj in travmatično izkušnjo. Anastasakis (2005, 4) trdi, da gre v primeru evropeizacije Zahodnega Balkana za prisilen in zahteven proces od zgoraj navzdol. Če hočemo ali ne, je na območju Zahodnega Balkana prišel čas EU. Za razliko od devetdesetih let, ima EU danes v rokah izkušnje, instrumente in primerne strategije, da pomaga državam Zahodnega Balkana prestat izzive. V tem trenutku je potrebna odločnost in moč, da se evropeizacija Zahodnega Balkana (v skupnem sodelovanju z partnerji v regiji) uspešno zaključi (Lehne v Batt 2004, 126).

Hix in Goetz (v Lajh 2006, 50) pravita, da se institucionalno in javnopolitično prilagajanje standardom EU pogosto povezuje in prepleta s ključnimi procesi sprememb v državah: demokratizacijo, liberalizacijo in privatizacijo. Pri projektu pridruževanja EU naj bi šlo predvsem za vladavino prava, demokracijo in človekove pravice (Bučar in Brinar v Lajh 2006, 51). EU se navadno posledično obravnava kot pomemben katalizator oziroma spodbujevalec prehoda v demokracijo, ki s pritiski po doseganju določenih kriterijev spodbuja demokratični razvoj, spoštovanje temeljnih človekovih pravic in odpiranje političnega sistema (Grabbe v Lajh 2006, 51).

V magistrskem delu se bom osredotočila na eno od držav Zahodnega Balkana, in sicer Srbijo. Jelinčičeva (2006, 6) pravi, da je evropeizacija družbenega, političnega in pravnega prostora edina razvojna opcija države in zato je oziroma mora biti v interesu vseh državljanov. Učinkovita implementacija evropskih norm in standardov predstavlja odgovornost Srbije, kot države, ki želi postati članica EU. Če kot končni cilj evropeizacije vidimo vstop in članstvo neke države v EU, je zanimivo dejstvo oziroma rezultati raziskave Gallup Balkan Monitor. Rezultati raziskave kažejo, da je v Srbiji delež tistih, ki menijo, da je članstvo v EU nekaj dobrega, padel iz 61 % leta 2006 na 44 % v letu 2010 (Gallup Balkan Monitor 2010, 22).

Kljub temu, da je le slaba polovica za članstvo v EU, le-ta uživa visoko zaupanje med državljani Srbije; ta podpora je namreč večja od podpore, ki jo uživajo nacionalne politične institucije (Orlović 2007, 6).

S procesom demokratizacije in evropeizacije je povezana tudi modernizacija države. Modernizacija se nanaša na preoblikovanje socialističnega avtoritarnega sistema iz Miloševićevega obdobja v demokratični sistem. Institucionalni okvir demokracije ne more biti konsolidiran, če družbenim in političnim akterjem demokratizacije in modernizacije primanjkuje kritične javnosti in konsenza o reformah (Vujadinović v Vujadinović in Goati 2009, 11). Po padcu Miloševićevega režima in nastopu bolj demokratičnih vlad na oblasti v Srbiji je evropska integracija postala eden najpomembnejših zunanjepolitičnih ciljev (Ralchev 2010,1).

1.2 Raziskovalna vprašanja

Jelinčičeva (2006, 6) pravi, da proces evropeizacije Srbije poteka skozi dva različna vidika:

- proces integracije evropskih standardov in norm v nacionalne javne politike,
- pogajanja med Srbijo in EU, katerih končni cilj je članstvo Srbije v EU.

V magistrskem delu se bom osredotočila na prvi vidik evropeizacije o katerem govori Jelinčičeva. Zastavila si bom naslednje raziskovalno vprašanje:

na kakšen način v Srbiji poteka proces integracije evropskih standardov in norm v domač politični sistem?

Potek procesa evropeizacije bom skušala proučiti in predstaviti na dveh izbranih področjih, identificiranih iz poročil Evropske Komisije (EK) o napredku Srbije:

- regionalno sodelovanje;
- problem korupcije.

Oba področja namreč predstavljata ključna predpogoja za integracijo države v EU, zato me bo zanimalo, na kakšen način poteka proces evropeizacije na teh dveh področjih.

V okviru procesov integracije je za EU zelo pomembno regionalno sodelovanje. Anastasakis in Bojicic-Dzelilovic (2002, 5) pravita, da je regionalno sodelovanje v vsaki regiji rezultat

medsebojnega vpliva zunanjih oziroma mednarodnih dejavnikov in notranje dinamike. Denti (2009, 3) izpostavlja že samo problematično poimenovanje Zahodnega Balkana kot nekakšno evropsko subregijo s svojimi posebnimi značilnostmi. Pravi, da gre za geografsko in kulturno negotovo regijo oziroma za konstruirano regijo s premikajočimi se mejami. V regiji se kaže raznolikost v participaciji držav regije v različnih mednarodnih organizacijah; prav tako je regija v razvoju od statusa periferne regije do neke vmesne regije v procesu integracije v EU. Regionalno sodelovanje je s strani EK nekakšen predpogoj za sodelovanje z in integracijo v EU. Zanimiv pogled na regionalno sodelovanje izpostavljata Anastasakis in Bojicic-Dzeliloviceva (2002, 80) na podlagi raziskave, ki analizira mnenja nekaterih intervjuvancev v Srbiji. Ti pravijo, da je v Srbiji prisotna določena stopnja ksenofobije in da je vztrajanje EU na regionalnem sodelovanju nekakšna moderna oblika kolonizacije regije. Avtorja v svoji analizi ugotavljata, da je pojem regionalnega sodelovanja enako problematičen kot pojem same regije; problem pojma regije Zahodni Balkan že zgoraj izpostavlja Denti.

Regionalno sodelovanje po drugi strani prispeva k spravi, dobrim sosedskim odnosom in okoliščinam, ki vodijo k reševanju odprtih dvostranskih vprašanj. To sodelovanje je pomembno tudi za gospodarski razvoj držav Zahodnega Balkana in reševanje skupnih problemov. V zadnjem desetletju so države Zahodnega Balkana znatno napredovale na področju stabilnosti in regionalnega sodelovanja. Vseeno pa ostaja več odprtih vprašanj, ki izhajajo iz konfliktov v regiji ter vplivajo na notranje delovanje držav in njihove medsebojne odnose (Evropska komisija 2010b, 19). Regionalno sodelovanje in dobri sosedski odnosi tvorijo bistveni del integracije Srbije v EU. Srbska vlada je regionalno sodelovanje razglasila za eno od prioritet v procesu približevanja EU in tako je Srbija aktivni udeleženec v različnih regionalnih iniciativah (Evropska komisija 2010a, 21). Tudi Battova (2004, 12) se strinja, da je tako imenovana regionalna dimenzija zelo pomembna za države Zahodnega Balkana in da je regionalno sodelovanje eksplicitni pogoj za napredovanje v evropskih integracijah. Vsaka država mora za voljo napredovanja dokazati obvezanost k izboljševanju odnosov v političnem in gospodarskem sodelovanju s sosedami v regiji.

V magistrskem delu se bom torej osredotočila na potek procesa evropeizacije na področju regionalnega sodelovanja, saj je le-to bistveni del in eden izmed predpogojev za integracijo države v EU.

Drugi izbrano področje, identificirano iz poročil EK o napredku Srbije, na katerem bom skušala predstaviti potek procesa evropeizacije je problem korupcije. Napredek na področju boja proti korupciji v Srbiji se nekako kaže v ustanovitvi protikorupcijske agencije, ki je

začela delovati januarja 2010. Kljub temu pa korupcija še vedno prevladuje na mnogih področjih in ostaja resen problem, zakonodajni okvir pa je pomanjkljiv (Evropska komisija 2010b, 47). V vseh poročilih o regiji Zahodnega Balkana je navedeno, da je korupcija ena od tistih problematik, ki preprečujejo državam, da se razvijejo v funkcionalne demokracije in hitreje napredujejo proti integraciji v EU (Gallup Balkan Monitor 2010, 34). Korupcija v Srbiji predstavlja resen družbeni problem. Na to kažejo mnenja državljanov, deklarirane prioritete političnih strank in analize mednarodnih organizacij. Nestabilne politične situacije in nezadovoljstvo državljanov z hitrimi in nekvolitetnimi družbenimi spremembami predstavljajo dejstva, ki preprečujejo učinkovito izvajanje protikorupcijskih politik (Ministarstvo pravde Republike Srbije 2005, 5). Jelinčičeva (2006, 12) pravi, da je politika preprečevanja korupcije eden od ciljev, ki jih je treba uresničiti v procesu evropeizacije. Zato se bom v magistrskem delu osredotočila tudi na potek procesa evropeizacije na področju boja proti korupciji, saj je tudi to eden ključnih predpogojev za integracijo države v EU.

1.3 Raziskovalne metode in tehnike

Pri izdelavi magistrskega dela bom uporabila več različnih raziskovalnih metod in tehnik. Ena od lastnosti policy analize je namreč nujnost multimetodskega pristopa in (pri tem) upoštevanje kompleksnosti družbenih problemov (Fink Hafner, ur. 2007, 13).

Prva od uporabljenih metod je analiza sekundarnih virov. Gre za raziskovalno obliko, ki temelji na predpostavki, da je mogoče proučevani pojav raziskati s pomočjo oziroma na osnovi obstoječih in dostopnih relevantnih podatkov. Gre torej za poskus obdelave in interpretacije podatkov iz dostopnih virov. Zelo pomembna je pri tej metodi dostopnost samih podatkov, saj lahko le tako pridemo do relevantnih ugotovitev (Toš 1988, 154). V magistrskem delu bom pregledala in analizirala različne monografske publikacije in znanstvene članke s področja EU in Zahodnega Balkana, evropeizacije, regionalnega sodelovanja, korupcije in ostalih relevantnih področij.

Druga, zelo pomembna raziskovalna metoda je pregled in analiza primarnih virov. V poštev bo prišla tako evropska kot (srbska) nacionalna zakonodaja ter poročila EK o napredku Srbije in drugi relevantni dokumenti z nacionalne in nadnacionalne ravni.

Tretja raziskovalna metoda, ki jo bom uporabila je študija primera. Gre za posebno obliko empirične raziskave, v kateri je en sam primer predmet raziskave. Toš (1988, 154) pravi, da

so študije primerov raziskave posebej izbranih zanimivih primerov, ki jih raziskujemo glede na vso njihovo kompleksnost in glede na spremembe v nekem časovnem obdobju. Primer mora biti čimbolj izčrpno deskriptivno obdelan, saj to daje empirično utemeljitev za razvitje teoretičnih konceptov, teorij in hipotez. V magistrskem delu bom naredila dve študiji primerov, in sicer bom analizirala potek procesa evropeizacije na dveh izbranih področjih: regionalno sodelovanje in problem korupcije.

2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV IN TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 Evropska Unija in Zahodni Balkan

Odnos med EU in Zahodnim Balkanom je zelo zanimivo povzel Rupel (v Devetak in Trkulja ur. 2004, 18): *»Primer Balkana dokazuje, kako hitro problemi nekoga drugega postanejo tvoji problemi. Problemi vseh. Pri tem dilem ne bi smelo biti. Ali se izvozi stabilnost na Balkan ali pa se nestabilnost uvozi z Balkana.«*

Splošno znano dejstvo je, da je večji del nekdanje Jugoslavije zaradi posledic agresivnih nacionalističnih konfrontacij in vojn po letu 1991, potisnjen na rob evropskega političnega in ekonomskega razvoja ter integracijskih procesov na celini. Mednarodni odnosi v tem delu Evrope ustrezajo pojmu »balkanizacija«, ki se uporablja za negativno (teoretično) označevanje stanja na nekem nestabilnem geografskem področju, kjer obstoja veliko število držav, ki jih razdvajajo številne razprtije, ki med seboj ne sodelujejo, so nerazvite in predstavljajo lahek plen za uveljavljanje tujih interesov, največkrat na podlagi načela »deli in vladaj« (Devetak v Devetak in Trkulja ur. 2004, 19).

V literaturi in dokumentih EU zasledimo dva izraza, ki označujeta obravnavano regijo: JV Evropa in Zahodni Balkan. Andrev (v Mehikić 2007, 187) pravi, da je izraz JV Evropa geografski pojem, ki se uporablja kot nadomestilo za slabšalno označevanje regije Balkan. Gre za zelo raznoliko regijo, ki je bila v zgodovini v središču različnih močnih, zgodovinskih in gospodarskih tokov zaradi katerih regija nikoli ni razvila skupne identitete in zato balkanski narodi v preteklosti niso nikoli vzpostavili lastnega regionalnega sodelovanja (Gianaris v Mehikić 2007, 187).

Za območje nekdanje Jugoslavije (razen Slovenije) in za Albanijo so v politični terminologiji EU po dunajskem zasedanju Evropskega sveta leta 1998 začeli uporabljati pojem »Zahodni Balkan«. Opredelitev »Zahodni« ima od vsega začetka negativno konotacijo. Geografski pojem »Zahodni« so dodali zavoľjo tega, da bi ta del Evrope razlikovali od »Vzhodnega« Balkana – od Bolgarije in Romunije, ki sta leta 2007 (za razliko od »Zahodnih« sosed) postali članici EU (Devetak v Devetak in Trkulja ur. 2004, 20). Mehikićeva (2007, 187) pravi, da je termin Balkan začel izgubljati negativni pomen leta 2000, ko je Evropski svet na srečanju v Feiri tem državam priznal status potencialne kandidatke. Od takrat naprej lahko definiramo regijo Zahodni Balkan kot skupino držav z evropsko perspektivo. Termin Zahodni Balkan s

strani EU ni geografska definicija, temveč se nanaša na različne strategije EU do posameznih skupin držav.

V prvi polovici devetdesetih let so ZDA prevzele pobudo za vojaške in politične akcije na Zahodnem Balkanu. V zadnjih letih, ko so se strateški interesi ZDA preusmerili na druga svetovna območja, začenja EU, ki je največji gospodarski dejavnik v regiji, večati tudi svojo vodstveno vlogo na političnem in vojaškem področju v okviru skupne »zunanje in varnostne« ter »varnostne in obrambne« politike (Devetak v Devetak in Trkulja ur. 2004, 20). EU se je sicer želela aktivno vključiti v regijo že po razpadu nekdanje Jugoslavije leta 1990, vendar takrat še ni razvila koherentne in samostojne strategije oziroma politike do držav Zahodnega Balkana. Razloga sta bila dva. V tem času še ni razvila lastnih instrumentov s katerimi bi zagotavljala uspešno izvajanje celostne politike do držav Zahodnega Balkana, saj je situacija v teh državah zahtevala različno strategijo in uporabo različnih instrumentov kot jih je uporabljala za države Srednje in Vzhodne Evrope. Poleg tega pa so bile po koncu hladne vojne širitvene preference EU usmerjene v notranjo reformo, širitev na države EFTA in države Srednje in Vzhodne Evrope (Bilandžič v Mehikić 2007, 188). Belloni (2009, 4) celo trdi, da institucije EU v začetku devetdesetih let niso bile vojaško sposobne za intervencije v konfliktih. Ta nesposobnost je bila primarno vojaške narave, delno pa je odsevala pomanjkanje politične kohezije med ključnimi mednarodnimi in EU igralci. Institucije EU v takratnem času še niso imele izkušenj in znanj o tem, kako preprečiti krizo na področju Zahodnega Balkana.

Po podpisu Daytonskega sporazuma novembra 1995 je EU ponovno pridobila vlogo v regiji. V mirovnem procesu bi EU lahko dokazala, da ni le ekonomska sila, temveč da igra tudi pomembno zunanjepolitično vlogo. EK je leta 1996 pripravila Poročilo o prihodnosti razvoja sodelovanja med državami nekdanje Jugoslavije. Sklepi tega poročila so predstavljali temelje za pogajanja glede nove oblike sodelovanja z EU. Komisija je za začetek pogajanj postavila naslednje pogoje: sodelovanje z Mednarodnim kazenskim sodiščem za vojne zločine; medsebojno priznavanje držav in odstranitev vseh ovir za vračanje beguncev in razseljenih oseb ter njihovo ponovno vključitev. Cilj vzpostavitve odnosov med EU in državami Zahodnega Balkana je bil na političnem področju vzpostavitev demokratičnih institucij državne uprave in civilne družbe, na ekonomskem področju pa oživiti gospodarske aktivnosti preko vzpostavitve tržne ekonomije in obnove infrastrukture. Komisija je v poročilu ugotovila, da cilja ne bosta mogla biti dosežena brez vzpostavitve regionalnega sodelovanja in je zato predlagala, da je vloga EU osredotočena na pomoč pri vzpostavitvi novih oblik medsebojnega sodelovanja držav Zahodnega Balkana. Komisija je predlagala, da postane

regionalno sodelovanje temeljno načelo odnosa med EU in državami Zahodnega Balkana in da prvo fazo poglobitve odnosa predstavlja sklenitev bilateralnih sporazumov in vzpostavitev novih finančnih instrumentov (Mehikić 2007, 189). Regionalno sodelovanje je eden od pomembnejših elementov strategije EU do Zahodnega Balkana. Zahodni Balkan mora kot celota izboljšati notranjepolitične in ekonomske odnose, da lahko posledično vsaka posamezna država napreduje. Poleg regionalnega sodelovanja je zelo pomemben element tudi pogojnost oziroma pogojevanje na različnih javnopolitičnih področjih posameznih držav, da lahko postanejo članice EU. Prav tako pa so poleg regionalnega sodelovanja pomembne tudi po meri posameznih držav pripravljene strategije za napredek do članstva, saj ima vsaka od držav neke specifične prioritete na različnih področjih, ki so pomembna za vstop v EU (Brown in Attenborough 2007, 10).

Zahodni Balkan ima ogromen strateški pomen za evropsko varnost in stabilnost. Zavoľo tega mora imeti obnova, demokratizacija in stabilnost tega dela Evrope največjo prioriteto v skupni zunanji, varnostni in obrambni politiki EU. To predstavlja neposredni interes EU v celoti kot tudi vsake od članic posebej. Če EU ne uspe v razumnem roku stabilizirati področja Zahodnega Balkana in ga na socialnem in gospodarskem področju približati svojemu članstvu, se bo morala dolgoročno angažirati na političnem, finančnem in vojaškem področju, da bi kolikor toliko zadrževala mir in varnost v tem delu Evrope. To dolgoročno angažiranje EU za zagotavljanje miru in stabilnosti na njenem »jugovzhodnem krilu« bi zahtevalo ogromna finančna sredstva. Hromilo bi njena prizadevanja na globalni ravni, predvsem pa prizadevanja za njeno konsolidacijo po vseh širitvah in za povečevanje njene bodoče kompetitivnosti in odgovornosti v planetarnih razsežnostih (Devetak v Devetak in Trkulja ur. 2004, 21).

Članstvo v EU je od začetka deklarirana želja »starih« (Albanija) in »novih« držav na tem območju (Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Makedonija, Srbija in Črna Gora). EU je bila v obdobju 1991-2000 največji posamični donator sredstev za humanitarno pomoč in obnovo držav Zahodnega Balkana. Leta 1999 je EK predlagala oblikovanje nove politike do držav Zahodnega Balkana, ki so jo poimenovali »stabilizacijski in pridružitveni proces«. Ustvarila naj bi pogoje za njihovo postopno približevanje EU po koncu obdobja dajanja sredstev za humanitarno pomoč in obnovo. Glavni instrumenti te nove politike so bili: stabilizacijski in pridružitveni sporazumi ter finančna pomoč EU (do leta 2007) za obnovo, razvoj in stabilizacijo (CARDS). Sredstva (CARDS) so namenjena financiranju investicij, gradnji institucij ter drugim programom na naslednjih področjih: obnova, demokratična stabilizacija,

sprava in vrnitev beguncev; institucionalni in zakonodajni razvoj (vključujoč harmonizacijo z normami EU) zaradi krepitve demokracije in vladavine prava, človekovih pravic, civilne družbe in medijev; celostni gospodarski in socialni razvoj (vključujoč strukturne reforme); spodbuda tesnejših odnosov in regionalnega sodelovanja med državami Zahodnega Balkana ter med njimi in državami članicami EU (Devetak v Devetak in Trkulja ur. 2004, 22). Rupel (v Devetak in Trkulja ur. 2004, 11) pravi, da stabilizacijski in asociacijski proces, sestavljenka privilegiranih političnih in ekonomskih odnosov EU z državami v regiji, podprt s programom pomoči CARDS, že kaže konkretne rezultate v smeri stabilizacije regije. Kljub temu pa se je treba zavedati, da je stabilizacija dolgoročen politični proces, od katerega dinamike bodo odvisne dolgoročne spremembe na političnem in ekonomskem področju, potrebne za polno integracijo teh držav v EU.

Stabilnost in razvoj Zahodnega Balkana je temeljni strateški interes EU. Evropa mora biti med drugim pripravljena tudi na dolgoročno vojaško prisotnost na nekaterih področjih Zahodnega Balkana. Zavrlo tega si mora prizadevati, da z ustrezno politiko čim bolj skrajša to obdobje. Katero koli razumno povečanje finančnih sredstev bi bilo cenejše od dolgoročne vojaške dejavnosti. Po razširitvi EU z vključitvijo Bolgarije in Romunije Zahodni Balkan ne sme ostati črna luknja na zemljevidu evropske integracije. EU in posamične članice morajo prevzeti popolno politično, varnostno in tudi ekonomsko odgovornost za ta del Evrope (Devetak v Devetak in Trkulja ur. 2004, 29). Mungiu Pippidijeva (2003, 83) pravi, da je regija Zahodnega Balkana pravzaprav test moči za Evropo, če razumemo moč kot zmožnost države, da uspešno obvladuje grožnje, ki pretijo nacionalni varnosti. V tem smislu je EU večkrat bila opisana kot *»gospodarski velikan a hkrati politični pritlikavec«*.

Regija Zahodnega Balkana ostaja še vedno šibka in ranljiva. Korupcija in organiziran kriminal sta poleg medetničnih konfliktov, manjšinskih vprašanj in vprašanja prihodnosti mladih ter pomanjkanja odgovornosti v državah regije redna spremljevalca usode vsakdanjika. To so le nekateri problemi, ki predstavljajo oviro za dolgoročno stabilnost regije. Stabilizacija regije, tudi na račun ogromne finančne pomoči, pa je po izračunih EU dosti cenejša kot posredovanje v konfliktih in sodelovanje v mirovnihi operacijah (Rupel v Devetak in Trkulja ur. 2004, 12).

Politika EU do Zahodnega Balkana bo z veliko verjetnostjo uspešna, če bosta izpolnjena dva pogoja (Devetak v Devetak in Trkulja ur. 2004, 29):

- če bodo pri njenem oblikovanju in implementaciji izhajali iz realnih ocen specifičnih političnih, socialnih, ekonomskih in varnostnih razmer v regiji;
- če bo prebivalstvo cilje evropske politike sprejelo kot svoje in bo motivirano za njihovo implementacijo (to bo doseženo predvsem s tem, da bo EU z ustreznimi finančnimi sredstvi podprla implementacijo svojih politik in državam Zahodnega Balkana jasno in nedvoumno pokazala pot do članstva v EU).

Dejavnosti EU v odnosih z državami Zahodnega Balkana morajo postati sestavni del skupne zunanje, varnostne in obrambne politike EU do tega dela Evrope. EU kot celota in njene države članice morajo prevzeti polno odgovornost za udejanjanje sprejetih politik. Če ne bo prišlo do radikalnih sprememb v politiki EU, bo Zahodni Balkan postajal čedalje bolj nerazvito in nestabilno področje Evrope in bo predstavljal nenehno grožnjo za njeno stabilnost in varnost. V tem primeru bo morala EU odvajati ogromna finančna sredstva za obvladovanje kriznih situacij v tem delu Evrope. To pa bi bilo za EU najbolj črn in najmanj sprejemljiv scenarij (Devetak v Devetak in Trkulja ur. 2004, 37). Pomanjkanje zaupanja med EU in regijo je eden od glavnih vzrokov, zakaj reforme tu tečejo počasneje, kot bi si mednarodna skupnost (EU) želela. Balkanske države so zelo skeptične do EU in poudarjajo, da procesi evropske integracije potekajo zelo počasi. Po drugi strani EU meni, da države v regiji naredijo premalo na področju reform v smeri pravne države, demokratičnih institucij in varovanja človekovih pravic. Tako pridemo do paradoksa, ko se proces le s težavo premika naprej (Rupel v Devetak in Trkulja ur. 2004, 13).

Po drugi strani pa Rupel (v Devetak in Trkulja ur. 2004, 14) trdi, da morajo države regije začeti same reševati probleme, ne pa vedno čakati na pomoč mednarodne skupnosti. Potrebno je zagotoviti razmere, ko Balkan ne bo samo »porabnik« stabilnosti, ki mu jo daje mednarodna skupnost, ampak jo bo tudi proizvajal. Z odpravo politične nestabilnosti bo mogoč hitrejši ekonomski napredek in večji priliv investicij na to področje. Mednarodna skupnost (EU) si ne sme dovoliti, da sama vsiljuje rešitve državam regije, ampak mora poskrbeti za povečanje odgovornosti oblastnih struktur v državah. Potrebno je pospeševati medsebojno sodelovanje med državami in preko stabilizacijskih sporazumov zagotoviti njihovo sodelovanje v evropskih integracijah. S specifikacijo svojih prioritet mora bolj pomembno vlogo na Zahodnem Balkanu odigrati Pakt stabilnosti, saj ima vse potrebne mehanizme, da učinkovito prispeva k napredku celotne regije. Pakt stabilnosti (1999) je

nekakšna politična deklaracija in okvir za zavezanost k mednarodnemu sodelovanju za razvoj skupne strategije med partnerji o stabilnosti na Zahodnem Balkanu. Bistvo Pakta stabilnosti je predvsem v tem, da države v regiji najprej med seboj vzpostavijo neko obliko sodelovanja in posledično z mednarodnim organizacijami s ciljem miru, stabilnosti in ekonomskega razvoja regije. Cilj Pakta stabilnosti pa je seveda polna integracija Zahodnega Balkana v strukture EU (Türkes in Gökgöz 2006, 20). Türkes in Gökgöz (2006, 22) pa izpostavita tudi problem in pomanjkljivosti povezane s Paktom stabilnosti. Prvi vidik je stabilizacijska dilema, kjer gre za anomalijo v pristopu EK do regije, ko države, ki so najmanj stabilne, dobijo najmanj sredstev. Prav tako se je potrebno zavedati, da je ekonomski razvoj predpogoj za politično stabilnost in tudi obratno. Zanimiva je tudi definicija same stabilnosti; za države Zahodnega Balkana je stabilnost to, kar je pomembno za preživetje; EK pa stabilnost enači s preprečevanjem ilegalnega priseljevanja in potencialno terorizma. Pomemben negativni vidik Pakta stabilnosti je tudi to, da so finančna sredstva pravzaprav posojila, ki jih bodo države morale vrniti. Tu se postavi vprašanje, ali bo to v prihodnosti spet ogrozilo njihovo že tako šibko gospodarstvo.

Bistveno je, da so države te regije vedno bile del evropskega kontinenta. Tega jim EU nikoli ni odrekala. Iz procesa evropske integracije so se oddaljile skupaj z državami Srednje in Vzhodne Evrope po koncu druge svetovne vojne. Od držav Srednje in Vzhodne Evrope pa so jih ločili dogodki po koncu hladne vojne, ko so izbruhnili etnični konflikti in jim onemogočili, da bi zaprosile za članstvo v EU. Za državami Srednje in Vzhodne Evrope so zaostale skoraj za desetletje in nazadovale pri stopnji nezaposlenosti, inflacije in deindustrializacije (Hoffmann v Mehikić 2007, 188). Ta zaostanek je bil viden tudi na področju znanosti in izobraževanja. Potreba po stabilizaciji regije je zahtevala nov pristop EU. Ta se je odločila, da morajo države Jugovzhodne Evrope sprva ponovno vzpostaviti regionalno sodelovanje. Pomembna razlika širitvenega procesa držav Jugovzhodne Evrope s predhodnimi širitvami je v tem, da se njihov odnos z EU ni začel s pridruženim članstvom, temveč s procesom stabilizacije, ki je bil povezan z možnostjo kasnejše pridružitve (Mehikić 2007, 188). S tem se strinja tudi Minchev (v Minchev ur. 2010, 5), ki trdi, da sicer obstajajo številni argumenti zakaj naj države Zahodnega Balkana ne bi postale članice EU. Pravi, da je treba več pozornosti nameniti vprašanju, kakšno ceno bi EU plačala z zapostavljanjem in zanemarjanjem možnosti integracije Zahodnega Balkana v EU. Očitno je, da stari kriteriji za članstvo ne morejo ustrezno pospešiti procesa pridružitve in zato mora EU razviti bolj kreativen in fleksibilen set instrumentov. Calicova (2005, 13) pravi, da bi opustitev projekta širitve EU na njen jugovzhodni del resno ogrozila stabilizacijski proces v regiji in

onemogočila tranzicijo, kot jo narekuje EU. Prav tako bi z opustitvijo lahko prišlo do nastanka t. i. balkanskega geta na evropski jugovzhodni periferiji. Zato je v interesu same EU da nadaljuje in celo pospeši proces pristopa teh držav, saj bi ji kakršnakoli oblika politične marginalizacije lahko povzročila precejšnjo škodo. Battova (v Batt ur. 2004, 21) celo trdi, da je na področju Zahodnega Balkana pravzaprav evropska integracija pogoj za stabilizacijo regije in ne obratno. Belloni (2009, 35) pravi, da je danes regija Zahodnega Balkana razumljena kot tranzicijski koncept, nekaj kar še ni evropsko, a na poti k evropskim integracijam. O regiji govori kot o nikogaršnji zemlji (tu citira naslov filma Danisa Tanovića iz leta 2002), ki ni ne tu v Evropi in ne tam na orientu (ki je nekakšna simbolična lokacija tiranije in nasilja).

Ekonomskih motivov na strani EU za širitev na države Zahodnega Balkana ni, ker je pričakovan ekonomski učinek širitve, ki je sicer vedno pozitiven, na revne in majhne države omejen in je opazen le pri državah, ki imajo z državami Zahodnega Balkana že vzpostavljene gospodarske odnose. To so predvsem: Nemčija, Avstrija, Francija in Nizozemska. Ker je širitev najuspešnejši instrument varnostne politike, je EU zainteresirana, da države Zahodnega Balkana postanejo njene članice. Tako bi bil dokončan proces stabilizacije regije in celotne Evrope, saj so vse nesporno evropske države, ki še niso članice EU. S širitvijo bi se zmanjšal tudi organiziran kriminal, korupcija, trgovanje z drogami in ljudmi ter ilegalne migracije znotraj celotne EU. Na strani EU pa je prav tako prisoten ideološki argument za širitev; vse so namreč evropske države, zato bi njihov pristop dokončal proces horizontalne integracije. Izrazito pomanjkanje interesa za to širitev je opaziti pri severnih državah članicah, s katerimi države Zahodnega Balkana nimajo vzpostavljenih političnih in ekonomskih povezav. Kot v preteklih širitvah nasprotujejo širitvi na revne države tudi tiste članice, ki so glede na trenutna pravila neto prejemnice sredstev iz proračuna EU. Širitev bi še dodatno ogrozila dosego ciljev Lizbonske strategije in znižala ekološke standarde EU. Stroška teh tveganj članice niso pripravljene prevzeti, temveč jih bodo morale nositi nove članice same. Nobena članica izrecno ne nasprotuje članstvu teh držav, vendar zaradi nekaterih nerešenih bilateralnih vprašanj poskušajo širitveni proces upočasniti in v pogojevanje vključiti svoje interese. Interes EU za države Zahodnega Balkana je še vedno povezan predvsem s stabilizacijo regije, saj so v celoti obkrožene s članicami EU (Mehikić 2007, 242). Na območju Zahodnega Balkana je prišel čas Evrope, pa če nam je to všeč ali ne. Za razliko od zgodnjih devetdesetih let ima EU danes izkušnje, primerne instrumente in strateške koncepte, da pomaga državam

Zahodnega Balkana soočiti se s prihajajočimi izzivi. Pomembna je vztrajnost, da bo evropeizacija Zahodnega Balkana uspešno zaključena (Lehne v Batt ur. 2004, 126).

2.2 Koncept evropeizacije

2.2.1 Različne opredelitve evropeizacije

Večina politoloških opredelitev vidi koncept evropeizacije kot kompleksen in mnogorazsežnosten. Pri večini od njih pa zasledimo vsaj eno stično točko; koncept evropeizacije se praviloma povezuje s pojmi, kot so: inovacija, modernizacija, spreminjanje ali prilagajanje. Koncept evropeizacije je navadno opredeljen različno za opis sprememb različnih pojavov in procesov, praviloma na nacionalni in subnacionalni, deloma pa tudi na nadnacionalni ravni. Precej minimalistično opredelitev evropeizacije sta podala Hix in Goetz (2001, 4), ki pravita, da gre za proces sprememb v nacionalnih institucionalnih in javnopolitičnih praksah, ki so posledica evropskega povezovanja. Börzelova (1999, 574) se pri opredeljevanju koncepta evropeizacije omeji zgolj na vprašanje javnih politik in pravi, da je evropeizacija proces v katerem nacionalna javnopolitična področja postajajo vedno bolj podvržena procesu oblikovanja skupnih politik EU (Lajh 2006, 39-40).

Eno izmed prvih in temeljnih opredelitev koncepta evropeizacije je oblikoval Ladrech (1994, 69), ki ga vidi kot inkrementalen proces, ki določa smer in obliko politike do stopnje, ko (javnopolitična) in ekonomska dinamika ES/EU postane del organizacijske logike nacionalnega političnega sistema in oblikovanja politik na nacionalni ravni. Radaelli (2003, 30) meni, da se koncept evropeizacije nanaša na proces konstrukcije, razpršitve in institucionalizacije formalnih in neformalnih pravil, postopkov, javnopolitičnih paradigem in slogov, načinov sprejemanja odločitev ter deljenih prepričanj, norm in vrednot, ki so opredeljene in utrjene predvsem na ravni EU in nato vpeljane v logiko nacionalnega diskurza, identitet, političnih struktur in javnih politik. Ladrechova in Radaellijeva opredelitev se osredotočata na pristop k preučevanju evropeizacije od zgoraj navzdol (top-down), torej na vpliv nadnacionalne ravni na (sub)nacionalne institucionalne strukture, procese in javne politike (Lajh 2006, 40). Börzelova in Risse (v Featherstone in Radaelli ur. 2003, 57-58) ugotavljata, da je pristop »od zgoraj navzdol« potreben predvsem zaradi tega, da poudari, kako zelo pomembna je EU. Kljub temu pa se strinjata, da je za popolno sliko razmer treba preučevati medsebojne odnose med vsemi ravnmi: nadnacionalno, subnacionalno in nacionalno. Spremembe na nacionalni ravni kot odziv na evropeizacijo so po njunem mnenju

mogoče pod dvema pogojema. Pravita, da mora biti evropeizacija neugodna oziroma da mora obstajati neka stopnja nezdružljivosti ali nasprotij v javnopolitičnih procesih, politikah in institucijah med evropsko in nacionalno ravno. Ta stopnja nezdružljivosti nato vodi do prilagoditvenih pritiskov, ki naj bi povzročili spremembe na nacionalni ravni. Drugi pogoj, ki vodi do sprememb je odgovor različnih nacionalnih dejavnikov (javnopolitičnih igralcev, institucij) na pritiske. Börzelova in Risse (v Featherstone in Radaelli ur. 2003, 60) trdita, da glavno vprašanje ni več, ali je EU pomembna, temveč na kakšen način je pomembna, do katere stopnje in s kakšnim namenom.

Sodelovanje sleherne nacionalne države v nadnacionalni strukturi, kakršna je EU, zahteva od nacionalne države številne prilagoditve v organiziranosti in delovanju političnega sistema, pa tudi prilagoditve na posameznih javnopolitičnih področjih. Zato so še posebej nove države članice ali države pristopnice zanimive za analizo učinkov oziroma vplivov procesa evropeizacije (Falkner v Lajh 2006, 44). Izgrajevanje EU je interaktiven proces, v katerem vstopajo v vzajemna razmerja nadnacionalna, nacionalna in subnacionalna raven oblikovanja in implementacije javnih politik. Ta proces je doslej vplival tako na institucionalno oblikovanje in prilagajanje nadnacionalnega političnega sistema kot tudi na institucionalno prilagajanje povezujočih se nacionalnih političnih sistemov (Lajh 2006, 44).

Knill in Lehmkuhl (v Lajh 2004, 46) govorita o treh mehanizmih evropeizacije:

- pozitivna integracija: neposreden pritisk po institucionalnih spremembah oziroma prilagoditvah (ta mehanizem je najbolj ekspliciten, saj državam članicam ali pristopnicam predpisuje konkretne institucionalne rešitve oziroma zahteve, države članice imajo malo institucionalne diskrecije pri vzpostavljanju primerne ureditve);
- negativna integracija: gre za bolj implicitno obliko (vpliva na spreminjanje nacionalnih pravil igre na posameznem javnopolitičnem področju, porazdelitev moči in virov med (sub)nacionalnimi igralci);
- okvirna integracija: gre za najšibkejšo obliko (ta mehanizem vpliva na (sub)nacionalno ureditev praviloma posredno, s spreminjanjem vrednot, prepričanj in pričakovanj pri (sub)nacionalnih javnopolitičnih igralcih).

Procesi povezani z evropeizacijo niso omejeni le na države članice EU, ampak tudi na države kandidatke oziroma pristopnice za polnopravno članstvo. Neposredno institucionalno prilagajanje (tako zaradi koordinacije evropskih zadev na nacionalni ravni kot tudi na posameznih političnih področjih) se namreč »zahteva« od držav kandidatk oziroma pristopnic

že pred njihovim polnopravnim članstvom v EU. Grabbejeva (v Lajh 2006, 50) meni, da so ti pritiski po naravi enaki kot pri državah članicah, a po obsegu širši in globlji (Lajh (2006, 50). Grabbejeva (v Featherstone in Radaelli ur. 2003, 303) izpostavlja dva glavna razloga, zakaj se proces evropeizacije razlikuje v državah kandidatkah in državah članicah EU. Prvi je ta, da so države kandidatke v asimetričnem odnosu z EU, kar daje sami EU večji vpliv v javnopolitičnem procesu na nacionalni ravni; države ne morejo vplivati na javnopolitični proces v EU od znotraj. Prav tako pa imajo večjo motivacijo za implementacijo EU politik, da bi tako čim prej postale polnopravne članice. Drugi razlog je sama negotovost v procesu pristopa EU.

Lippert in drugi (v Lajh 2006, 52) govorijo o petih stopnjah vplivov procesa evropeizacije v državah pristopnicah EU:

- predfaza evropeizacije: vzpostavljajo se prvi stiki med državami prosilkami in EU;
- prva faza evropeizacije: podpis evropskega oziroma pridružitvenega sporazuma (Europe Agreement);
- druga faza evropeizacije: predpristopno obdobje, ki privede do prvih osnovnih, navadno inkrementalnih institucionalnih prilagoditev, predvsem v smeri učinkovite koordinacije evropskih zadev na nacionalni ravni;
- tretja faza evropeizacije: pogajalski proces, pri katerem pride do prvih bodisi postopnih bodisi korenitih institucionalnih sprememb na posameznih javnopolitičnih področjih;
- četrta (zadnja) faza evropeizacije: obdobje polnopravnega članstva.

Države pristopnice EU so potencialno podvržene prilagoditvam oziroma spremembam na naslednjih področjih vladavine: institucionalno prilagajanje izvršne oblasti in vzpostavitev jedra izvršne oblasti, ki je odgovorno za pogajanja z EU; prilagajanje zakonodajne oblasti; spremembe v odnosih med izvršno in zakonodajno oblastjo; institucionalno in procesualno prilagajanje na posameznih javnopolitičnih področjih; spremembe v odnosih med nacionalno in subnacionalno (regionalno in lokalno) ravno (Lajh 2006, 53).

Spremembe na nacionalni ravni kot odgovor na pritisk evropeizacije so lahko manjše ali večje. Börzelova in Risse (v Featherstone in Radaelli ur. 2003, 69-70) razlikujeta med tremi stopnjami teh sprememb:

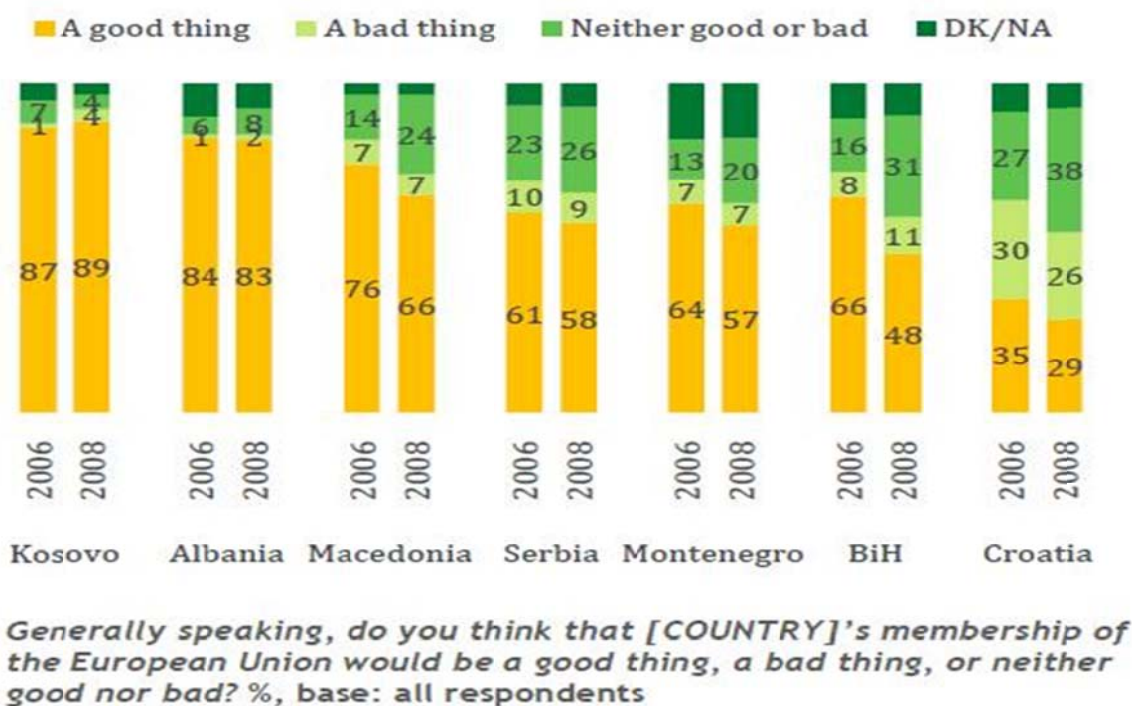
- absorpcija: države članice vključijo evropske politike in ideje v svoje programe in nacionalne strukture, a brez bistvenih sprememb v procesih, politikah in institucijah (stopnja spremembe je nizka);
- prilagoditev: države članice se prilagodijo pritiskom evropeizacije s prilagajanjem obstoječih procesov, politik in institucij brez sprememb v bistvenih značilnostih (stopnja spremembe je zmerna);
- preobrazba (transformacija): države članice nadomestijo obstoječe politike, procese in institucije z novimi, zelo drugačnimi (stopnja spremembe je visoka).

Kljub temu pa se je treba zavedati, da neskladje, prilagoditveni pritiski in nacionalni odzivi na evropeizacijo niso neki statični fenomeni. Procesi evropeizacije so konstantno se spreminjajoči in prav takšna so tudi prilagajanja nanje s strani nacionalne ravni (Börzelova in Risse v Featherstone in Radaelli ur. 2003, 74).

2.2.2 Evropeizacija Zahodnega Balkana/Srbije

Jugovzhodna Evropa oziroma Zahodni Balkan predstavljata regijo, za katero je značilen pozni razvoj, počasne reforme in odstopanje od ostale Evrope. Hkrati ko se EU pomika proti integraciji, se Zahodni Balkan pomika proti nestabilnosti in fragmentaciji. Ta prepad lahko spodkoplje evropsko zbliževanje. Širitev EU leta 2004, ki je zaobšla balkanske države, je potrdila regionalne trende in nezadostnost. Kljub temu pa so vse države Zahodnega Balkana izrazile željo, da bi bile del Evrope. Svojo prihodnost so povezale z EU, evropeizacijo pa smatrajo kot vsečno in ustrezno spremembo (Anastasakis 2005, 77). Na sliki 2.1 je prikazana podpora državljanov držav regije Zahodnega Balkana članstvu v EU, kot jo ugotavlja raziskava Gallup Balkan Monitor (2009, 2). Podpora članstvu v EU je še vedno visoka a počasi upada.

Slika 2.1: Podpora članstvu v EU

Vir: Gallup Balkan Monitor (2009, 2).

Evropeizacija je način in cilj, projekt in vizija; pomeni določeno politično, socioekonomsko in kulturno realnost, kljub temu pa je lahko ideologija, simbol in mit. Ima univerzalno vrednost; njen vpliv ima notranje posledice za Evropo in zunanje, za ves ostali svet. Evropeizacija predstavlja različne pomene v različnih državah in regijah, ki so vpletene v proces. Za manj napredne in manj razvite evropske države pomeni neko strukturno preoblikovanje in modernizacijo; za bolj napredne in bogatejše države pa pomeni miren in enakomeren proces reform in prilagajanja (Anastasakis 2005, 78). Schimmelfennig (2010, 4) trdi, da je učinkovita evropeizacija produkt pogojevanja EU in zunanjega posvajanja pravil EU pod pogoji nadsnacionalnega vladanja.

V tabeli 2.1 so predstavljeni mehanizmi in pogoji evropeizacije, ki se pojavljajo zunaj meja EU (Schimmelfennig 2010, 8).

Tabela 2.1: Mehanizmi in pogoji evropeizacije

	Neposredno	Posredno
Logika posledic	Pogojevanje (obseg in kredibilnost spodbud, stroški privolitev).	Izvoz pravil EU navzven (velikost trga, uzakonitev in centralizacija pravil).

Logika primernosti	Socializacija (negotovost, legitimnost, avtoriteta EU, identifikacija, pogostost stikov).	Posnemanje
---------------------------	---	-------------------

Vir: Schimmelfennig (2010, 8).

Evropeizacija po mnenju Schimmelfenniga (2010, 8-10) v skladu z logiko posledic poteka skozi manipulacijo spodbud in sprememb v preračunavanju stroškov in koristi tretjih držav. V skladu z logiko primernosti pa je evropeizacija učinek avtoritete in legitimnosti EU, njenega modela vladanja, norm in pravil. *Pogojevanje* je neposredni mehanizem evropeizacije, katerega nagrade so predvsem različni tipi sporazumov. EU uporablja obliko pozitivnega pogojevanja, ko držav ne sankcionira v primeru »neposlušnosti« ampak jih pusti čakati, dokler pogoji niso izpolnjeni. Učinkovitost tega mehanizma je odvisna od velikosti nagrade in kredibilnosti pogojevanja. Posredni mehanizem evropeizacije je *izvoz pravil EU navzven*. Tu pravzaprav zunanji akterji sledijo pravilom EU, saj imajo od tega korist. Drugi neposredni mehanizem je *socializacija*, ki zajema trud EU za širjenje evropskih vzorcev vladanja; EU zunanje akterje pravzaprav uči pravila. Zunanji akterji ta pravila posvojijo v primeru, ko sprejmejo avtoriteto EU. V primeru *posnemanja* pa EU služi kot nekakšen vzornik, ki ga zunanji akterji oponašajo. Do oponašanja pride predvsem zato, ker zunanji akterji prepoznajo evropske politike in pravila kot primerne rešitve za njihove lastne probleme.

Mehanizmi evropeizacije so v različnih regijah, državah, javnih politikah različni. V primeru držav Zahodnega Balkana, ki so kandidatke za članstvo v EU, gre v največji meri za pogojevanje. EU postavlja pogoje za članstvo in spremlja ter vrednoti napredek držav (Schimmelfennig 2010, 13).

Proces evropeizacije pa je dobil nove razsežnosti s propadom komunizma in se postopoma povezoval s procesom širitve EU na vzhod. »Evropeizacija v vzhodnem stilu« je povezana s procesom tranzicije v demokracijo in tržno ekonomijo. Prav tako je EU predstavila sistematičen proces evropeizacije za države kandidatke preden postanejo članice EU. Primer procesa evropeizacije Južne Evrope (Španije, Portugalske in Grčije) je pogosto citiran kot primer učinkovitega vpliva EU na pozno razvite države. Gre za proces, ki je povezan s konsolidacijo demokracije in prilagajanjem na norme in prakse, povezane s postopki in pravili EU (Anastasakis 2005, 79).

Proces preoblikovanja Zahodnega Balkana od t. i. balkanizacije do evropeizacije pa zelo zanimivo predstavi Jano (2008, 3) v tabeli 2.2.

Tabela 2.2: Faze v procesu preoblikovanja Zahodnega Balkana

Faza	Zadnja balkanizacija	Odložena tranzicija	Pred-evropeizacija
proces	Oblikovanje držav in narodov	Oblikovanje institucij	Oblikovanje držav članic
Problemi in izzivi	Nasilni konflikti	Nezmožnost vlade in pomanjkanje institucij	Sporazum (institucionalno in javnopolitično prilagajanje)
Vzroki in mehanizmi	Povezanost med homogenostjo in sprejemanjem različnosti (odnos država-državljeni)	Velika negotovost (vpliv komunizma, vloga EU in domačih političnih elit)	Pogojevanje (vpliv predpristopa)

Vir: Jano (2008, 3).

Prva od teh faz oziroma stopenj je t. i. *zadnja balkanizacija* (mehkejša različica pojma balkanizacija), kjer gre za oblikovanje nacionalnih držav in narodov. Jano (2008, 5) trdi, da je to oblikovanje nacionalnih držav bilo celo pomembnejše od procesa demokratizacije in ekonomske transformacije v regiji Zahodnega Balkana. Ta proces je bil seveda spremljan z nasilnimi konflikti in ekonomskimi posledicami za celo regijo. Vendar pa mora biti homogenost na tem področju dosežena za konsolidacijo držav na območju Zahodnega Balkana. Druga faza, o kateri govori Jano (2008, 7), je t. i. *odložena tranzicija*. Dve glavni dimenziji procesa tranzicije sta formalni vidik demokracije na političnem področju ter liberalizacija, stabilizacija in privatizacija na ekonomskem področju. Tranzicijski proces je na območju Zahodnega Balkana predstavljal nek nov izziv. Na političnem področju je ta izziv konsolidacija liberalne demokracije in pozitivna identifikacija državljanov z državo, na ekonomskem pa gospodarska rast. Poleg teh izzivov, pa se je pojavil še nov, in sicer: boj proti korupciji in organiziranemu kriminalu. Glavni problem pri soočanju z izzivi se je pokazal v pomanjkanju pristojnih institucij oziroma njihovo nezmožnostjo rešiti probleme. Razlogov za t. i. odloženo tranzicijo je lahko več: pomanjkljive izkušnje z liberalno demokracijo, zgodovinska zapuščina, pomembnost nacionalnih akterjev in vloga EU. Nov zagon pa so države Zahodnega Balkana dobile s statusom potencialnih kandidatov za članstvo v EU; s tem se začne proces t. i. *pred-evropeizacije*, ko so spremembe in preoblikovanja pravzaprav učinki priprav na pridružitve članstvu v EU. Jano (2008, 11) govori o procesu evropeizacije v »vzhodnem stilu«, ko ima EU velik vpliv na države, ki bodo nekoč postale članice. Za Zahodni Balkan evropeizacija pomeni prilagajanje na napredni zahodni model in blaginjo v prihodnosti. Fink-Hafnerjeva in Lajh (2011, 26) pravita, da je ena od ovir v procesu evropeizacije te regije bila tudi vojna na področju bivše Jugoslavije. Vojna je za regijo imela

tri posledice: odložila je proces demokratizacije; »ustvarila« je problem z vojnimi zločinci; prav tako pa je vzgojila nelegalne ekonomske aktivnosti, kot sta tihotapljenje in korupcija.

Nobenega dvoma ni, da je regija Zahodnega Balkana del Evrope, cilj EU pa je pripeljati regijo nazaj v evropsko okrilje. Za prebivalce te regije evropeizacija po eni strani pomeni prilagajanje na napredni zahodni model in varnost ter blaginjo v prihodnosti, po drugi strani pa lahko gre za boj in travmatično izkušnjo. V primeru držav Zahodnega Balkana je evropeizacija v predpristopnem obdobju proces, ki poteka od zunaj in ga vodi center moči EU. EU je glavni generator sprememb in reform, ponuja modele in smernice, zagotavlja finančno pomoč za obnovo, razvoj in tranzicijo ter vsiljuje kriterije, ki vodijo v spremembe. Skozi pripravo zakonodajnih osnutkov, z opazovanjem, ocenjevanjem in s tehnično pomočjo ima EU največji zunanji vpliv na nacionalni diskurz in vladanje (Anastasakis 2005, 80).

Grabbejeva (v Trauner 2008, 3) se tu sprašuje, zakaj bi države Zahodnega Balkana morale sprejeti vpliv EU na njihove nacionalne vzorce vladanja. Literatura omenja močen instrument evropeizacije, ki ga ni zaznati v starih državah članicah, in sicer gre za pogojevanje članstva, ko ima EU velik vpliv na prenos svojih pravil in norm ter na oblikovanje nacionalnih institucionalnih in administrativnih struktur. V povezavi s širitvijo EU na vzhod Grabbejeva (2002, 9) predstavi tipologijo petih instrumentov pogojevanja, s katerimi EU spreminja vzorce vladanja v tem delu Evrope: prenos skupnega prava EU in harmonizacija pravil EU; denarna in tehnična pomoč, ki igra pomembno vlogo v prenosu EU modela v države; spremljanje in ocenjevanje različnih javnopolitičnih področij; svetovanje s pomočjo javnih uslužbencev iz drugih držav, članic EU, ki sodelujejo v nacionalnih programih izgrajevanja institucij; in dostop do pogajanj v pristopnem procesu.

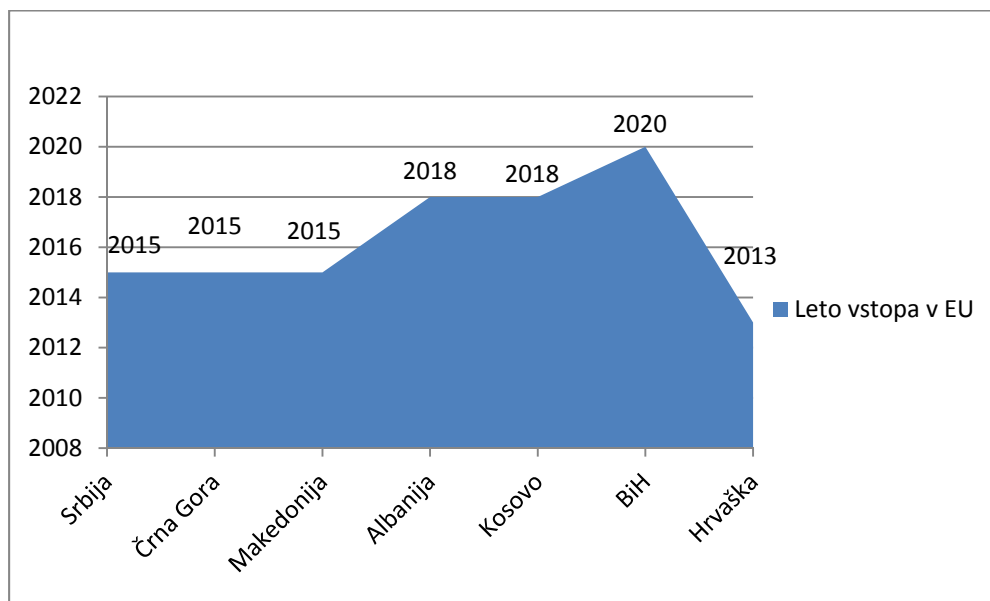
Zanimivo je, da ni prvič, da na tem območju Evrope prevladuje nek zunanji akter, ki vpliva na notranji razvoj in politiko držav. Večina teh držav se je skozi zgodovino navadila, da je vodena in vladana s strani zunanjih akterjev, po navadi na avtorski in totalitaren način. Prvič v zgodovini pa se zdi, da zunanji akter teži k demokratičnemu razvoju, gospodarski blaginji, neodvisni civilni družbi in mednarodnemu priznanju držav (Anastasakis 2005, 81).

EU sicer narekuje pravila igre, za kar pa obstaja več razlogov. Ker države Zahodnega Balkana niso članice EU, ne morejo vplivati na njena pravila in norme. Prav tako te države nimajo možnosti vpliva na oblikovanje pravil pristopa države. Je pa res, da so države Zahodnega Balkana članstvo v EU postavile na vrh svojih prioritet in so tako pripravljene sprejeti pogoje in kriterije, ki jih EU postavlja. Pomemben razlog je tudi asimetrija v odnosu med državami in EU, saj so države v groznem stanju kar se tiče gospodarstva, zato so razvile nekakšen sindrom

odvisnosti. Kljub temu, da je regija sama po sebi šibka, pa ima EU v rokah močen instrument, in sicer pogojnost oziroma pogojevanje. Pogoji, ki jih postavlja EU regiji Zahodnega Balkana so zelo specifični, od njih pa ni možno odstopati. EU ima moč, da v primeru neizpolnjevanja določenih pogojev ustavi finančno pomoč in pot k članstvu. EU uporablja to moč, da določa naravo procesa evropeizacije v tem delu Evrope (Anastasakis 2005, 83). Zanimivo vprašanje, ki se tu poraja, je kredibilnost pogojevanja, saj obstaja velika razlika med prejšnjimi širitvami EU in širitvijo na Zahodni Balkan. Države Zahodnega Balkana so zelo negotove, kar se tiče končne nagrade procesa pridruževanja, to je članstvo v EU (Trauner 2008, 4). Najbolj skeptični analitiki se sprašujejo o sposobnosti regije za evropeizacijo, in pravijo, da lahko države Zahodnega Balkana postanejo vsaj drugorazredne članice, v kolikor ne bodo nikoli v popolnosti del EU (Jano 2008, 12). Miščevićeva (v Mihailović 2010, 203) pravi, da proces integracije v EU ne sme biti dojet kot cilj sam po sebi ampak kot sredstvo za doseg notranjega miru in stabilnosti, okrepitve demokracije in vladavine prava ter vsesplošnega napredka v državi. Za Srbijo bi članstvo v EU moralo biti pravzaprav nekakšna potrditev, da je dobro opravila svoje delo in postala napredna ter stabilna evropska država.

Raziskava Gallup Balkan Monitor (2009, 3), ki se osredotoča na dojemanje EU s strani regije Zahodnega Balkana, predstavi tudi rezultate na vprašanje, kdaj naj bi po mnenju državljanov, njihove države vstopile v EU. Rezultati so prikazani na sliki 2.2.

Slika 2.2: Mnenje državljanov o letu vstopa v EU

Vir: Gallup Balkan Monitor (2009, 3).

Poleg asimetrije v odnosu med EU in državami nečlanicami pa Grabbejeva (2002, 13-16) omenja še en pomemben element evropeizacije, in sicer negotovost. Pravi, da ima negotovost v pridružitvenem postopku pet dimenzij, ki so vgrajene v pogoje za pridružitve:

- negotovost je povezana z javnopolitično agendo. Neka nova, nastajajoča javnopolitična področja nimajo jasno določenih javnopolitičnih ciljev, zato je na takšnih področjih tudi domet evropeizacije nedefiniran;
- negotovost se kaže tudi v določanju hierarhije nalog oziroma pravil, ki jih morajo izpolniti države nečlanice;
- negotovost je povezana tudi s časovnim usklajevanjem, ki naj bi bilo, kot pravi Goetz (v Grabbe 2002, 14), eden od dinamičnih dejavnikov evropeizacije. Glavna nagrada pridružitvenega postopka pa je državam zelo oddaljena. Problematika časovnega usklajevanja je tesno povezana tudi s pogajanjem; ko države nečlanice pravzaprav ne vedo točno, katerim javnopolitičnim področjem bi dale prednost v postopku usklajevanja z EU;
- negotovost se kaže tudi v tem, da države članice ne vedo katerega javnopolitičnega igralca je na določenem javnopolitičnem področju potrebno zadovoljiti;
- zadnja dimenzija negotovosti je povezana s standardi in jasnostjo določanja ciljev, ki jih morajo doseči države nečlanice.

Dnevni red procesa evropeizacije Zahodnega Balkana je definiran z različnimi specifikami v posameznih primerih; največkrat dnevni red vsebuje vprašanja varnosti, ohranjanja miru, obnove in razvoja. Kljub temu, da je proces evropeizacije voden s strani EU, pa je uspeh procesa zelo odvisen tudi od nacionalne in lokalne volje in želje. Tipični primer počasnega razvoja in odpora do sprememb je Srbija (Anastasakis 2005, 85).

Obseg učinkov evropeizacije v državah, ki še niso članice EU, je odvisen od dveh pogojev, in sicer od natančnosti zahtev EU in od stopnje politične volje ter institucionalnih zmožnosti za implementacijo določene javne politike v državi nečlanici (Grabbe 2002, 13).

Anastasakis (2005, 86) pravi, da je evropeizacija v stilu Jugovzhodne Evrope zelo zahteven izziv, ki zahteva dodaten trud za negotov izid. Kratkoročno je evropeizacija mogoče povezana z žrtvovanjem in s težkimi socioekonomskimi in političnimi izbirami za vpletene države. Dolgoročno pa evropeizacijo enačimo z modernizacijo, razvojem, stabilnostjo in občutkom varnosti. Občutek varnosti je zelo potreben predvsem v nestabilnih delih regije, kjer so

nacionalna vprašanja in meje še vedno nedorečene. Ta regionalna nerazrešena vprašanja so pravzaprav preizkus za projekt kot je evropeizacija Zahodnega Balkana.

2.2.3 Evropeizacija Srbije (problemi)

Zunanje spodbude in pogojevanje ne morejo popolnoma razložiti procesa evropeizacije v Srbiji. Evropske spodbude in pritiski na Srbijo trajajo že vsaj desetletje. EU in druge mednarodne organizacije so že znale naložiti Srbiji stroge sankcije, kot kazen za neizpolnjevanje zahtev. Večanje pritiskov s strani EU v Srbiji ni sprožilo procesa evropeizacije. Materialne spodbude so do neke mere omogočile sprejetje nekaterih pravil EU, kljub temu pa niso sprožile globljega preoblikovanja. Osredotočiti se na proces evropeizacije kot sprejemanje pravil v primeru Srbije ni dovolj. Pridružitve članstvu v EU je v Srbiji še vedno nacionalna prioriteta, kljub temu pa evropska identiteta za Srbe nikoli ni bila sama po sebi umevna. Nasprotno, srbska post-jugoslovanska identiteta se je razvila v globoki izolaciji od EU zaradi slovesa Srbije kot nekakšnega arhitekta razpada Jugoslavije in krivca vojnih krutosti (Subotić 2010, 4). Devetdeseta leta 20. stoletja so bila za Srbijo najtežje obdobje: vojne za zapuščino bivše SFRJ, izolacija in sankcije s strani Združenih narodov, bombardiranje s strani NATO in Miloševićev avtoritarizem. Srbija je bila zaprta država z zaprto družbo in zaprtim sistemom. Po političnih spremembah leta 2000 je prioriteta za Srbijo postalo izboljšanje odnosov z EU in članstvo (Orlovič 2007, 2). Evropeizacija družbenega, političnega, ekonomskega in pravnega prostora je edina razvojna opcija Srbije in zato mora biti v interesu vseh njenih državljanov. Prav tako je odobravanje in uspešno vključevanje evropskih standardov in norm nekakšna odgovornost Srbije kot države, ki se želi priključiti EU (Jelinčič 2006, 6).

Subotićeva (2010, 5-6) govori o treh dejavnikih, ki povzročajo zavlačevanje procesa evropeizacije:

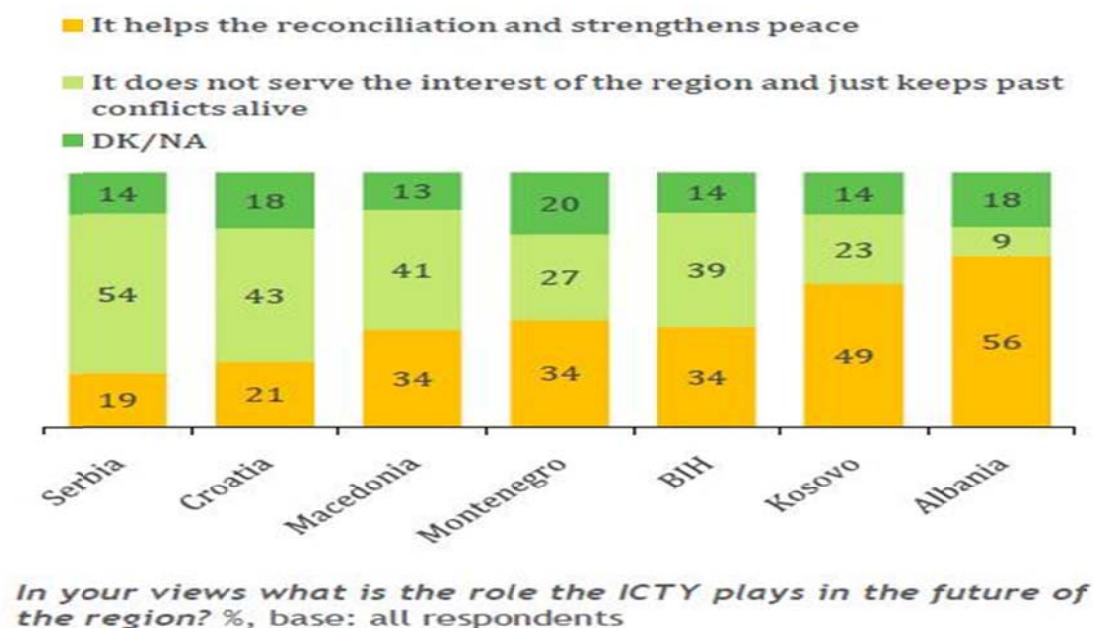
- prisotnost t. i. evropske ideje: gre za nekakšno socialno obvezanost do Evrope kot temeljne nacionalne identitete (če le-ta ni pomemben del politične identitete potencialne članice EU, bo proces evropeizacije težje izvedljiv);
- lokacije moči v državi: za tranzicijske države ni toliko pomembno vprašanje, ali so demokratizirane, temveč koliko moči imajo javnopolitični igralci, ki so prej bili na oblasti, in v kolikšni meri so še vedno vpleteni v javnopolitični proces;

- strategija nacionalne politične elite, ki vodi proces evropeizacije: nacionalne politične koalicije se delijo na nasprotnike evropeizacije, podpornike evropeizacije in navdušence (entuziaste) nad evropeizacijo. Nasprotniki predstavljajo segment politične elite, ki nasprotuje evropeizaciji, kljub temu pa spodbuja kakšne kozmetične popravke v nacionalnih praksah za doseg ugodnosti s strani EU. Podporniki se z uporabo norm evropeizacije distancirajo od ostalih političnih blokov in postanejo pro-evropska reformistična sila. Entuziasti pa predstavljajo civilnodružbene skupine in ostale politične koalicije, ki v popolnosti sprejemajo proces evropeizacije.

Srbija je po nasilju v devetdesetih letih izvedla proces demokratične tranzicije dokaj mirno. Takoj po padcu Miloševićevega režima je EU za potrebe obnove Srbiji namenila velike količine finančne pomoči in državam Zahodnega Balkana predstavila stabilizacijsko-pridružitveni proces. Največji problem v procesu evropeizacije Srbije se je pokazal v sodelovanju z mednarodnim kazenskim sodiščem v Haagu. Pomanjkanje sodelovanja je celo povzročilo ustavitev pogajanj z EU leta 2006. To sodelovanje je vplivalo na vse odnose Srbije z EU, in sicer na finančno pomoč, neposredne investicije, trgovanje in seveda članstvo v EU (Subotić 2010, 7).

Je pa zanimivo, da dobra polovica državljanov Srbije meni, da mednarodno kazensko sodišče v Haagu ne služi interesom regije, ampak hoče obdržati pretekle konflikte na površju. Le slabih 20 % jih meni, da stremi k spravi in širjenju miru. V primerjavi z ostalimi državami regije Zahodnega Balkana je vloga mednarodnega kazenskega sodišča prav v Srbiji sprejeta najbolj negativno (Gallup Balkan Monitor 2009, 9). To lahko vidimo tudi na sliki 2.3.

Slika 2.3: Vloga mednarodnega kazenskega sodišča v regiji Zahodnega Balkana

Vir: Gallup Balkan Monitor (2009, 9).

Leta 2000 se je v Srbiji s pomočjo civilne družbe oblikovala evropsko usmerjena demokratična opozicija (DOS), Milošević je izgubil na volitvah, nastala pa je prva demokratična koalicijska vlada, pod vodstvom Zorana Đinđića. Njegov umor (leta 2003) je pomenil veliko izgubo za demokratično Srbijo in korak nazaj v demokratizaciji in evropeizaciji Srbije (Orlović 2007, 3). Od političnih sprememb leta 2000 je proces demokratizacije v državi močno povezan s procesom evropeizacije. Nastala sta dva pola političnih strank; na eni strani pro-evropsko usmerjene stranke in na drugi anti-evropsko usmerjene politične stranke (Srbska radikalna stranka in Socialistična stranka Srbije) (Komšić v Fink-Hafner 2007c, 17).

Lajčak (v Subotić 2010, 16) trdi, da v Srbiji t. i. evropska ideja ni prisotna. Odsotnost je najbolj opazna, ko primerjamo Srbijo z ostalimi državami v regiji. V ostalih državah je evropska ideja prisotna v vseh segmentih družbe in na vsakem koraku. Za razliko od Srbije se vse ostale države trudijo pokazati, koliko jim je do EU in kaj vse počnejo, da bi le postale članice. Druga ovira v procesu evropeizacije Srbije je prisotnost predstavnikov starega režima, tako v vojski in policiji kot tudi v tajnih službah. Tretji dejavnik, ki povzroča zavlačevanje procesa evropeizacije, se je v Srbiji prav tako pokazal. Javni razkol o sodelovanju z mednarodnim kazenskim sodiščem je razkril razlike med dvema tekmujočima

političnima blokoma v tranzicijski Srbiji, konzervativci in reformatorji. Prvi so predstavljali še nekdanje Miloševićeve zaveznike, imeli so ogromno podporo med vojsko, srbsko pravoslavno cerkvijo in mediji. Reformiste se sestavljali takratni predsednik vlade Đinđić in nekateri drugi vladni predstavniki, gospodarska in tehnokratska elita ter civilna družba. Med tema dvema blokoma je največje nesoglasje predstavljala prav pot v EU. Konzervativci so torej bili nasprotniki evropeizacije, reformisti pa podporniki le-te (Subotić 2010, 18). Džihic in Wieserjeva (2008, 10) pravita, da je prav ta ideološka razklanost med dvema blokoma glavni generator politične krize v Srbiji.

Zanimivi so rezultati raziskave, ki jo predstavi Brankovic (v Batt 2005, 69). Prikazati skuša neko splošno sliko o odnosu državljanov Srbije do EU. Anketiranci se morajo poistovetiti s štirimi možnimi tipi odnosa do EU, in sicer z: evro-navdušenci (Euro-enthusiast), evro-realisti (euro-realist), evro-skeptiki (euro-sceptic) in evro-fobi (euro-phob). Rezultati so sledeči:

- evro-navdušenci: za njih je značilno, da jim je EU zelo blizu in mislijo, da morajo vse moči usmeriti v to, da se ji pridružijo, to vključuje izpolnitev vseh pogojev, ki jih postavi; delež tako mislečih predstavlja 22 % anketirancev;
- evro-realisti: za njih je značilno, da ne morejo reči, da jim je EU posebej blizu, vendar vidijo integracijo v EU kot nujno in da je na tem treba delati; delež tako mislečih je 35 %;
- evro-skeptiki: za njih je značilno, da so zelo nezaupljivi in sumničavi do namenov EU, prav tako pa menijo, da je treba integracijo izvesti zelo previdno in počasi; delež teh je 29 %;
- evro-fobi: zanje integracija v EU pomeni dominacijo evropskih in drugih moči nad njimi, Srbija pa temu svetu ne pripada in zato bi morala negovati svoje tradicionalne vrednote; delež tako mislečih predstavlja 13 % anketirancev.

Evropska perspektiva je motivacijski dejavnik za skoraj 60 % državljanov Srbije, ostalih 40 % pa je odprtih za prepričevanje. Državljeni vedno bolj spoznavajo da niti nimajo neke druge alternative. Pod režimom Miloševića je Srbija vedno bolj postajala izolirana od Evrope in zdaj se bori, da bi temu pobegnila in šla v drugo smer, torej proti EU (Batt 2005, 70).

Ljudje v Srbiji se želijo pridružiti Evropi in postati enakopraven del EU, kljub temu pa se še vedno počutijo izolirane in nerazumljene s strani EU. Srbija se sooča s številnimi notranjimi problemi, ki jih je treba rešiti, če hoče postati moderna in suverena država. Pro-evropski politični blok, ki se trudi reformirati državo, potrebuje veliko spodbude tudi od same EU. V

času, ko narašča število nasprotnikov evropeizacije, pa morajo čim bolj promovirati pozitivne vidike in odrivati strah pred EU, ki ga spodbujajo nasprotniki evropeizacije in delno tudi pasivna politika EU od srečanja v Solunu leta 2003. EU bi morala v primeru procesa evropeizacije Srbije in ostalih držav v regiji nekako iti onstran klasičnega pristopa demokratizacije. Prevladujoči pristop od zgoraj navzdol je le pogojno primeren za izboljšanje situacije v regiji Zahodnega Balkana. Obstaja namreč potreba po rešitvi, ki bi povečala pripravljenost nacionalnih političnih igralcev za sodelovanje pri premiku od procesa oblikovanja držav (pristop od zgoraj navzdol) do procesa partnerstva in oblikovanja držav članic (*»member state building«*). Ta nova strategija oblikovanja držav članic bi morala vsebovati učinkovito implementacijo pravil in napredovanje v status uradnih držav kandidatke za članstvo v EU. Tu se seveda pojavi potreba po boljši komunikacijski strategiji EU do teh držav in do držav članic EU, ki so velikokrat skeptične do vključitve regije Zahodnega Balkana v EU (Džihic in Wieser 2008, 16).

2.3 Proces integracije standardov in norm EU v domače javne politike (Integracija Srbije v EU)

Poglavje temelji na poročilih EK o napredku Srbije, ki analizirajo odnose med Srbijo in EU, stanje političnih kriterijev za vstop v EU, stanje ekonomskih kriterijev za članstvo, in prikazujejo zmožnosti Srbije za implementacijo evropskih standardov.

Srbija je potencialna kandidatka za članstvo v EU; 29. aprila 2008 je podpisala Pakt o stabilizaciji in pridruževanju. Tu gre za nekakšen okvir medsebojnih zaobljub na političnem, trgovinskem in ekonomskem področju. Finančna pomoč EU se nanaša na področja vladavine prava, človekovih pravic, izobraževanja, prometa in zaščite okolja. Prav tako Srbija sodeluje s sosednjimi državami na različnih področjih: infrastruktura, okoljske zadeve, kulturne izmenjave, raziskave, zaposlovanje, varnost in preprečevanje kriminala (Evropska komisija 2009, 6).

Prioritete, ki jih je definirala vlada ob nastopu na oblasti so: gospodarska rast in zaposlovanje, proces evropskih integracij, vladavina prava, boj proti korupciji, ohranitev ozemeljske integritete. Nekaterе tematike pa so ostale zunaj interesov vlade, in sicer: okrepitev demokratičnih sposobnosti, predstavništvo javnih institucij, participacija državljanov v

javnem diskurzu, decentralizacija in vključenost javnih politik. Vse te tematike so bistvenega pomena za proces evropske integracije (FOD 2009, 2).

Minić in Lopandić (2000, 8) pravita, da je integracija v EU strateški interes Srbije. Po eni strani to predstavlja lažji pristop največjemu trgu na svetu, po drugi strani pa gre za predpogoj, da Srbija postane stabilna demokratična družba. Le pod okriljem EU lahko Srbija liberalizira tokove mednarodne trgovine in kapitala, obnovi infrastrukturo in z implementacijo evropskega pravnega in institucionalnega okvira izboljša svoj konkurenčni položaj v Evropi in svetu.

V tabeli 2.3 je na kratko prikazan odnos med Srbijo in EU v skladu s predpogoji in političnimi pogoji EU.

Tabela 2.3: Odnos med Srbijo in EU

Država	Predpogoji EU	Politični pogoji EU poleg kopenhagenskih političnih kriterijev	Položaj v integraciji z EU
Srbija	Sodelovanje z MKSNJ (razlog za prekinitev pogajanj)	Človekove pravice in pravice manjšin; civilni nadzor nad vojsko; konstruktiven pristop kar zadeva Kosovo	Pogajanja za sklenitev Stabilizacijskega pridružitvenega sporazuma so se začela oktobra 2005, prekinila maja 2006 in ponovno vzpostavila junija 2007

Vir: Fink-Hafner (2007c, 11).

Miščevićeva (v Mihailović 2010, 195-200) pravi, da je zgodovina odnosov med Srbijo in EU zelo dolga, traja skoraj štirideset let, označena pa je z mnogimi uspehi in neuspehi ter stalnim kreiranjem instrumentov za sodelovanje in tudi sankcije. Ta zgodovina na nek način priča o procesu tranzicije Srbije, stremljenje k članstvu v EU pa je vzvod za notranje reforme. Srbija je v proces evropskih integracij vstopila kot zadnja od držav regije Zahodnega Balkana. V vseh teh letih se je soočala z notranjepolitičnimi problemi, ki so vplivali na upočasnitev procesa integracije v EU. Veliko breme so predstavljala statusna vprašanja (oblikovanje državne skupnosti, odnosi s Črno Goro, vprašanje Kosova) zaradi katerih politične elite niso uspele vzpostaviti konsenza. Če na proces evropske integracije gledamo z vidika bližanja članstvu v EU potem ocena ne more biti pozitivna, saj bo proces še dolgotrajen. Proces

integracije kot izvajanje notranjih reform, ki vodijo do stabilne in napredne države, ki lahko normalno funkcionira znotraj EU, pa predstavlja pozitivno oceno samega procesa.

Miščevićeva (v Mihailović 2010, 200) pravzaprav enači proces evropeizacije v Srbiji s procesom tranzicije, ko pravi, da gre za prehod iz totalitarnega režima, uničene ekonomije in nizkega standarda v družbo stabilnih demokratičnih institucij, ki temeljijo na vladavini prava in tržni ekonomiji.

2.3.1 Politični kriteriji

Glavni dve skrbi v Srbiji za enkrat ostajata nadzor političnih strank nad mandati v parlamentu in vloga parlamenta v določanju oziroma imenovanju sodnikov. V celoti pa je viden (majhen) napredek v sprejemanju zakonodaje za implementacijo novega ustavnega okvira; čeprav ustavna priporočila, ki se nanašajo na status Vojvodine, še niso bila implementirana. Ključna prioriteta evropskega partnerstva je zagotoviti, da bodo ustavni predpisi implementirani v skladu z evropskimi standardi (Evropska komisija 2009, 7).

Kažejo se izboljšave v delovanju parlamenta, vključujoč sprejemanje zakonodaje. Parlament je aktiviral sicer že obstoječi instrument za nadzor nad izvršilno oblastjo. Prav tako je parlament sprejel leta 2009 nov zakon o političnih strankah, ki predpostavlja strožje kriterije za registracijo strank; prav tako pa bo zmanjšal število političnih strank (saj so nekatere obstajale le na papirju). Z zakonom pa so tudi povečali število podpisov, potrebnih za ustanovitev politične stranke. Še vedno pa obstajajo precejšnji izzivi na področju veljavnosti zakonodaje, saj se velika količina le-te sprejema brez sodelovanja opozicije. Parlamentu in njegovim komisijam še vedno manjka kvalificirano osebje; komisije so precej šibke, njihovo delo pa jalovo. Parlament še vedno ni oblikoval jasnega pristopa pri posvetovanju s civilno družbo, mednarodnimi organizacijami in ostalimi deležniki (Evropska komisija 2009, 7). Povečati je treba koordinacijo med parlamentom in vlado. Prav tako so potrebne izboljšave na področju predstavnštva manjšin v nacionalnem parlamentu; tudi zaupanje v parlament kot institucijo je izredno nizko. Največji izziv v procesu evropeizacije ostaja učinkovitost delovanja parlamenta (FOD 2009, 4-5). Miščevićeva (v Mihailović 2010, 201) opozarja, da ni pomembno le število sprejetih zakonov, ampak način izvajanja le-teh in možnost državljanov, da se lahko na njih sklicujejo. V kolikor temu ni tako, lahko pride do negativnih posledic s strani EU in državljanov Srbije; EU lahko negativno oceni proces reform in ga tako upočasni, državljani pa s tem izgubljajo zaupanje v institucije države.

Vladna odgovornost parlamentu se izboljšuje, prav tako pa je vpeljana praksa rednih odgovorov na vprašanja poslancev. Prišlo je tudi do reorganizacije glavnega sekretariata vlade; izboljšala se je njegova vloga v načrtovanju, spremljanju in analizi javnih politik. Na splošno se je stabilnost vlade povečala, prav tako pa je vlada pripravila veliko število osnutkov zakonov na različnih področjih. Kljub temu pa ne namenja dovolj pozornosti učinkoviti implementaciji obstoječih zakonov in strategij. Izboljšati se mora torej načrtovanje vladnega dela in koordinacija med ministrstvi ter povečati transparentnost (Evropska komisija 20010a, 9).

Kot del reforme javne uprave je bil decembra 2008 spremenjen zakon o javnih uslužbencih, kjer so bili postavljeni jasna priporočila o izobraževanju javnih uslužbencev, določila o zmanjšanju števila javnih uslužbencev in vzpostavitev elektronskega komuniciranja med državnimi telesi. Kljub temu pa zakonodajni okvir, ki upravlja z javno upravo še zdaleč ni popoln, saj je hitrost reforme javne uprave majhna. Izvajanje strokovnega (merit) sistema je slaba, izboljšati je treba transparentnost, prioriteta mora postati boj proti korupciji, prav tako pa je treba v javni upravi razviti menedžerske prakse (Evropska komisija 2009, 10).

Zaznati je napredek v reformi sodnega sistema, ki je ena ključnih prioritet evropskega partnerstva. Kljub temu pa hitra in nepremišljena implementacija zakonodajnega okvira postavlja pod vprašaj neodvisnost, odgovornost in učinkovitost samega sodstva (Evropska komisija 2010a, 11).

Kar se tiče ratifikacije dokumentov o človekovih pravicah, jih je Srbija povečini ratificirala. Zakonodajni in institucionalni okvir za varovanje človekovih pravic se je izboljšal. Novo ministrstvo za človekove pravice in pravice manjšin igra pomembno vlogo v promoviranju teh pravic. Kljub temu pa bo pomemben trud za izboljšanje razumevanja relevantnih mednarodnih standardov na tem področju. Gledano v celoti so v Srbiji civilne in politične pravice široko sprejete in spoštovane. Kakorkoli že, morajo biti obstoječa ustavna in zakonska zagotovila v polni meri uveljavljena, kršitve pa primerno preiskane (Evropska komisija 2009, 14).

Okvir pravic za zaščito manjšin je v Srbiji primeren, pravice manjšin so široko spoštovane. Premalo pozornosti pa je namenjeno reševanju statusa beguncev. Romska populacija vztraja pri težkih življenjskih pogojih in pogosti diskriminaciji pri dostopu do izobraževanja, socialne zaščite, zdravstva, zaposlitve in ustrezne nastanitve (Evropska komisija 2009, 19). Priporočila

s strani EK se nanašajo predvsem na: popolno implementacijo zakona o narodnih manjšinah s strani vseh pristojnih institucij na vseh ravneh; oblikovanje učinkovitega institucionalnega in zakonodajnega okvira za zaščito pravic narodnih manjšin in za implementacijo politik na vseh nivojih; povečanje političnega predstavništva narodnih manjšin; razvoj sistematičnega modela medijev, ki bi zagotavljali informiranost manjšin v njihovih jezikih (FOD 2009, 18).

Sodelovanje z Mednarodnim kazenskim sodiščem za območje nekdanje Jugoslavije se je izboljšalo. Takšno pozitivno sodelovanje se mora nadaljevati tudi v prihodnosti in težiti k dobrim rezultatom, saj je le-to eno ključnih prioritet evropskega partnerstva. Prav tako pa mora Srbija izpolnjevati svoje obveznosti in določila, sprejeta s strani Sveta Evrope oziroma Parlamentarne skupščine, predvsem morajo izpopolniti obveznosti na področju demokracije, vladavine prava in človekovih pravic. Regionalno sodelovanje in dobri sosedski odnosi oblikujejo bistveni del procesa integracije z EU in Srbija postaja na tem področju vedno bolj aktivna (Evropska komisija 2009, 20).

2.3.2 Ekonomski kriteriji

Članstvo v EU zahteva obstoj delujoče tržne ekonomije in sposobnost obvladovanja tekmovalnih pritiskov tržnih sil znotraj Unije (Evropska komisija 2009, 23). Mednarodna finančna kriza je močno (negativno) vplivala na ekonomijo in finančni sektor v Srbiji. Gospodarstvo gre trenutno skozi nekakšen proces precejšnjega zunanjega prilagajanja oziroma reguliranja, nivo zunanjega dolga pa narašča. Zelo velika je tudi nezaposlenost. Prepad med ponudbo in povpraševanjem po izobraženi in usposobljeni delovni sili je še vedno ovira za povečanje neposrednih tujih investicij in razvoj novih ekonomskih panog (Evropska komisija 2009, 25-29).

Srbija je po mnenju EK naredila napredek v smeri tržnega gospodarstva in bi lahko srednjeročno bila sposobna spopasti se s konkurenčnim pritiskom na enotnem trgu, če bo nadaljevala z izvajanjem reform. Zmanjševanje inflacije omogoča stabilno okolje za delovanje gospodarstva. Tudi v procesu privatizacije državnih bank je Srbija naredila velik napredek, ki se izraža v visoki konkurenčnosti bank. Ekonomska integracija Srbije z EU se je povečala. Kljub dobrim ekonomskim kazalcem pa je stopnja nezaposlenosti še vedno zelo visoka in je posledica neprožnega trga delovne sile in sistemov socialnega varstva. Velik

delež sive ekonomije je odgovoren za počasnejšo rast in gospodarski razvoj države ter je posledica neustreznega izvajanja zakonodaje (Mehikić 2007, 229).

2.3.3 Približevanje evropskim standardom

Ministrstvo za ekonomski razvoj in regionalne zadeve igra osrednjo vlogo pri koordinaciji prenosa evropskega prava vseh institucij in ministrstev (Evropska komisija 2009, 30).

Majhen napredek je zaznati v nadzoru trga, saj je koordinacija med strokovnjaki za nadzor šibka. Zmeren napredek je zaznati pri prostem pretoku dobrin; večjo pozornost pa morajo posvetiti zaščiti potrošnikov, ki je ena od prioritet evropskih integracij. Prav tako morajo izboljšati administrativne pristojnosti in sodelovanje med državnimi institucijami (Evropska komisija 2009, 31).

Dober napredek je opazen na področju zdravja in zavarovanja na delu, kjer je bila oblikovana nova zakonodaja, kljub temu pa je odstotek nesreč na delu še vedno velik. Eden od ključnih izzivov ostaja boj proti revščini (Evropska komisija 2009, 37).

Napredek je opaziti tudi na področju politike zaposlovanja. Marca 2009 je vlada sprejela nacionalni akcijski plan zaposlovanja kot del strategije zaposlovanja. Ukrepe sprejemajo kot odgovor na gospodarsko krizo in za ohranitev stopnje zaposlenosti. Stopnja zaposlenosti je v primerjavi iz leta 2007, ko je bila 18,3 %, v letu 2008 padla na 14,8 %; v letu 2009 pa je zopet narasla na 16,4 %. Do padca stopnje nezaposlenosti med letoma 2007 in 2008 je prišlo predvsem zaradi metodoloških sprememb, brez le-teh bi stopnja zaposlenosti bila 17,5 %. Kljub temu pa administrativne pristojnosti nacionalne službe za zaposlovanje še vedno niso zadovoljive; potrebno je izboljšati koordinacijo med ministrstvom za finance in nacionalno službo za zaposlovanje (Evropska komisija 2009, 38).

Nadaljnji napredek je viden tudi na področju politike javnega zdravstva, kljub temu pa je treba še veliko truda nameniti implementaciji evropske zakonodaje. Aprila leta 2009 je bil ustanovljen Nacionalni svet za zdravstvo, ki je nekakšna profesionalna in posvetovalna organizacija, zadolžena za razvoj kakovostnega zdravstvenega sistema, organizacijo zdravstvenih storitev in sistema zdravstvenega zavarovanja v skladu z evropskimi in mednarodnimi standardi (Evropska komisija 2009, 38).

Nekaj napredka je možno zaznati tudi v povezavi z evropskimi standardi na področju izobraževalne politike. Financiranje izobraževanja je še vedno nizko in predstavlja 3,4 odstotke BDP, prav tako pa je omejeno investiranje v infrastrukturo (Evropska komisija 2009, 39).

Na področju kmetijstva je viden nekakšen napredek. Kljub temu pa morajo povečati administrativne pristojnosti ministrstva, pristojnega za kmetijstvo, gozdarstvo in upravljanje z vodami. Na področju okoljske politike je Srbija posvojila širok paket zakonov in ratificirala različne mednarodne konvencije. Je pa še vedno čutiti pomanjkanje institucionalnih kapacitet ter tehničnih in človeških virov, predvsem na lokalni ravni. Zato je potrebna večja koordinacija med centralno in lokalno ravno in uveljavljanje zakonodaje na vseh ravneh (Evropska komisija 2009, 42-44).

3 ANALIZA PRIMEROV

Na kakšen način v Srbiji torej poteka proces integracije evropskih standardov in norm v domač politični sistem? Definicija Börzelove (1999, 574), ki pravi, da v procesu evropeizacije nacionalna javnopolitična področja postajajo vedno bolj podvržena procesu oblikovanja skupnih politik EU, bi po mojem mnenju v primeru Srbije vsekakor držala. Kljub temu, pa menim, da za Srbijo ni primeren le pristop preučevanja evropeizacije od zgoraj navzdol. Zaradi svojih posebnih značilnosti in vloge, ki jo je Srbija od nekdaj imela v regiji Zahodnega Balkana, je pomembno opazovati medsebojno odvisnost vseh ravni. Seveda pa vidnejšo vlogo v procesu evropeizacije Srbije ter integracije svojih standardov in norm v domač politični sistem igra sama EU. EU s svojimi institucionalnimi mehanizmi vrši pritisk in stremi k spremembam na nacionalni ravni. Tudi v Srbiji, kot ostalih državah regije, je čutiti močan instrument evropeizacije – pogojevanje članstva. V nadaljevanju bodo torej predstavljeni različni vidiki procesa evropeizacije na dveh izbranih področjih: področje regionalnega sodelovanja (in znotraj tega odnos Srbije s sosednjimi državami) in področje boja proti korupciji (sistemski oziroma institucionalni vidik in percepcija korupcije na podlagi javnomnenjskih raziskav).

3.1 Potek procesa evropeizacije na področju regionalnega sodelovanja v Srbiji

3.1.1. Regionalno sodelovanje in Zahodni Balkan

Razvoj regionalnega sodelovanja mora biti eden od primarnih interesov vseh držav Zahodnega Balkana, saj gre za ključni dejavnik, ki bo omogočil politično stabilnost, varnost in ekonomski razvoj. Regionalno sodelovanje je mejnik v javnopolitičnem okviru EU za Zahodni Balkan. Države Zahodnega Balkana imajo obveznosti ena do druge, prav tako skupne izzive, nekatere čezmejne narave. Po širitvi EU leta 2004 so države Zahodnega Balkana postale neposredne sosede EU, zato so situacija na Zahodnem Balkanu, napredek držav in odnosi z EU postali neodločljiva in pomembna zadeva na dnevnem redu same EU. Regionalno sodelovanje na Zahodnem Balkanu je pomembno kot bistvena sestavina varnosti, katalizator sprave in dobrih sosedskih ter političnih odnosov, gre pa tudi za promocijo medsebojnega razumevanja in političnega dialoga v regiji (Evropska komisija 2005a, 1-3).

Delevicova (2007, 16) pravi, da kot je že regija Zahodnega Balkana sama po sebi bila definirana s strani zunanjih akterjev, tako tudi iniciative za regionalno sodelovanje izvirajo predvsem od zunaj. Kot glavne akterje navaja EU, NATO, Organizacijo združenih narodov (OZN) in mednarodne finančne institucije, ki so zainteresirane za politično in ekonomsko stabilnost regije in katerih iniciative pogosto tečejo vzporedno, po drugi strani pa jim nemalokrat manjka jasnost in privlačnost spodbud. Iniziative za regionalno sodelovanje so se začele pojavljati v sredini devetdesetih let po vojni v Bosni in Hercegovini. Logika je bila preprosta; če so želeli, da uspe mirovni sporazum iz Daytona morajo Beograd, Zagreb in Sarajevo začeti sodelovati. Anastasakis in Bojicic Dzelilovicova (2002, 2) prav tako trdita, da je regionalno sodelovanje rezultat medsebojnega delovanja zunanjih oziroma mednarodnih dejavnikov in notranje dinamike. Zunanji dejavniki so pomembni predvsem v primeru konfliktnih, razvijajočih se in pomoči potrebnih družb; notranja dinamika pa se navezuje na konsenz o regionalnem sodelovanju med lokalnimi akterji.

Denti (2009, 11) s pomočjo tabele 3.1 prikazuje, kako so mednarodne organizacije implementirale različne pristope v regionalnem sodelovanju na področju regije Zahodnega Balkana:

Tabela 3.1: Vloga mednarodnih organizacij v regionalnem sodelovanju na Zahodnem Balkanu

	EU	OSCE	NATO
Regionalni pristop	Dvostranski/regionalni pristop	Regionalni pristop	Dvostranski pristop
Voden	Od zunaj	Od znotraj	/
Rezultat	Pridružitve	Podpora	Pridružitve
Pred-pristopni instrumenti	Proces stabilizacije in pridruževanja	/	Različni predpristopni instrumenti
Stranski učinki	- povečanje raznolikosti - preračunljivo obnašanje	/	- povečanje raznolikosti - preračunljivo obnašanje

Vir: Denti (2009, 11).

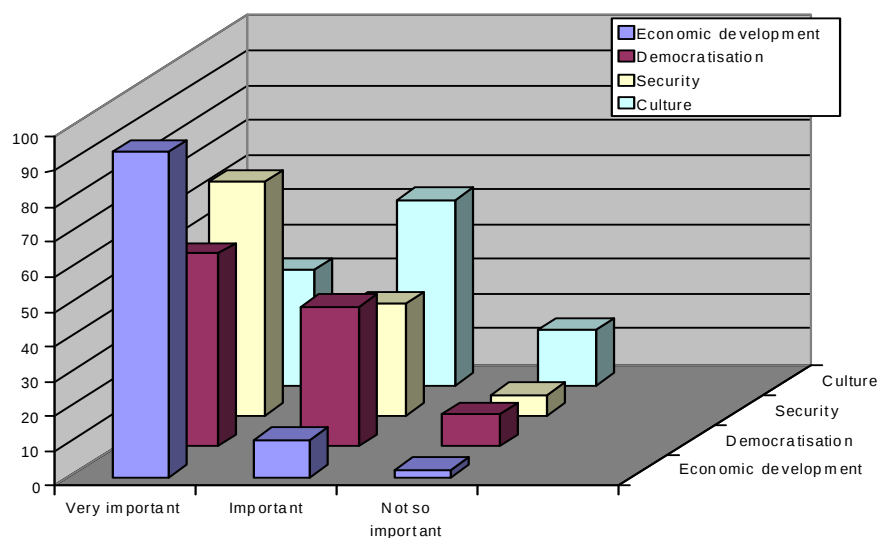
Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OSCE) kot vseevropska mednarodna organizacija vedno daje poudarek na regionalno sodelovanje kot način podpiranja vpletenih držav. Vendar pa tak proces nikoli ne doseže dovolj legitimnosti. EU je tako poganjajoč kot zavirajoč dejavnik za regionalno sodelovanje na Zahodnem Balkanu; NATO pa nikoli niti ni razvil regionalnega pristopa. Njegova zaostalost oziroma nevolja je v regiji povzročila heterogenost in preračunljivost (Denti 2009, 12).

V osemdesetih in zgodnjih devetdesetih letih 20. stoletja EU ni razvila specifičnih javnopolitičnih usmeritev k JZ Evropi ampak je na ta del Evrope skušala preslikati javne politike, ki so bile originalno oblikovane za zahodno in osrednjo Evropo. Zaradi vojn, ki so se kar naprej dogajale na območju nekdane Jugoslavije pa je EU hitro ugotovila, da za ta del Evrope potrebuje drugačen pristop, ki se bo ujemal z regionalnim kontekstom. V letu 1996 je EU osnovala temelje za to, kar je danes znano kot regionalni pristop. Definirala je cilje, pogoje in pravila za odnose med EU in regijo Zahodnega Balkana. Ta pristop bi naj bil del postopne konsolidacije miru na tem območju. Z definiranjem regionalnega sodelovanja kot predpogoja za integracijo je EU šla še korak dlje in za države Zahodnega Balkana je regionalno sodelovanje tako postalo obvezno (Delevic 2007, 25). Cilj vzpostavitve odnosov med EU in državami Zahodnega Balkana je bil na političnem področju vzpostavitev demokratičnih institucij državne uprave in civilne družbe, na ekonomskem področju pa oživiti gospodarske aktivnosti preko vzpostavitve tržne ekonomije in obnove infrastrukture. EK je ugotovila, da cilja ne bosta mogla biti dosežena brez vzpostavitve regionalnega sodelovanja in je zato predlagala, da je vloga v EU osredotočena na pomoč pri vzpostavitvi novih oblik medsebojnega sodelovanja držav regije (Mehikić 2007, 189). Mejniki v razvoju pristopa EU do Zahodnega Balkana je v obdobju po kosovski krizi bila predstavitev procesa stabilizacije

in pridruževanja. Proces promovira stabilnost znotraj regije, pospešuje pridruževanje držav Zahodnega Balkana v EU in pomaga državam pri pripravah na članstvo v EU (Petričušić 2004, 6). Je ključni strateški in politični element v dolgoročnem angažiranju EU, eksplicitno vezan na perspektivo pristopa EU in prilagojen nivoju razvitosti vsake posamezne države v regiji. Vsaki od držav omogoča, da napreduje s svojim tempom in istočasno krepi regionalno sodelovanje. Gre za partnerstvo, v katerem EU nudi mešanico trgovskih dogovorov in ekonomsko ter finančno pomoč. Prva faza v tem procesu zajema različne korake držav pri vzpostavljanju formalnih dogovorov z EU v luči Sporazuma o stabilizaciji in pridruževanju. Uspešen zaključek sporazuma je odvisen od napredka držav pri političnih in ekonomskih reformah ter administrativni kapaciteti. Sporazum o stabilizaciji in pridruževanju predstavlja politično obvezo tako države podpisnice kot EU. Država podpisnica se obveže, da bo v določenem prehodnem obdobju dosegla neke reforme in izpolnila standarde EU v svojem lastnem tempu. Eno od poglavij sporazuma je namenjeno regionalnemu sodelovanju, ki od države podpisnice zahteva, da le-to aktivno promovira (Minić in Kronja 2007, 12). Regionalni pristop je za odnose EU s tretjimi državami uvedel novost; regionalno sodelovanje med prosilkami je postalo pogoj za njihovo individualno napredovanje v odnosu z EU. Balkanske države med seboj v preteklosti nikoli niso uspele vzpostaviti enotne organizacije, iniciative za njihovo sodelovanje so prihajale od zunaj. EU je nato pogoj regionalnega sodelovanja vključila v pogojevanja članstva v EU. Sodelovanje držav bo predstavljalo okvir za stabilizacijo regije in razvoj dobrih sosedskih odnosov, skladno s prakso držav članic. Regionalno sodelovanje med sodelujočimi državami bi v tem primeru vključevalo ponovno vzpostavitev prostega pretoka ljudi, idej in informacij, organiziranje regionalnih srečanj za obnovo dialoga med različnimi družbenimi skupinami in identifikacijo skupnih čezmejnih projektov (Mehikić 2007, 190). Za razvoj regionalne strategije sta bistvena občutek pripadnosti določeni regionalni skupnosti in način, kako je regija definirana s strani lokalnih akterjev. Regionalna identiteta se lahko oblikuje na skupnih predpostavkah in razumevanjih lastne regionalne in mednarodne realnosti. Za regijo Zahodnega Balkana je tako zelo pomembno, na kakšen način je regija razumljena in predstavljena s strani lokalnih elit in do kakšne mere imajo občutek, da država pripada regiji (Anastasakis in Bojicic-Dzelilovicewa 2002, 43). Anastasakis in Bojicic-Dzelilovicewa (2002, 50) sta v eni od svojih raziskav ugotavljala, kateri vidik regionalnega sodelovanja je za prebivalstvo v regiji najpomembnejši. Rezultati so predstavljeni na sliki 3.1.

Slika 3.1: Pomembnost regionalnega sodelovanja

Chart 3: Importance of regional cooperation

Vir: Anastasakis in Bojicic-Dzelilovic (2002,50).

Kar se tiče ekonomskega razvoja je velik poudarek na razvoju infrastrukture, kjer se potrebe lažje identificira in je implementacija enostavnejša. Nekateri menijo, da je ekonomski razvoj pravzaprav neizogiben in zato zunanja oziroma mednarodna podpora ni tako zelo pomembna. Večja podpora bi zatorej morala biti namenjena demokratizaciji in kulturnemu sodelovanju. Po drugi strani pa nekateri trdijo, da bi bilo potrebno podpirati ekonomsko sodelovanje in da bo demokratizacija v vsaki od držav izbrala svojo pot. S strani anketirancev v raziskavi je bila prepoznana tudi pomembnost varnosti v regiji, kljub temu pa obstajajo omejeni interesi, kako bi vsaka posamezna država lahko prispevala k temu cilju (Anastasakis in Bojicic-Dzeliloviceva 2002, 52). Kajsui (v Lopandić 2002, 220) kot osrednji vidik regionalnega sodelovanja poudarja pomembnost kulturnega sodelovanja oziroma interakcije. Poleg ekonomskega razvoja je treba povečati tudi kulturno sodelovanje, saj bo na tak način mogoče ustvariti regijo, iz katere ljudje ne bodo hoteli le pobegniti. Kulturna izmenjava v tem smislu pomeni prosto gibanje idej, umetnosti, intelektualcev, študentov in ostalih. Gre za proces v katerem bodo ljudje lahko ovrednotili svojo lastno kulturo in zgodovino in istočasno prispevali k regionalni kulturi in zgodovini.

Za Zahodni Balkan, ki se še vedno sooča z določenimi izzivi, je evropska perspektiva, ki namiguje na morebitno članstvo v EU, nekakšen porok za mir in regionalno stabilnost.

Pojavlja se občutek, da EU na nek način dolguje regiji, kateri trpljenje je bilo nemogoče preprečiti. Danes, ko so vse države regije zavezane k evropski integraciji, ima EU v svojih rokah moč, da pospeši sodelovanje med njimi. Je pa skupni politični cilj teh držav lahko tudi priložnost za sodelovanje samo po sebi; večina držav je tako sklenila bilateralne sporazume na področjih, relevantnih za proces evropske integracije. Razlog za takšno sodelovanje je hitro razumljiv, saj gre predvsem za izmenjavo izkušenj, kar prinaša obojestransko korist brez vpletanja človeških in materialnih virov. Po drugi strani pa je na področjih, kjer so takšni viri potrebni, sodelovanje omejeno; npr. prevod skupnega prava (*acquis communautaire*) EU (Delevic 2007, 32). Uvaliceva (2001, 18) trdi, da je regionalno sodelovanje zelo potrebno, vključevati pa mora vsa področja (ekonomsko, politično, družbeno, kulturno) in vse države. Potreba po takšnem regionalnem sodelovanju izhaja iz zavedanja, da so najbolj pomembni balkanski problemi (stabilnost, demokracija, razvoj) med seboj zelo povezani. Medtem ko bi sodelovanje na določenem javnopolitičnem področju imelo že samo po sebi korist, pa bi vseobsegajoča regionalna strategija lahko povzročila prelivajoči se učinek; sodelovanje na enem področju bi pospešilo in okrepilo sodelovanje na drugih področjih. Hristova Valtcheva (2001, 42) pa, zanimivo, trdi, da bi proces regionalnega sodelovanja moral biti proces, ki poteka od »spodaj navzgor«. Tak proces bi oblikoval dejanske (tudi čezmejne) skupnosti ljudi, ki niso le zmožni živeti skupaj, ampak jim je to v interesu; in prav zato ne bi bilo potrebe po pristopu »od zgoraj navzdol«. Tako oblikovane skupnosti z lastnimi interesi bi lahko bile najmočnejši lobist za proces regionalne integracije, ki predstavlja edini način za države iz regije, da se pridružijo EU.

Anastasakis in Bojicic-Dzeliloviceva (2002, 53) sta v svoji raziskavi ugotavljala, kateri so najpomembnejši dejavniki, ki spodbujajo regionalno sodelovanje. Glavno ugotovitev predstavlja dejstvo, da ima zelo veliko problemov, s katerimi se države soočajo, regionalno dimenzijo, kar predstavlja primarni motiv za sodelovanje. Pomembni dejavniki, ki spodbujajo regionalno sodelovanje, so skupni geografski prostor, majhnost trga, kulturna podobnost in zunanji pritiski (glej Prilogo A).

Prvi in najbolj očiten dejavnik regionalnega sodelovanja na področju Zahodnega Balkana je geografski; tem državam je usojeno sobivanje na skupnem prostoru. Drugi dejavnik je obstoj regionalnih zadev, ki zahtevajo skupno akcijo vseh držav, da se dosežejo koristi, ki jih ne bi mogle države posebej doseči. Gre za področja transporta, nerazvitosti regije in pomanjkanja varnosti. Spodbude za sodelovanje so se pokazale na področju razvoja regionalne infrastrukture, turizma, trgovine in gospodarstva. Države v regiji si delijo tudi izkušnjo

razdiralnega učinka vojne. Povojna obnova v državah je tako imela pomembno regionalno dimenzijo. Zapuščina vojne, ki si jo vse te države delijo, se kaže predvsem v problemih povezanih z varnostjo, s kriminaliteto, korupcijo, z ilegalnim priseljevanjem in čezmejni okoljski škodi. Na vseh teh področjih bi sodelovanje bilo zelo koristno (Delevic 2007, 37-38). Po drugi strani pa Anastasakis in Bojicic-Dzeliloviceva (2002, 7) pravita, da so prav neposredna geografska bližina, boj za meje in skupna zgodovina lahko resne ovire v regionalnem sodelovanju, saj so vplivale na pomembne razlike med državami. Tudi Antevski (v Lopandić in Bajić ur. 2003, 253) trdi, da bi do resnega sodelovanja na osnovi avtohtonih iniciativ iz regije težko prišlo predvsem zaradi dveh razlogov: v petih od sedmih držav regije (izvzeti sta Romunija in Bolgarija) je prišlo do notranjih ali medsebojnih vojn, ki so daleč od kakršnekoli oblike sodelovanja; vse države regije so z začetkom obdobja tranzicije svojo politično in ekonomsko prihodnost vezale na EU in se skušale oddaljiti od regije. Zato Antevski izpostavlja pomembnost mednarodnega dejavnika na področju regionalnega sodelovanja v obravnavani regiji. Mednarodne izkušnje in pomoč bi tako veliko pripomogle k uspešnosti regionalnega sodelovanja, saj bi države z mednarodno pomočjo lahko same prepoznale in definirale oblast, kjer bi sodelovanje dalo neposredne in skupne koristne učinke in zgradile institucionalni okvir, katerega pravila bi vse države upoštevale in jih prepoznale kot koristna. Nasprotno pa Anastasakis in Bojicic-Dzeliloviceva (2002, 54) predstavljata pravzaprav zanimivo in kontroverzno ugotovitev, da mednarodna pomoč in pritisk nista pomembnejša dejavnika pri pospeševanju regionalnega sodelovanja. Ena od razlag, zakaj mednarodna pomoč ni pomembna, pravi, da je zunanje posredovanje s strani lokalnih elit videno kot kršitev nacionalne suverenosti; gre torej za občutljivo tematiko, glede na to, da so države šele pred kratkim postale samostojne.

Anastasakis in Bojicic-Dzeliloviceva (2002, 56) pa skušata v svoji raziskavi ugotoviti tudi, katere so, po mnenju anketirancev, glavne ovire za regionalno sodelovanje. Najpogosteje je omenjena nizka stopnja ekonomskega sodelovanja, sledi pomanjkanje varnosti in šibek zakonodajni okvir. Kljub nedavni izkušnji z vojno pa so etnične različnosti najmanj pomembna ovira za regionalno sodelovanje. Seveda so percepcije ovir različne od države do države. V Srbiji najpomembnejšo oviro za regionalno sodelovanje predstavlja šibek zakonodajni okvir (glej prilogo B).

Sodelovanje v regiji Zahodnega Balkana se odvija v štirih okvirih, ki so v osnovnih ciljih medsebojno soglasni (Antevski v Lopandić in Bajić ur. 2003, 254):

Tabela 3.2: Sodelovanje v regiji Zahodnega Balkana

MEDNARODNI OKVIR - gre za podporo mednarodne skupnosti, ki regionalno sodelovanje usmerja in tudi financira; - IMF, WB (World Bank), WTO.	EVROPSKI OKVIR - vključen je v mednarodnega s tendenco, da postane prevladujoč, zato je prihodnost regije v največji meri prepuščena skrbi EU; - politika EU se v regiji realizira preko teh nivojev: pakt stabilnosti, proces stabilizacije in pridruževanja, CARDS finančna pomoč.
REGIONALNI OKVIR - gre za aktivnosti samih držav v regiji, usklajene z mednarodnim in evropskim okvirom in motivirane z interesom lastnega razvoja.	SUB-REGIONALNI OKVIR - gre za aktivnosti, vezane na razvoj euro-regij in sodelovanje na področju infrastrukture, transporta, ekologije, kulture in športa.

Vir: Antevski v Lopandić in Bajić ur. (2003, 254).

Antevski (v Lopandić in Bajić ur. 2003, 263) pravi, da so primerne smernice delovanja, ki bi pospešile regionalno sodelovanje, naslednje:

- pospeševanje liberalizacije regionalne trgovine, kar bi v končni fazi vodilo tudi k liberalizaciji pretoka ljudi in ukinjanju viz;
- oblikovanje ene regionalne razvojne politike ali koordinacija usklajenih nacionalnih razvojnih politik. Takšne politike bi bile v skladu z uspešnim pridruževanjem EU;
- regionalne iniciative morajo delati na doseganju lastnih ciljev, prav tako pa morajo sredstva, s katerimi razpolagajo, učinkovito uporabiti;
- določene aktivnosti se zaradi svoje narave morajo izvajati istočasno: čezmejne aktivnosti, sodelovanje na področju pravosodja, področju ilegalne trgovine z ljudmi in orožjem, pranjem denarja in boja proti terorizmu.

Delevičeva (2007, 45) omenja problem, ki se lahko pojavi, ko govorimo, kaj je pomembno za države Zahodnega Balkana in kaj za EU. Najvišji in končni cilj držav je integracija v EU, medtem ko je glavni cilj EU preoblikovati države Zahodnega Balkana v demokracije in tržne ekonomije z močnimi institucijami, ki bodo skrbele za vladavino prava, spoštovanje človekovih pravic in zaščito manjšin. V regiji je EU gonilna sila za regionalno sodelovanje, v EU pa vidijo doseganje zadovoljive stopnje regionalnega sodelovanja kot glavni korak k stabilizaciji in kot enega od mnogih korakov, ki prispeva k evropski integraciji. Medtem ko je stališče regije zelo jasno, pa za EU to ne moremo trditi. Pomislek, vreden svoje razprave, se

pojavi pri vprašanju, do kakšne mere zahteva EU regionalno sodelovanje kot nekakšno vajo za stabilizacijo in v kolikšni meri sploh gre za del dnevnega reda evropskih integracij.

Tudi Anastasakis (v Lopandić 2002, 31) navaja kritične pripombe, ki se nanašajo na regionalno strategijo EU do Zahodnega Balkana. Pravi, da je definicija pojma Zahodnega Balkana nejasna, saj se regionalne iniciative večkrat nanašajo ne samo na države, ki bi naj predstavljale regijo Zahodni Balkan, ampak tudi na druge okoliške države. Regionalni pristopi in iniciative bi naj bile povojni odgovor in sredstvo za odpravo krize in vojn. Skoraj vedno so vsiljene s strani mednarodnih akterjev, vložek s strani lokalnih akterjev je po navadi majhen. Narava regionalnega sodelovanja bi naj bila težko opredeljiva, včasih tudi nerazumljiva. Predvideva se, da regionalno sodelovanje zahteva regionalne rešitve. Se pa tu postavi vprašanje, kaj je državam skupno in kaj regionalno v regiji. Večina držav v regiji sicer ima podobne razvojne probleme, a so včasih bolj primerne nacionalne rešitve, drugič pa regionalne. Zanimivo je tudi, da ne obstaja nobeno sistematično vrednotenje uspešnosti regionalnega sodelovanja, čeprav gre za jasen pogoj za razvoj integracije v EU.

Postavlja se vprašanje, ali lahko realnost Zahodnega Balkana (pretirana fragmentacija, vedno manjše države, ki jim manjkajo človeški in finančni viri, pomanjkanje resnega regionalnega načrta in razvojne koordinacije, itd.) premagajo površinsko usklajevane iniciative, ki niso resnično institucionalno povezane. Cilji in predlogi ne morejo biti realizirani, dokler ne bodo vzpostavljene točno določene delovne metode ter institucije in roki za njihovo uresničevanje. Cilji kakršnekoli regionalne iniciative v regiji Zahodnega Balkana morajo vsebovati prispevek k procesu evropske integracije, pomagati stabilizaciji, reformam in razvoju v državah ter dopolnjevati (na regionalni ravni) proces integracije (Lopandić 2002, 51-53).

Je pa treba poudariti, da je z regionalnim pristopom EU dosegla osnovno stabilizacijo v regiji. Nekatere države so se v tem procesu bolj povezale z EU, druge pa manj. Tu se pokaže različna logika med procesoma stabilizacije regije in integracije v EU. Kljub temu, da bi naj šlo za isti paket, pa stabilizacija v večji meri zahteva regionalni kontekst, pri procesu integracije pa se kaže bilateralnost. Izziv za EU je, da prebivalcem regije Zahodnega Balkana prikaže realne koristi, ki jih bodo prepričale, da je evropska perspektiva nekaj, za kar je vredno delati, tudi na dolgi rok. Izziv za države pa je, da vzamejo, kar jim je ponujeno, in izkoristijo kot je le mogoče v posameznih razmerah (Delevic 2007, 102-104). Tudi Petričušićeva (2004, 1) trdi, da bi moralo biti vztrajanje EU na regionalnem sodelovanju interpretirano kot spodbuda oziroma izziv za čezmejne probleme in ne kot grožnja, ki lahko ustavi oziroma zadrži individualnim državam pristop EU. Antevski (v Lopandić in Bajić ur.

2003, 266) v tem kontekstu pravi, da se pomembnost regionalnega sodelovanja s približevanjem in članstvom v EU ne sme zmanjševati, ampak bi moralo potem postati celo bolj intenzivno, le prioritete na posameznih področjih lahko postanejo druge.

3.1.2. Regionalno sodelovanje v Srbiji – odnosi Srbije s sosodnjimi državami

Izboljšanje odnosov s sosodnjimi državami in aktivno regionalno sodelovanje sta ključna elementa procesa integracije Srbije v EU. Sosede Srbije se delijo na dve kategoriji: nove in stare. V prvo kategorijo spadajo države naslednice nekdanje Jugoslavije (Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Črna Gora in Makedonija), v drugo pa Madžarska, Romunija, Bolgarija in Albanija (NKEU 2010, 19). V magistrskem delu se bom osredotočila le na prvo kategorijo (in Albanijo), saj so to države, ki predstavljajo regijo Zahodni Balkan.

Srbija s svojimi sosodnjimi državami deli izzive, kot so revščina, nezaposlenost, nerazvita infrastruktura in institucionalna šibkost. Vendar pa politični razvoj regije, povezan s konsolidacijo demokracije in zavezanosti k evropskim integracijam, obljublja pozitivna pričakovanja. Pri reševanju problemov začenjajo prevladovati skupni interesi in politična volja (UNDP 2008, 14). V strategiji pristopa Srbije in Črne Gore k EU, ki jo je sprejel srbski parlament leta 2005, so zapisana ključna načela v odnosih s sosodnjimi državami: mirno reševanje sporov, dobri sosedski odnosi, nedotakljivost mej, sprejemanje sporazumov o sodelovanju na posameznih področjih. Strategija je poudarila pomembnost sosedskih odnosov za ustvarjanje ugodne politične klime, pospeševanje pretoka ljudi, kapitala, dobrin in storitev ter gojitev sodelovanja na področju znanosti in kulture (UNDP 2008, 46).

Odnos Srbije z novimi sosodami lahko opredelimo kot dvotiren. Prvič, povezan je z razpadom skupne države in temelji na dveh mednarodnih sporazumih: Daytonski sporazum in Sporazum o nasledstvu; velik vpliv ima Mednarodno kazensko sodišče za območje nekdanje Jugoslavije. Gre za izgradnjo dvostranskih, meddržavnih odnosov: vzpostavitev diplomatskih odnosov, določitev državnih mej, dvostranski sporazumi, vprašanje lastninskih pravic, režima viz, beguncev in vprašanje preganjanja vojnih zločincev. Pomemben dejavnik, ki vpliva na dvostranske odnose med državami, je tudi vpliv notranje (nacionalne) politike, ki pride do izraza predvsem v (pred)volilnem procesu. Drugič, odnos Srbije do sosed je povezan tudi s temeljnimi zunanje-političnimi usmeritvami, kjer je najpomembnejši cilj članstvo v EU. Ta zunanje-politični cilj, ki je skupen vsem državam regije Zahodnega Balkana, je pozitiven dejavnik in spodbuja razvoj dvostranskih odnosov med državami. Predmet razprave v tem

primeru predstavljajo ekonomsko sodelovanje, trgovina, prometna in komunikacijska infrastruktura, energetika, znanstveno in kulturno sodelovanje, varstvo okolja, človekove pravice, boj proti organiziranemu kriminalu in terorizmu, preprečevanje trgovine z ljudmi in s prepovedanimi drogami. Vsa ta področja so ključni elementi združljivosti z normami in standardi skupnega evropskega prava (UNDP 2008, 48).

Na skupne odnose Srbije s sosedomi, tako bilateralne kot multilateralne, je v veliki meri vplivala razglasitev neodvisnosti Kosova in posledice njegovega priznavanja s strani ostalih držav. Od novih sosed Kosova ni priznala Bosna in Hercegovina, od starih pa Romunija. Prekinitev diplomatske komunikacije z državami, ki so priznale Kosovo, je zelo poslabšalo odnose s temi državami, politični dialog je bil prekinjen. Kljub temu pa ni prišlo do širših negativnih posledic na ekonomske in druge oblike sodelovanja nacionalnih in lokalnih akterjev. Problemi z novimi sosedomi izvirajo iz preteklosti, delno kot rezultat razpada skupne države in oboroženih spopadov (NKEU 2010, 22). Đukanović (v Erdeljan ur. 2010, 46) pravi, da Srbija različno obravnava svoje nove sosede. Po eni strani Beograd nudi nekakšno strateško partnerstvo Hrvaški, predvsem kar se tiče bližanja EU. Po drugi strani je opazno tekmovanje za vodilno pozicijo na Zahodnem Balkanu med Beogradom in Zagrebom. Odnos Srbije do Bosne in Hercegovine, Črne Gore in Makedonije pa na nek način temelji na dvostranskih in velikokrat protislovnih signalih. Anastasakis in Bojicic-Dzeliloviceva (2002, 79) trdita, da so prav napetosti v odnosih med Srbijo in njenimi sosedomi glavna ovira za regionalno sodelovanje. Manj viden a zelo pomemben element odnosov med Srbijo in njenimi sosedomi je kazenskopравни pregon vojnih zločincev. Za doseg pravice in sprave je potrebno sodelovanje vseh držav regije (UNDP 2008, 49).

Tabela 3.3: Odnosi Srbije z novimi sosedomi

Srbija in Hrvaška: - diplomatski odnosi so bili vzpostavljeni avgusta 1996; - poslabšanje odnosov s hrvaškim priznanjem Kosova; - v začetku leta 2010 (prvo srečanje predsednikov Tadića in Josipovića) pride do izboljšanja odnosov; - ključne determinante odnosa: medsebojne tožbe; hrvaško priznanje Kosova, vprašanje statusa Srbov, ki so zapustili Hrvaško leta 1995, vprašanje meje na Donavi, status srbskega kapitala na Hrvaškem;	Srbija in Bosna in Hercegovina: - vzpostavitev diplomatskih odnosov decembra 2000; - občutljivi odnosi predvsem zaradi vojne v BiH; - leta 2010 so se začela reševati odprta vprašanja: nedefinirana meja v Podrinju, status predvojne lastnine bosanskih podjetij v Srbiji, vrnitev beguncev, vprašanje nasledstva; - poseben odnos je Srbija razvila z Republiko Srpsko.
---	---

- napredek v sodelovanju v boju proti organiziranemu kriminalu.	
Srbija in Črna Gora: - po ločitvi leta 2006 državi nista uspeli rešiti vprašanja mej, beguncev, nasledstva; - odprta vprašanja: problem priznavanja Kosova, dvojno državljanstvo, status Srbov v Črni Gori in črnogorske skupnosti v Srbiji; - izboljšanje odnosov v drugi polovici leta 2010; - opazna je prisotnost velike stopnje čustvenosti v političnih odnosih, kar pa ne bi smelo predstavljati temelja teh odnosov.	Srbija in Makedonija: - vzpostavitev diplomatskih odnosov aprila 1996; - poslabšanje odnosov s priznanjem Kosova, v letu 2010 pa so se odnosi malo izboljšali; - odprta vprašanja: nasledstvo, spor med srbsko in makedonsko pravoslavno cerkvijo (čeprav so v obeh državah cerkve ločene od države, pa to vseeno otežuje medsebojne odnose).

Vir: NKEU (2010, 23-29).

Dvostranske odnose Srbije s sosednjimi državami analizira tudi Evropska komisija v poročilih o napredku Srbije. V tabeli 3.4 je predstavljen razvoj odnosov Srbije s sosednjimi državami od leta 2003 do 2010.

Tabela 3.4: Odnosi Srbije s sosednjimi državami v obdobju 2003 do 2010

Država	Leto	
Albanija	2003	Na splošno dobri odnosi; državi sta podpisali številne sporazume. Trgovinski pretok med državama ostaja nizek.
	2004	Poslabšanje odnosov v zvezo s statusom Kosova; srbski parlament je sprejel deklaracijo, ki potrjuje srbsko suverenost nad pokrajino Kosovo, albanski parlament pa je le-to zavrnil. Nadaljnji podpisi medsebojnih sporazumov. Odpre se nov mejni prehod med državama; potekajo pogajanja glede sporazuma o medsebojnem varovanju manjšin.
	2005	Izboljševanje odnosov na političnem in trgovinskem področju, čeprav še vedno ostajajo glavni problemi.
	2006	Odnosi so na splošno dobri; ključna izstopajoča zadeva je prihodnji status Kosova.
	2007	Pozitivni in stabilni odnosi; vprašanje Kosova na te odnose na splošno ne vpliva.
	2008	Implementacija ekonomskih sporazumov med državama. Na odnose pomembno vpliva albansko priznanje neodvisnosti Kosova.
	2009	Stabilni odnosi. Vzpostavljanje sodelovanja na področju sodstva. Napredek na področju ekonomskega sodelovanja.
	2010	Podpis sporazuma o sodelovanju v boju proti organiziranemu kriminalu, terorizmu in tihotapljenju drog. Albanija je odpravila vize za srbske državljane.
	2003	Viden je napredek v odnosih med državama. Ni še razrešen problem razmejitve državnih meja.

BiH		Podpisani številni sporazumi o dvojnem državljanstvu, potovalnih dokumentih, pokojninah, zdravstvu, o vprašanju statusa beguncev
	2004	Uspešni koraki k regionalni spravi. Podpisan sporazum o prečkanju meja državljanov samo z osebno izkaznico; prav tako podpisan sporazum o vračanju beguncev. Izstopajoči zadevi na dnevnem redu sta tožba proti Srbiji za genocid in razmejitve državnih meja.
	2005	Ostaja problem razmejitve državnih meja; še vedno izstopa tožba proti Srbiji za storjen genocid.
	2006	Dobri odnosi med državama. Kljub temu je še vedno problem razmejitve državnih meja, ki še ni dokončno razrešen; izstopa tudi tožba proti Srbiji za storjen genocid. Pojavljajo se trgovinski spori med državama. Srbija okrepi stike in sodelovanje z Republiko Srpsko; podpis sporazuma o odprtju novega mejnega prehoda.
	2007	Na odnose vpliva odločitev Mednarodnega kazenskega sodišča, ki trdi, da Srbija ni izvedla vseh potrebnih ukrepov za preprečitev dogodkov v Srebrenici. Srbija začne vzpostavljati posebne vzporedne odnose z Republiko Srpsko. Še vedno ni rešeno vprašanje državnih meja in lastninskih pravic.
	2008	Odnosi so stabilni. Srbski parlament podpiše sporazum z parlamentom Republike Srpske o sodelovanju. Še vedno ni podpisan sporazum o državnih mejah.
	2009	Nerešeno vprašanje državnih meja. Pomoč Srbije pri težavah z nafto in bencinom v BiH. Napredovanje sodelovanja z Republiko Srpsko.
	2010	Napredek v sodelovanju na področju sodstva. Srbija sprejme deklaracijo o obsodbi dogodkov v Srebrenici; zaveza k spoštovanju ozemeljske integritete in suverenosti BiH. Srbski parlament ratificira sporazum o določitvi državnih meja z BiH, kljub temu pa so le-te še vedno odprta zadeva med državama. Podpis sporazuma o sodelovanju policije na področju organiziranega kriminala in terorizma. Nadaljevanje tesnega sodelovanja med Srbijo in Republiko Srpsko.
Hrvaška	2003	Ostaja problem državnih meja. Politični dialog z delovnimi obiski se nadaljuje. Potekajo pogajanja o sporazumu o sodelovanju na področju boja proti organiziranemu kriminalu.
	2004	Viden je napredek v odnosih. Srečanje in opravičila predsednikov držav za storjene zločine v preteklosti. Izstopajoče nerešene zadeve so: razmejitve državnih meja, vrnitev beguncev in hrvaška tožba proti Srbiji za storjen genocid.
	2005	Ostaja problem razmejitve državnih meja; še vedno izstopa tožba proti Srbiji za storjen genocid
	2006	Izboljševanje odnosov; vedno več stikov na najvišji državni ravni. Odprtje novega mejnega prehoda med državama. Še vedno ostajajo problemi: razmejitve državnih meja, vrnitev

		beguncev, tožba proti Srbiji za storjen genocid in vprašanje lastninskih pravic.
	2007	Na splošno dobri odnosi. Podpis sporazuma o sodelovanju na področju kazenskega pregona vojnih zločincev. Še vedno ni podpisan sporazum o državnih mejah; še vedno so aktualne zadeve: tožba za genocid, vprašanje lastninskih pravic in vrnitev beguncev.
	2008	Stabilni odnosi, na katere pa vpliva hrvaško priznanje neodvisnosti Kosova. Še vedno ni podpisan sporazum o državnih mejah; še vedno so aktualne zadeve: tožba za genocid, vprašanje lastninskih pravic in vrnitev beguncev.
	2009	Nerešeno vprašanje državnih meja. Napredek pri sodelovanju na področju kazenskega pregona vojnih zločincev. Podpis sporazuma o sodelovanje policije ter o sodelovanju na področju evropskih integracij. Še vedno so aktualne zadeve: tožba za genocid, vprašanje lastninskih pravic in vrnitev beguncev. Ekonomsko sodelovanje narašča.
	2010	Napredek v sodelovanju na področju sodstva. Z izvolitvijo predsednika Josipovića dobijo odnosi med državama svež zagon. Prvo srečanje komisij za notranje državne meje. Podpis sporazuma o sodelovanju na področju obrambe in o izročitvi zločincev. Srbija na Mednarodnem kazenskem sodišču vloži tožbo proti Hrvaški na osnovi navedb o genocidu.
Makedonija	2003	Problem državnih meja ostaja in je odvisen od varnostnih premislekov. Podpis sporazumov na področju socialne varnosti, varstva okolja, medsebojne pravne pomoči v civilnih in kazenskih zadevah.
	2004	Dobri odnosi. Edina država bivše Jugoslavije s katero je Srbija že podpisala sporazum o državnih mejah. Podpisan sporazum o sodelovanju na področju boja proti terorizmu in organiziranemu kriminalu.
	2005	Napetosti v odnosih se pojavijo med srbsko pravoslavno cerkvijo in še nepriznано makedonsko pravoslavno cerkvijo
	2006	Odnosi so na splošno dobri, ostajajo pa napetosti med srbsko in makedonsko pravoslavno cerkvijo.
	2007	Odnosi so na splošno dobri, ostajajo pa napetosti med srbsko in makedonsko pravoslavno cerkvijo, ki pa ne v tolikšni meri vplivajo na splošne odnose med državama.
	2008	Na odnose vpliva makedonsko priznanje neodvisnosti Kosova. Še vedno je nerešen spor med obema pravoslavna cerkvama.
	2009	Izboljšanje odnosov; večje število obiskov na državni ravni. Ekonomsko sodelovanje se izboljšuje. Še vedno je nerešen spor med obema pravoslavna cerkvama, ki pa nima večjih političnih vplivov.

	2010	Na splošno dobri odnosi. Podpis sporazuma o pospeševanju prometa na meddržavnih mejnih prehodih. Nerešen problem ostajajo trenja med pravoslavnima cerkvama.
Črna Gora	2006	Srbija prizna neodvisnost Črne Gore; zelo hitro se vzpostavijo diplomatski odnosi.
	2007	Odnosi med državama so dobri; podpis številnih sporazumov. Nerešeni zadevi: vprašanje dvojnega državljanstva za člane srbske skupnosti v Črni Gori in napetosti med pravoslavnima cerkvama.
	2008	Na odnose negativno vpliva priznanje neodvisnosti Kosova s strani Črne Gore. Podpisan je sporazum o sodelovanju na področju obrambe. Nerešeno je vprašanje dvojnega državljanstva, prav tako pa se nadaljujejo napetosti med pravoslavnima cerkvama.
	2009	Na odnose še vedno negativno vpliva priznanje neodvisnosti Kosova s strani Črne Gore. Dobro sodelovanje na področju obrambe in ekonomskih odnosov. Manjši napredek pri vprašanju dvojnega državljanstva. Podpisan sporazum o sodelovanju na področju sodstva in skupne mejne patrulje. Okrepitev sodelovanja v boju proti organiziranemu čezmejnemu kriminalu. Nadaljevanje pogovorov o državnih mejah.
	2010	Podpisan sporazum o sodelovanju na področju vojske. Srbska vlada nasprotuje vzpostavljanju diplomatskih odnosov med Črno Goro in Kosovom.

Vir: Evropska komisija (2003, 2004, 2005b, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010).

Kot lahko vidimo, se dvostranski odnosi Srbije s sosednjimi državami počasi izboljšujejo. Kljub temu pa določena vprašanja venomer ostajajo nerešena. Kar se tiče Albanije odnose spreminja predvsem vprašanje Kosova, ki včasih vpliva na ohladitev odnosov, spet drugač pa ne igra pomembne vloge. V odnosih Srbije z BiH najbolj izstopa problem določanja državnih meja; zanimivo pa je tudi vzpostavljanje odnosov Srbije z Republiko Srpsko, ki so vedno tesnejši. Nerešeno vprašanje državnih meja je zelo vidno tudi v odnosih Srbije s Hrvaško. Z Makedonijo Srbija ohranja vseskozi dobre odnose, ki jih kvari le spor med njunima pravoslavnima cerkvama. Ta spor je viden tudi v odnosih Srbije s Črno Goro. Osamosvojitve le-te je Srbija dobro sprejela in državi sta hitro vzpostavile diplomatske odnose. Največji problem pa predstavlja vprašanje dvojnega državljanstva. Prelomnico v odnosih Srbije s sosednjimi državami je v letu 2008 predstavljalo priznanje samostojnosti Kosova s strani teh držav. Kljub tem priznanjem pa je Srbija skušala napredovati v odnosih z obravnavanimi državami na različnih javnopolitičnih področjih in do neke mere ji to tudi uspeva.

Eno od zunanjepolitičnih prioritet Srbije predstavlja vzpostavitev najboljših možnih odnosov s sosednjimi državami in krepitev regionalnega sodelovanja v okviru številnih regionalnih iniciativ. Srbija je morda v najbolj neugodni situaciji glede na druge države nekdanje Jugoslavije. Poleg tega, da nima jasno definiranih zunanjepolitičnih prioritet, mora preiti fazo t. i. regionalnega hegemonu in postati konstruktivni dejavnik regionalnega sodelovanja (Đukanović v Erdeljan ur. 2010, 46).

3.2 Potek procesa evropeizacije na področju boja proti korupciji v Srbiji

3.2.1 Boj proti korupciji v Srbiji

Vsesplošno razširjena korupcija ima poleg številnih negativnih učinkov vendarle tudi enega »pozitivnega«. Jasno in neposredno namreč nakazuje, da je z obstoječim sistemom institucij in pravil v določeni državi nekaj narobe in postavi se vprašanje, kateri so glavni vzroki problema (Begović in Mijatović 2001, 125).

Borba proti korupciji, organiziranemu kriminalu, ilegalnim imigracijam in terorizmu so pomembne prioritete, ki zadevajo regije, ki obdajajo EU. Razvoj teh področij ima neposreden in vzajemen vpliv na varnost znotraj EU in na obmejne regije. Pomemben element v medsebojnih odnosih med EU in temi regijami je partnerstvo, ki temelji na zaupanju, skupnih interesih, vrednotah svobode, demokracije in pravičnosti. Z vstopom Bolgarije in Romunije v EU je Zahodni Balkan postal popolnoma obkrožen z državami članicami, zato je boj proti korupciji in ostalim prioritetam postal še bolj pomemben (Svet EU 2006, 2).

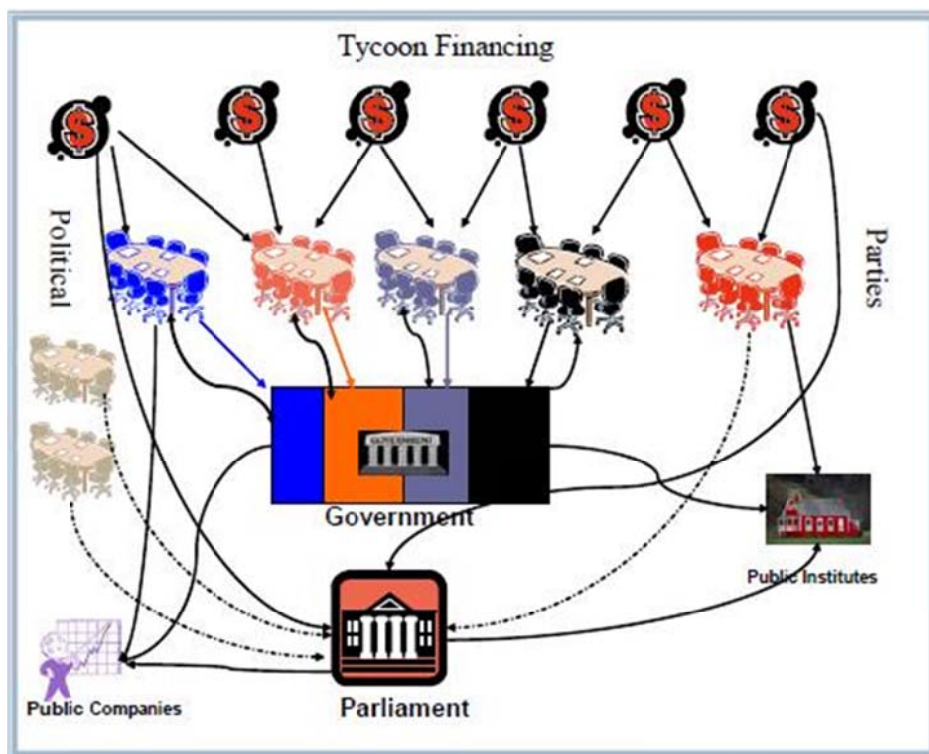
V devetdesetih letih so se vse države Zahodnega Balkana soočale s spornimi privatizacijami podjetij v državni lasti. Ta proces je okrepil vezi med zasebnimi oligarhi in politično elito na področju medijev, parlamenta in ostalih delov družbe. Splošno sprejeti privatizacijski modeli v zgodnjem obdobju tranzicije so menedžerjem, ki so bili blizu vladajoči politični stranki, dopuščali kupovanje deležev državnih podjetij. Le-ti so danes znani kot balkanski tajkuni, ki imajo velik vpliv na parlamentarno odločanje. Njihovo financiranje političnih strank ostaja glavni vir korupcije. Državna podjetja so postala igrišče za povolilno barantanje in nagrada za podpornike strank. Vojne na območju nekdanje Jugoslavije in sankcije Srbiji in Črni Gori s

strani Združenih narodov so povzročile nastanek tajnih služb, ki so nadzirale organizirane kriminalne združbe pri tihotapljenju orožja, tobaka in drog in si delile dobiček. Iz teh ilegalnih virov so si vladajoče elite napolnile proračun in svoje žepe. Po padcu komunizma je v regiji ostala zapuščina nezadostno razvite tržne ekonomije, nezadostnih virov in pomanjkanje demokratičnega upravljanja. Posledica tega je dejstvo, da imajo države na Zahodnem Balkanu še vedno šibke institucije. Tudi v Srbiji je takšno stanje korupcije predvsem posledica vladnih politik v devetdesetih letih, vojn in privatizacij. Problem korupcije pa je treba rešiti, saj je to eden od pogojev za članstvo v EU. Izkoreninjenje korupcije mora postati proces, ki bo izviral iz javnosti, ki je o tem dobro informirana, in iz zavezanosti političnih strank k rešitvi tega problema. Gonilno silo procesa morajo predstavljati agencije za preprečevanje korupcije, katere člani ne bi smeli biti člani političnih strank. Takšne institucije morajo biti pravilno osnovane, dobro izurjene, z velikim vplivom in odprte do komunikacije z mediji. V sodelovanju z relevantnimi institucijami bi lahko predstavljale učinkovito rešitev problema. Potencialne spremembe, ki bi rešile problem korupcije, pa ne bodo imele dolgoročnih učinkov, če se javnost ne bo zbudila iz dolgoletne apatije in spremenila svojega pristopa do problema (Igrić 2010, 22-27). Begović in Mijatović (2001, 126) pravita, da je v Srbiji po razpadu Jugoslavije prišlo do najhujšega možnega scenarija, ko je bil en institucionaliziran sistem uničen, alternative pa ni bilo na vidiku. Potrebna orientacija je bila izgubljena, oblikovano je bilo stanje institucionalnega nereda in s tem je prišlo tudi do izbruha korupcije. Širjenje korupcije je bilo možno predvsem zaradi specifičnosti političnega sistema v devetdesetih letih. Miloševićev avtorski režim, ki je vključeval nadzor medijev, represivne državne aparate, nadzor nad državnimi financami in nadzor nad večjimi podjetji, je omogočil širjenje korupcije vsepovprek. Korupcija je pravzaprav bila jedro Miloševićevega režima. Obstajala je, ker je on tako želel, in ne zato, ker je ne bi mogel preprečiti.

Pesiceva (2007, 3) trdi, da je izvor široko razširjene korupcije treba iskati v t. i. ujetosti države (»state capture«), ki lahko spodkoplje uspeh tranzicije. Pojem ujetost države opredeljuje kot fenomen, ko neka družbena skupina izvaja vpliv na državne institucije in politike za svoje lastne interese in proti javnemu dobremu. V prvih dveh tranzicijskih letih v Srbiji (po padcu Miloševićevega režima leta 2000) je bilo opaziti zaton korupcije. Vlada v tem času ni predstavljala središče korupcije, kot je to bilo opazno v prejšnjem režimu. Ko je bil prvi demokratični predsednik vlade Zoran Djindjić umorjen, njegova vlada pa prisiljena odstopiti, je pojem ujetosti države na novo oživel, vpliv političnih strank na državne institucije pa se je povečal. Vodje političnih strank so se polastili državne lastnine za svoje lastne interese. Pomembni akterji so tudi tajkuni, ki financirajo politične stranke in tako postanejo del

sistema. Obe eliti (politična in tajkunska) zarotniško tvorita oligarhično družbeno strukturo v Srbiji, ki preprečuje učinkovito graditev institucij in vladavine prava. Gre za nekakšno medsebojno odvisnost. Veriga vplivov in povezave interesov so prikazane na sliki 3.2. Kot je prikazano, so vlada, parlament in politične stranke povezane z državnimi podjetji in institucijami, ki predstavljajo deleže njihove moči.

Slika 3.2: Model »ujetosti države« v Srbiji

Vir: Pesic (2007, 8).

O fenomenu »ujetosti države« v svojih raziskavah govori tudi organizacija Transparency International (2009, 16). Pojem »ujetosti države« se smatra kot problem predvsem v novo nastajajočih državah. Regija Zahodnega Balkana ne predstavlja nikakršnega vzora saj se nahaja v zgornji polovici regij glede tega problema (glej Prilogo C).

Če želi Srbija uspešno sodelovati v evropskem integracijskem procesu, mora zgraditi močne protikorupcijske institucije, ki bodo izboljšale javni sektor na splošno. Razviti mora profesionalno in strokovno javno upravo, ki bo na dolgi rok zmanjšala stopnjo korupcije. Ustanoviti je potrebno neodvisne institucije, ki bodo nadzorovale proračunske stroške in porabo. Učinkovite zakonodajne izboljšave so potrebne tudi na področju prostega dostopa do

javnih informacij. Srbija je zgoraj omenjene institucije že začela oblikovati, vendar pa politike le-teh niso najbolj prepričljive in zato so rezultati bolj skromni (Pesic 2007, 24).

3.2.2 Institucionalni oziroma sistemski vidik boja proti korupciji v Srbiji

Proces izkoreninjanja korupcije mora temeljiti na poznavanju osnovnih vzrokov same korupcije. V Srbiji so vzroki korupcije institucionalne narave. Temu bi lahko dodali še socialne okoliščine, ki problem korupcije »upravičujejo«. Avtorski režim je korupcijo upravičeval kot nekaj neizogibnega in poskušal prepričati državljane, da druge poti ni. V institucionalnem smislu obstajajo tri osnovne smernice v boju proti korupciji: zmanjšanje vloge države, odgovornost vladnih institucij do državljanov in uravnavanje konfliktov interesov (Begović in Mijatović 2001, 172). Logično je, da obdobje velikih sprememb, kot je proces tranzicije, vodi v spremembe karakteristik korupcije, ki obstaja v družbi. Glede na to, da definicija procesa tranzicije primarno vsebuje reforme prejšnjih institucij, bi bilo pričakovano, da bo posledično korupcije vse manj. A vendar gre pri procesu tranzicije tudi za proces privatizacije, kar pa lahko privede do novih oblik korupcije (Begović in Mijatović 2007, 19).

Najpomembnejši element v boju proti korupciji je politična volja oziroma želja avtoritete, da se resnično bori proti korupciji (Begović in Mijatović 2001, 174). Konec leta 2001 je srbska vlada objavila nacionalni program za boj proti korupciji, ki je temeljil na petih stebrih: zanesljiv in varen institucionalni okvir; reforma javne uprave; okrepitev ekonomskih reform; motiviranje za participacijo civilne družbe; politično okolje, ki je naklonjeno boju proti korupciji. Prav tako je srbska vlada zatrdila, da bo protikorupcijski program vladna prioriteta v letu 2002. A vendar protikorupcijski program ni bil dokončno izoblikovan in tako ni bil izvajan. Med letoma 2001 in 2004 je koordinacija aktivnosti reforme boja proti korupciji spadala pod pristojnost Ministrstva za finance, ki je za te potrebe ustanovila Protikorupcijski svet. Le-ta je v letu 2003 izoblikoval osnutek protikorupcijskega paketa, ki je vseboval tako preventivne kot represivne ukrepe. Ko je bila v letu 2004 oblikovana vlada pod vodstvom Vojislava Koštunice, je to funkcijo prevzelo Ministrstvo za pravosodje, ki predstavlja nekakšno koordinacijsko vlogo v boju proti korupciji (ACN 2005, 50).

Protikorupcijski svet je bil oblikovan v letu 2001. Sestavlja ga 12 članov, vključujoč profesorje, novinarje, odvetnike in predstavnike civilne družbe. Glavne naloge

protikorupcijskega sveta so: pomoč vladi pri oblikovanju in implementaciji protikorupcijskih ukrepov, ozaveščanje družbe o korupciji in izvedba analiz o boju proti korupciji. Poleg protikorupcijskega sveta obstaja vsaj še nekaj institucij, ki imajo vlogo v boju proti korupciji. Ene od teh so protikorupcijske ekipe, ki zbirajo informacije o kriminalnih dejanjih, ki vsebujejo elemente korupcije. Te ekipe so v nekaterih mestih del policije. Druga, omembe vredna institucija je direktorat za organiziran kriminal, ki je bil ustanovljen leta 2002 znotraj ministrstva za notranje zadeve. Glavne pristojnosti ima na področju kriminala, povezanega z drogami in s trgovino z ljudmi ter gospodarskega kriminala (ACN 2005, 51). Znotraj ministrstva za finance ima pomembno vlogo sektor za nadzor proračuna in notranjo revizijo, ki zagotavlja transparentnost in integriteto javnih financ. Oddelek za notranjo revizijo ima pomembno vlogo pri preprečevanju korupcije znotraj proračunskih dohodkov, oddelek za nadzor pa je usmerjen k izpostavljanju posebnih oblik korupcije (UNDP 2007, 8).

Srbija je po letu 2000 ratificirala oziroma posvojila kar nekaj mednarodnih instrumentov, ki delujejo na področju boja proti korupciji (glej Prilogo Č). Begović in Mijatović (2007, 157) trdita, da je proces ratifikacije mednarodnih instrumentov v Srbiji potekal počasneje v primerjavi z ostalimi državami regije Zahodnega Balkana. To lahko vidimo tudi po tem, da Srbija vseh mednarodnih pogodb s področja boja proti korupciji še ni ratificirala. Problema, ki ga izpostavljata Begović in Mijatović (2007, 165), ni v teh nepodpisanih pogodbah in instrumentih. Postavlja se vprašanje resničnega sprejemanja priporočil teh dokumentov s strani srbske vlade in parlamenta. Zdi se namreč, da velike večine vsebine dokumentov niti ne zanimajo.

Poleg ratifikacije mednarodnih instrumentov pa imajo pomembno vlogo v boju proti korupciji v Srbiji in ostalih državah Zahodnega Balkana tudi države članice in nečlanice EU, ki nudijo finančno in drugo pomoč. Poleg teh držav imajo veliko vlogo pri pomoči tudi mednarodne organizacije, finančne institucije in druge fundacije (ACN 2005, 67). Tabeli 3.5 in 3.6 prikazujeta pomoč posameznih držav in mednarodnih organizacij Srbiji.

Tabela 3.5: Pomoč Srbiji s strani držav članic in nečlanic EU

Država	Namen in oblika pomoči
Avstrija	Primarni cilj avstrijske zunanje politike je preoblikovati regijo Zahodnega Balkana v območje stabilnosti; prioritete v Srbiji so naslednja področja: izobraževanje, okolje, zaposlovanje, civilna družba.
Kanada	Finančna pomoč za vzpostavitev vladavine prava.

Finska	Vzpostavitev programa, ki naslavlja obstoječe pomanjkljivosti na dveh področjih dobrega upravljanja: konflikt interesov javnih uradnikov in prost dostop do informacij.
Nemčija	Pomoč pri gospodarskem in družbenem razvoju; dolgoročni cilj: zблиžanje z EU in polnopravno članstvo.
Grčija	Pomoč pri rekonstrukciji gospodarstva, financiranje projektov, investicij in aktivnosti; temeljni cilj: prispevati k politični, ekonomski, družbeni stabilnosti.
Italija	Do leta 2000 so bile aktivnosti omejene na humanitarno pomoč; po tem pa je bila finančna pomoč namenjena privatizaciji, gospodarskemu prestrukturiranju, reformi finančnega sektorja in upravljanju tujih investicij.
Japonska	Pomoč na naslednjih področjih: podpora za doseg tržne ekonomije, področje okoljske politike, rehabilitacija gospodarske infrastrukture.
Norveška	Poleg mirovnih procesov in kritičnih reform je pomoč posvečena reformi policije, pravosodja in notranjih zadev s poudarkom na boju proti korupciji in organiziranemu kriminalu.
Poljska	Podpora pri razvoju lokalne samouprave in vzpostavitvi civilne družbe.
Slovaška	Podpora pri procesu demokratizacije.
Švedska	Promocija demokracije in človekovih pravic, svobode govora, podpora medijem, pravicam manjšin in sodstvu; podpora reform na področju boja proti korupciji, razvoju protikorupcijskim programom in krepitvi institucionalnega in zakonodajnega okvira.
Švica	Podpora institucionalnim reformam, izboljšanje javne infrastrukture in javnih služb, reforma izobraževalnega sistema, razvoj tržne ekonomije.
Velika Britanija	Tehnična pomoč pri reformi privatizacije bank.
ZDA	Trije stebri pomoči: demokracija in vladavina; civilnodružbeni program za pospeševanje demokracije na lokalni ravni; reforma na ekonomskem področju, ki podpira rast zasebnega sektorja in ekonomske integracije z EU.

Vir: ACN (2005, 68-78).

Tabela 3.6: Pomoč Srbiji s strani mednarodnih organizacij

Mednarodna organizacija	Namen in oblika pomoči
Svet Evrope	Dve področji: pomoč pri zakonodajnem okviru, ki mora postati skladen z evropskimi standardi ter pomoč pri svobodi izražanja in medijev: promocija profesionalnih, neodvisnih in pluralnih medijev.
Evropska banka za obnovo in razvoj (EBRD)	Posojila na področju infrastrukture in energetike, investicije v lokalne banke in podjetja v zasebnem sektorju; pospeševanje procesa privatizacije.
EU	Največji donator finančne pomoči na Zahodnem Balkanu v obdobju od leta 1991 do 2001. Glavni okvir delovanja predstavlja proces stabilizacije in pridruževanja, katerega namen je promocija reforme demokratičnih institucij, gospodarskega razvoja, boja proti korupciji, etničnem nasilju, revščini in socialni izključenosti. Znotraj EU imata pomembno vlogo Evropska agencija za obnovo (izgradnja institucij in vladavine prava, razvoj tržne ekonomije, krepitev civilne družbe) in Evropska investicijska banka (financiranje obnove

	infrastrukture in razvoja zasebnega sektorja.
Mednarodni denarni sklad (IMF)	Pomoč pri promociji makroekonomske stabilnosti in strukturnih reform.
Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD)	Podpora pri boju proti korupciji; promocija aktivnosti v boju proti korupciji, izmenjava informacij in dobrih praks; določanje mednarodnih standardov in trendov v boju proti korupciji in merjenje implementacije protikorupcijskih politik.
Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OSCE)	Krepitev institucionalnih kapacitet, poudarjanje pomena civilne družbe; pomoč s strokovnim znanjem na področju demokratizacije, varstva človekovih pravic in manjšin ter na področju medijev.
Združeni narodi (OZN)	Poudarek na demokratični vladavini, zmanjšanju revščine, preprečevanju kriz, okolju, ozaveščanju o boleznih (HIV/AIDS); razvoj področja izobraževanja; pomoč v boju proti kriminalu in korupciji.
Svetovna banka	Promocija makroekonomske stabilnosti, zasebnega sektorja; pomoč pri razvoju ekonomije, ki bo omogočala službe; pomoč pri učinkovitem finančnem sistemu, primernem zakonodajnem okviru in pravičnem sodnem sistemu.

Vir: ACN (78-83).

Države in mednarodne organizacije so v obdobju od leta 1998 do 2005 pomagale državam Zahodnega Balkana z različnimi programi in projekti v boju proti korupciji. V primerjalni tabeli 3.7 lahko vidimo koliko le-teh je bilo izvedenih v posameznih državah Zahodnega Balkana. Zelo zanimivo pa je tudi število programov in projektov, ki so bili neposredno in jasno povezani z bojem proti korupciji.

Tabela 3.7: Število programov in projektov na področju boja proti korupciji

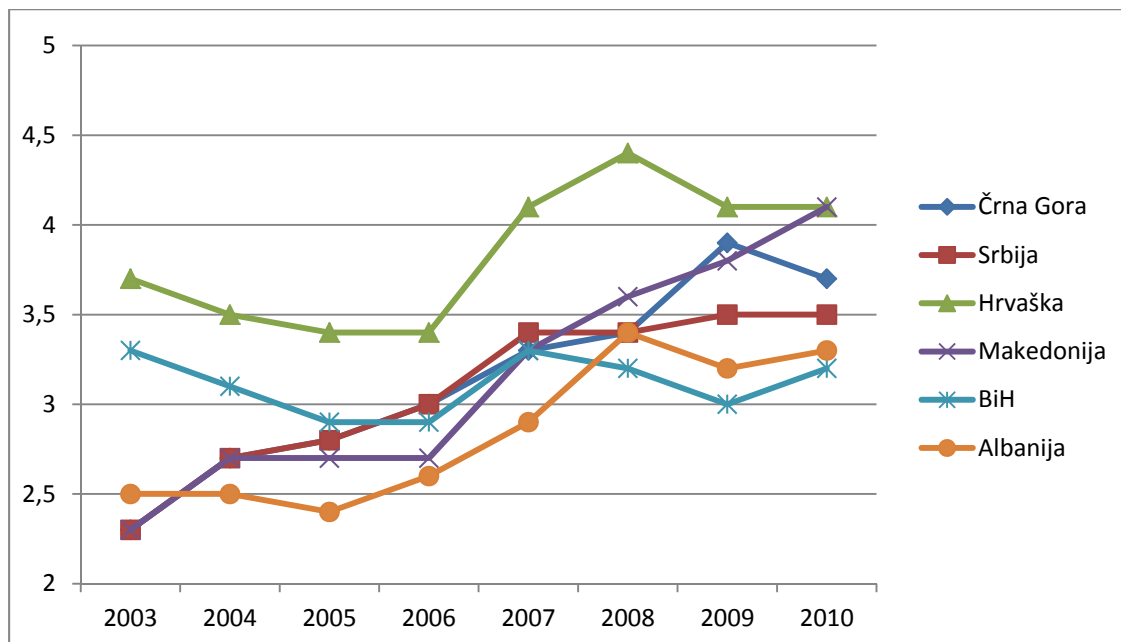
Država	Število programov in projektov na področju boja proti korupciji v letih 1998-2005	Število programov in projektov, ki so neposredno povezani z bojem proti korupciji
Albanija	49	10 (20,4 %)
Bosna in Hercegovina	37	5 (13,5 %)
Hrvaška	34	8 (23,5 %)
Makedonija	36	4 (11,1 %)
Črna Gora	24	0
Srbija	36	3 (8,3 %)

Vir: ACN (2005, 94-218).

Kot lahko vidimo iz tabele 3.7 je bil največji delež projektov in programov, ki so neposredno povezani z bojem proti korupciji, izveden na Hrvaškem (23,5 %). Najmanjši delež takšnih projektov pa je poleg Črne Gore (kjer je delež enak nič) opazen tudi v Srbiji, in sicer 8,3 %.

Na podlagi poročil globalne civilnodružbene organizacije, ki se bori proti korupciji (»Transparency International«), sem izpostavila vrednosti kazalnikov o percepciji korupcije v državah Zahodnega Balkana. Vrednosti se raztezajo od 0 do 10, kjer 0 pomeni, da je v državi zaznati veliko korupcije, 10 pa pomeni, da korupcije skoraj ni.

Slika 3.3: Percepcija korupcije v državah Zahodnega Balkana

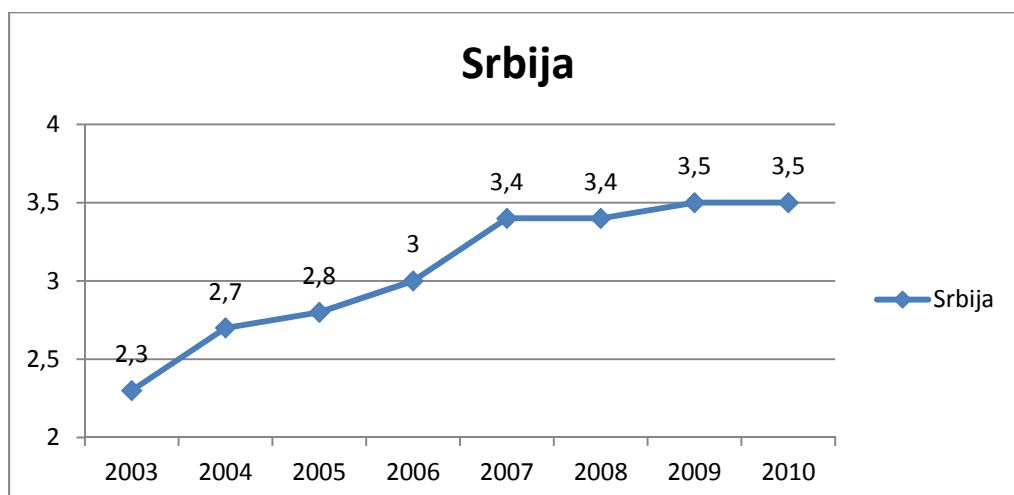

Vir: Corruption perception index (2011).

Najvišje vrednosti dosega Hrvaška (v letu 2008 je bila vrednost indeksa korupcije najvišja, in sicer 4,4). Mogoče je to povezano z deležem programov in projektov, ki so neposredno povezani z bojem proti korupciji, saj je na Hrvaškem, v primerjavi z ostalimi državami, le ta največji (23,5 %). Najnižjo vrednost indeksa korupcije je do leta 2008 beležila Albanija, le-ta se je gibala pod 3. Je pa zanimivo, da je prav v Albaniji bilo v letih 1998 do 2005 izvedenih največ projektov in programov na področju boja proti korupciji (49). Mogoče je bil to eden od vzrokov, da se je vrednost indeksa korupcije v letu 2008 povzpela na 3,4.

Kar se tiče Srbije, je vrednost indeksa korupcije v letih 2003 do 2010 narasla iz 2,3 na 3,5. To naraščanje je prikazano tudi na sliki 3.4.

Slika 3.4: Percepcija korupcije v Srbiji

Vir: Corruption perception index (2011).

V letu 2003 je bila Srbija med državami Zahodnega Balkana, ki so dosegle najnižjo vrednost indeksa korupcije (2,3). Čeprav je v Srbiji (poleg Črne Gore) bil izveden najmanjši delež projektov in programov, ki so neposredno povezani z bojem proti korupciji (8,3 %), pa je vrednost indeksa korupcije do leta 2010 narasla do vrednosti 3,5. V primerjavi z ostalimi državami Zahodnega Balkana jo ta vrednost uvršča le pred Albanijo (vrednost indeksa korupcije v letu 2010 je 3,3) in BiH (vrednost indeksa korupcije v letu 2010 je 3,2).

Problemатiko korupcije v posamezni državi analizira tudi EK v poročilih o napredku posameznih držav. V tabeli 3.8 so navedene glavne ugotovitve EK iz letnih poročil o napredku Srbije v obdobju od leta 2003 do 2010.

Tabela 3.8: Ugotovitve EK o problematiki korupcije v Srbiji

Leto	Ugotovitve
2003	Prisotnost koruptivnih struktur iz prejšnjega režima na vseh nivojih ovirajo reforme; obstaja percepcija pomanjkanja politične volje. Kritika srbski vladi za negativen odnos do protikorupcijskega sveta in njegovih iniciativ. S pripravo obsežne protikorupcijske strategije se odlaša; visoka razširjenost korupcije je resen problem. Opazno je tudi očitno pomanjkanje sodelovanje med policijo in sodstvom. Posebna pozornost mora biti namenjena odločni akciji proti elementom korupcije znotraj državnega sistema.
2004	Korupcija ostaja pomembno problematično področje. Opaziti je nekaj napredka na področju sprejemanja relevantne zakonodaje (npr. Zakon o financiranju političnih strank), ki pa mora biti učinkovito uveljavljena in izvajana; obstaja nekakšen zakonodajni vakuum.

	Še vedno primanjkujejo obsežne protikorupcijske strategije; obstoječim institucijam na področju boja proti korupciji primanjkuje politične podpore. Napredek se je pokazal pri ratifikaciji nekaterih mednarodnih pogodb s področja boja proti korupciji.
2005	Opazna je visoka raven korupcije. Srbska vlada je parlamentu predložila strategijo boja proti korupciji, a jo mora parlament še sprejeti. Protikorupcijski svet je izdelal nekaj poročil o primerih korupcije, a ta niso doživela nadaljnje obravnave. Obstaja problem konflikta interesov pri implementaciji nove zakonodaje; vlada je nenaklonjena implementaciji zakona o prostem dostopu do informacij, kar spodbija transparentnost javnih politik.
2006	Napredek se kaže v ratifikaciji nekaterih mednarodnih pogodb s področja boja proti korupciji. Konec leta 2005 je bila sprejeta nacionalna strategija za boj proti korupciji; speljani so bili določeni ukrepi na področju boja proti korupciji, s poudarkom na področju sodstva. Kljub temu pa je korupcija v Srbiji široko razširjena. Akcijski plan za implementacijo nacionalne strategije za boj proti korupciji še ni bil sprejet. Napredek na področju v primerjavi z letom 2005 je zaznan, a je potreben izboljšav.
2007	Konec leta 2006 je bil sprejet akcijski plan za implementacijo nacionalne strategije za boj proti korupciji; ministrstva so predložila poročila o implementaciji protikorupcijskih ukrepov in zabeleženi so bili nekateri pozitivni rezultati pri preprečevanju korupcije. Kljub temu je korupcija še vedno široko razširjena in predstavlja resen problem. Akcijskemu planu manjkajo jasni časovni roki, konkretne akcije in potrebni viri za implementacijo ukrepov. Prav tako še vedno ni bila ustanovljena agencija za preprečevanje korupcije. Zakonodajni okvir, ki ureja področja javne oskrbe, privatizacijskega procesa in proračunskih izdatkov, ni dovolj uravnotežen, da bi lahko nadzoroval stopnjo korupcije. Potreben je bolj sistematičen pristop na področju boja proti korupciji s primernim finančnim in parlamentarnim nadzorom.
2008	Opazen je določen napredek na področju boja proti korupciji in razvoju obsežne protikorupcijske politike. Sprejet je bil zakon o ustanovitvi agencije za preprečevanje korupcije. Ustanovljeni so bili posebni oddelki na lokalni ravni, ki raziskujejo primere korupcije; tudi policijski oddelki so ustanovili posebne enote, ki se ukvarjajo s korupcijo. Kljub temu pa so praktični rezultati boja proti korupciji bolj omejeni, prav tako pa agencija za preprečevanje korupcije še vedno ni ustanovljena. Le-ta bo morala imeti zadosten nivo samostojnosti ter sposobnosti in pristojnosti, da učinkovito izvaja svoje naloge. Akcijski plan za implementacijo nacionalne strategije za boj proti korupciji še vedno nima jasnih časovnih rokov, konkretnih akcij in potrebnih virov za implementacijo ukrepov. Vsesplošno razširjena korupcija negativno vpliva na podjetniško klimo in kakovost javnih storitev. Zmožnosti institucij, ki preiskujejo korupcijo, so omejene. Korupcija je še vedno široko razširjena in predstavlja resen problem; eden glavnih

	problemov predstavlja pomanjkanje neodvisnih in učinkovitih nadzornih organov.
2009	Vidne izboljšave v institucionalnem okviru boja proti korupciji. Parlament je izvolil izvršni odbor agencije za preprečevanje korupcije; agenciji so bili dodeljeni prostori, proračunski viri in začetna tehnična in administrativna pomoč. Napredek je viden na področju dostopa do informacij javnega značaja. Kljub temu je korupcija še vedno razširjena na mnogih področjih, obstajajo ovire za izkoreninjenje korupcije. Najbolj ranljiva področja so javni sektor, proces privatizacije in drugi večji proračunski izdatki, področje davkov in carine. Akcijski plan se še vedno ne izvaja. Ni načrta za ukrepe, ki so potrebni za izvajanje mednarodnih konvencij, ki so bile ratificirane. Izboljšati je treba transparentnost v javni upravi s prioriteto boja proti korupciji. Resen problem ostaja tudi korupcija znotraj policije. Potrebne so nadaljnje izboljšave zakonodaje o preprečevanju korupcije. Učinkovitost uveljavljanja zakonodaje in avtoritete sodstva je nizka; zaskrbljujoče je financiranje političnih strank in konflikti interesov.
2010	Amandmaji k zakonu o javnih uslužbencih in zakonu o prostem dostopu do informacij so določili dolžnost javnih uslužbencev, da poročajo o primerih korupcije. Izboljšan je dostop do informacij javnega značaja. Kar se tiče primerov korupcije je viden napredek v sodelovanje policije in tožilstva. Agencija za preprečevanje korupcije je v začetku leta 2010 začela z delom; pristojna je za preventivne ukrepe, nadzor nad konflikti interesov in za ustanavljanje političnih strank; določila je tudi pravila poročanja političnih strank. Agencija ima zaenkrat še malo lastnih pristojnosti in zato ostaja odvisna od sodelovanja drugih državnih organov in od učinkovitosti zakonodajalcev. Korupcija znotraj policije ostaja še vedno resen problem. Korupcija je še vedno razširjena na različnih področjih in ostaja resen problem. Zakonodajni okvir je še vedno nezadosten; implementacija obstoječih zakonov se mora izboljšati. Nadaljnji trud je potreben za izboljšanje postopkov v primerih korupcije od faze preiskave do končne obsodbe.

Vir: Evropska komisija (2003, 2004, 2005b, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010).

Kot lahko vidimo iz tabele 3.8, korupcija še vedno ostaja velik problem v Srbiji. Kaže se sicer določen napredek pri vzpostavljanju zakonodajnega okvira, ki ureja to problematično področje, a vendar se pojavlja problem pri učinkoviti implementaciji sprejete zakonodaje in drugih ukrepov. Zanimiv pogled na problem korupcije pa izpostavljata Begović in Mijatović (2001, 174) ko pravita, da mora biti boj proti korupciji ključni nacionalni interes in da ne sme biti na dnevnem redu le zaradi mednarodne skupnosti in njenih zahtev.

Čeprav v državah Zahodnega Balkana ne primanjkuje protikorupcijskih programov in primerne zakonodaje, pa obstaja zaskrbljujoč dokaz, da problem korupcije ne izginja, ampak

postaja vse večji. Med razlogi se največkrat omenja neprimerna razdelitev virov, nevarnost politizacije reform, pomanjkanje politične volje, nezadostna implementacija zakonodaje in neučinkovito izvajanje le-te. Politična volja srbske vlade in parlamenta je pomembna tudi za države, ki Srbiji nudijo pomoč, saj na podlagi le-te odločajo o nadaljnji fazi implementacije ukrepov. Pojavlja se potreba po boljšem razumevanju politične volje, njenih vplivov in ovir, ki jo predstavlja v boju proti korupciji. Da bodo programi in ukrepi za boj proti korupciji uspešni, morajo ostati depolitizirani, saj bo le tako zagotovljena neodvisnost tistih, ki so odgovorni za implementacijo in uveljavitev ukrepov (ACN 2005, 90). Pri preprečevanju korupcije ima pomembno vlogo tudi civilna družba, ki je nekakšen katalizator za reforme. Po eni strani lahko uveljavlja pritisk na vlado s pogajanjem, z lobiranjem in izpostavljanjem posameznih primerov korupcije; po drugi strani pa se lahko združi v partnerstvo z vlado in tako zagotovi ustrezno izvajanje javne politike boja proti korupciji. Se pa tu postavlja vprašanje samega obstoja civilne družbe, v kolikšni meri država potrebuje civilno družbo in kakšne organizacije so najbolj primerne (ACN 2005, 91).

Srbija in ostale države Zahodnega Balkana se nahajajo pred izzivom implementacije zakonodaje in krepitve institucij. Poleg nadzora s strani mednarodnih organizacij bodo potrebni tudi: trud nacionalnih vlad za doseg primerne politične volje; vzdržljiva raznolika in aktivna civilna družba za nadzorovanje implementacije; aktivna podpora državljanov in mobilizacija podjetniške skupnosti, da prevzame aktivno vlogo v spreminjanju podjetniške klime. Prav tako bo potrebno boljše razumevanje narave in obsega korupcije ter redni nadzor implementacije nacionalnih protikorupcijskih politik, saj bodo le tako lahko odpravljeni ne samo simptomi ampak tudi vzroki korupcije (ACN 2005, 92). Prihodnost boja proti korupciji v Srbiji je po mnenju Begovića in Mijatovića (2007, 208) odvisna od političnih interesov Srbije. Če bo interes Srbije integracija v EU, potem bodo morale biti tako neposredne kot posredne politike boja proti korupciji implementirane. V nasprotnem primeru pa je prihodnost Srbije, kar se tiče korupcije, negotova.

Za izvajanje politike preprečevanja korupcije je bistveno vedeti, kaj o mehanizmih »ujetosti države« menijo državljani, v kolikšni meri zaupajo državnim institucijam, kaj menijo o strankarskem podeljevanju pozicij v javnem sektorju in na kakšen način bi se bilo, po njihovem mnenju, proti korupciji potrebno boriti (Pesic 2007, 29). V nadaljevanju bodo predstavljeni rezultati javnomnenjskih raziskav o percepciji korupcije v Srbiji.

3.2.3 Analiza javnomnenjskih raziskav o percepciji korupcije v Srbiji

Begović in Mijatović (2007, 20) pravita, da je percepcija ljudi o korupciji zelo dovzetna do vplivov samega obdobja, torej socialne, ekonomske in politične situacije neke države. Koncept korupcije je večinoma povezan z nedelovanjem države in vlade, zato je javno mnenje odvisno od političnega stanja v državi. V luči tega je potrebno tudi interpretirati stanje korupcije v Srbiji.

Pesiceva (2007, 28) na podlagi javnomnenjskih raziskav ugotavlja, da državljani Srbije problem korupcije uvrščajo med štiri najpomembnejše probleme v državi. Največji problem po mnenju državljanov je nezaposlenost (55 %), sledijo pa nizek standard življenja (37 %), korupcija (28 %) in problem Kosova (23 %). Begović in Mijatović (2007, 23-28) prav tako trdita, da je na splošno problem korupcije med najpomembnejšimi v državi, a vendar je za različne družbene skupine različno pomemben. Problem korupcije najpogosteje poudarja generacija ljudi, starih med 35 in 45 let, ter tisti, ki so bolj izobraženi in bogatejši. Le-ti v večji meri korupcijo jemljejo kot osebni problem. Manj pozornosti problemu korupcije namenjajo nižje izobraženi državljani, ki so bolj obremenjeni s problemom revščine in brezposelnosti. Za nižje izobražene korupcija v večji meri predstavlja družbeni in ne osebni problem. Mnenje o korupciji (pozitivno ali negativno) je jasno povezano s samo definicijo korupcije oziroma zavedanjem, katera dejanja so z njo povezana. Kot lahko vidimo v tabeli 3.9, je v Srbiji vedno manj dvomov o tem.

Tabela 3.9: Dejanja, ki so povezana s korupcijo (primerjava med letoma 2001 in 2006)

Dejanja	2006	2001
	%	
Dajanje denarja javnim uslužbencem za namen zmanjšanja davkov	92,1	89,8
Ponujanje denarja prometnim policistom za preprečitev odvzema vozniškega dovoljenja	90,7	84,9
Zloraba uradnega položaja za omogočanje zaslužka lastnega zasebnega podjetja	87,7	83,9
Razkrivanje poslovnih informacij drugim za osebno korist	83,8	79,1
Uporaba položaja za oprostitev bližnjega služenja vojske	76,4	73,5
Posredovanje pri visokih uradnikih za namen zaposlitve bližnjega	75,1	64,3
Dodatno nagrajevanje odvetnika pri obrambi pred sodiščem	70,3	50,0
Dajanje daril zdravnikom za boljše in bolj podrobno	68,9	59,3

zdravljenje		
Dajanje donacij političnim strankam v predvolilni kampanji	68,4	43,9
Ponujanje protiuslug za predčasni odhod iz službe	66,9	63,1
Kontakt z uradniki z namenom pridobiti gradbeno dovoljenje	62,8	53,0

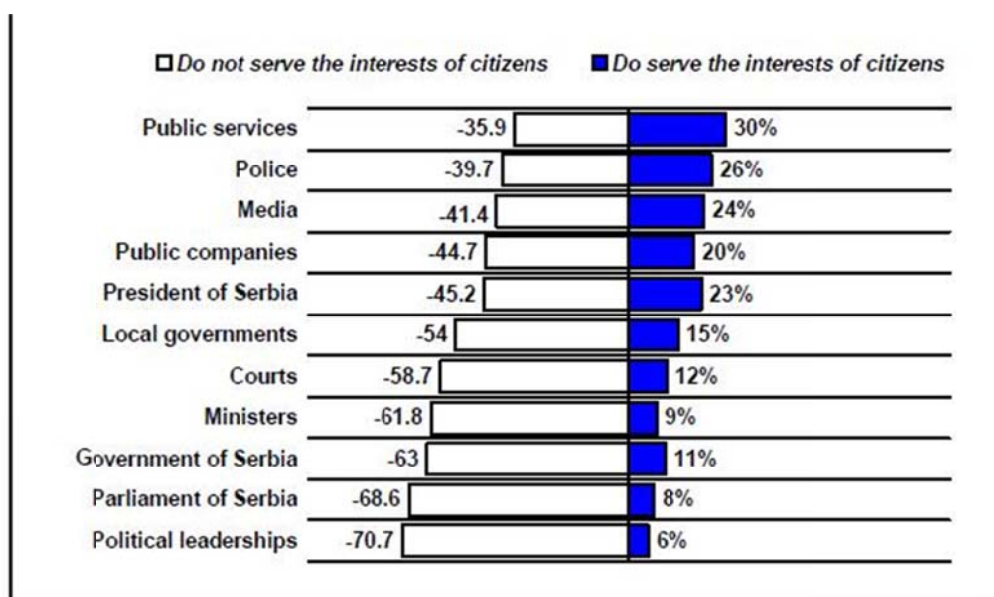
Vir: Begović in Mijatović (2007, 28).

Zavedanje državljanov, da so nekatere aktivnosti prepovedane, se veča, kljub temu, da le-te niso podvržene pravnim sankcijam. Koncept korupcije postaja vedno bolj jasen. Verjetno gre za posledico namernega in nenamernega izobraževanja državljanov o problemu korupcije s pomočjo množičnih medijev, vladnih kampanj in aktivnosti civilnodružbenega sektorja, ki so se okrepile po letu 2000 (Begović in Mijatović 2007, 29).

Begović in Mijatović (2007, 29) navajata tri glavne razloge za korupcijo v družbi glede na mnenje državljanov. Ti so: moralna kriza družbe, revščina in nezadosten razvoj vladavine prava. Interpretacija teh vzrokov je tesno povezana s sociodemografskimi značilnostmi družbe. Moralno krizo družbe kot vzrok za korupcijo najpogosteje navaja visoko izobražena, urbana populacija. Splošno revščino kot glavni vzrok pa največkrat navaja najnižje izobražena ruralna populacija. Pomanjkanje vladavine prava kot vzrok najbolj pogosto navajajo študenti in drugi mlajši državljani.

Visoko zavedanje o problemu korupcije ima neposreden vpliv na zaupanje državljanov v glavne državne institucije, saj je to v primeru večine institucij nizko. Po mnenju državljanov v večini primerov ne služijo njihovim interesom, ampak nekim drugim (lastnim interesom, strankarskim interesom, interesom bogatih) (Pesic 2007, 28). Rezultati so prikazani na sliki 3.5.

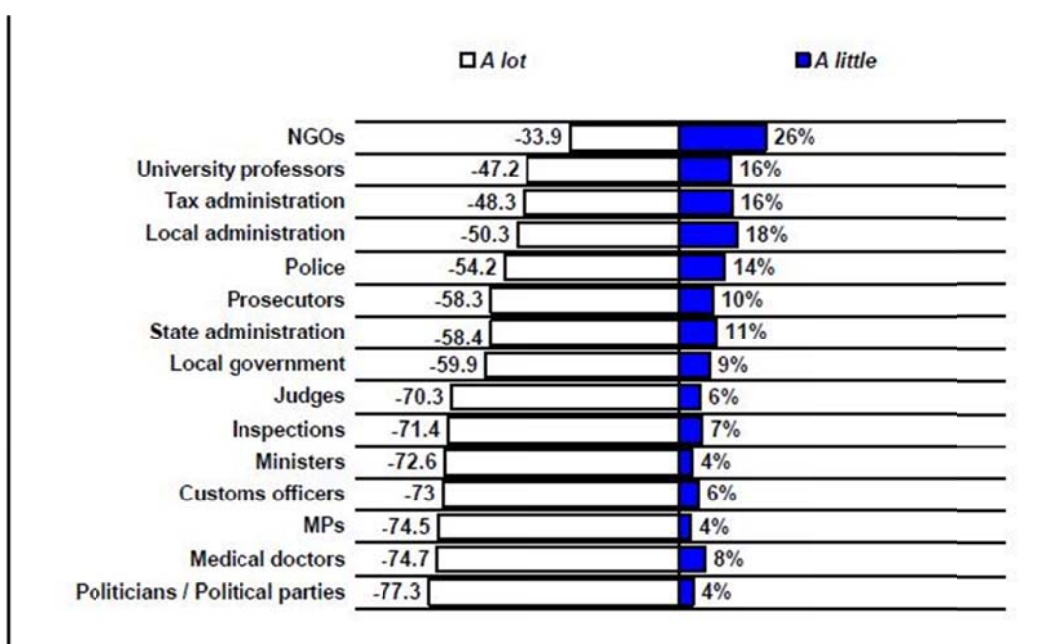
Slika 3.5: V kolikšni meri državne institucije služijo interesom državljanov?

Vir: Pesic (2007, 29).

Pesiceva (2007, 29) v nadaljevanju ugotavlja, v katerih institucijah je, po mnenju državljanov, korupcija najbolj razširjena. 77 % vprašanih meni, da je korupcija najbolj razširjena v političnih strankah, tem sledijo zdravniki (75 %), poslanci (74 %) in drugi. Rezultati so prikazani na sliki 3.6.

Slika 3.6: Razširjenost korupcije v državnih institucijah

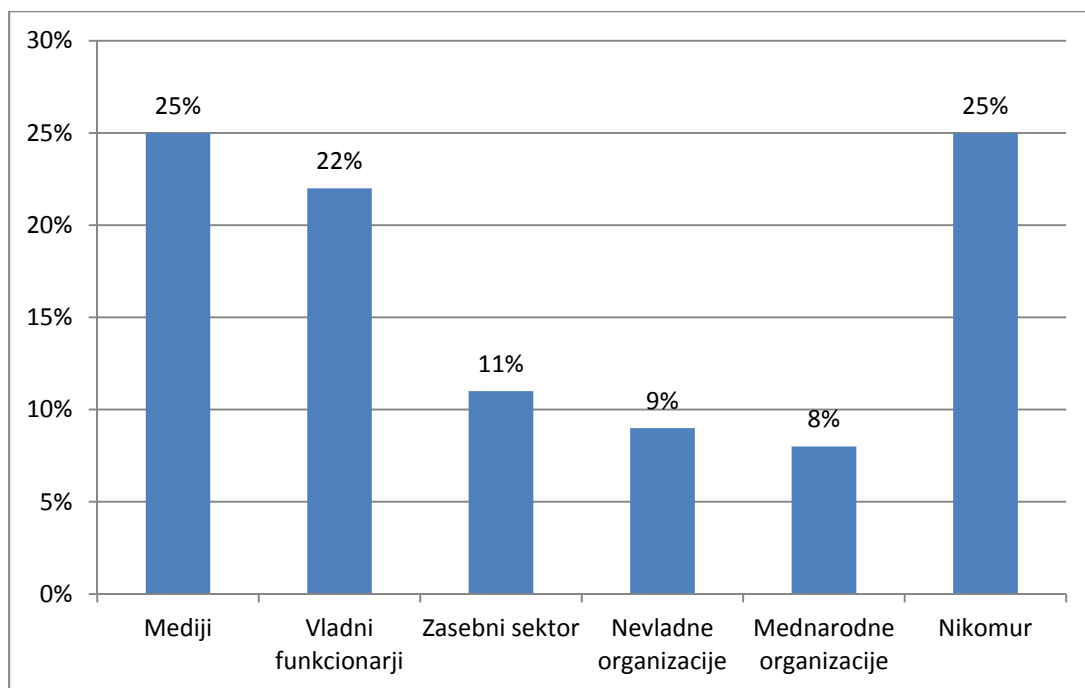
Vir: Pesic (2007, 30).

Begović in Mijatović (2007, 37) sta prišla do podobnih ugotovitev, ko pravita, da so področja z najvišjo stopnjo korupcije: sodstvo, najvišji vladni predstavniki, politične stranke, javne službe in policija. Kot področji z najnižjo stopnjo korupcije pa izpostavita izobraževalni sistem in zasebna podjetja. Avtorja ugotavljata, da je v Srbiji široko razširjeno prepričanje, da korupcija obstaja v vseh ključnih institucijah družbe.

Zanimivo je, da tudi na globalni ravni prevladujejo podobne ugotovitve. Rezultati raziskave »Global Corruption Barometer 2010« kažejo, da je najvišjo stopnjo korupcije zaznati v političnih strankah, javnih službah, zakonodajnih oblasteh in v policiji (Transparency International 2010, 6). Do razlike prihaja le na področju sodstva, ki ga zgornja raziskava po stopnji korupcije uvršča v spodnjo polovico institucij, medtem ko je v Srbiji sodstvo med institucijami z najvišjo stopnjo korupcije.

V letu 2010 je raziskava »Global Corruption Barometer« prvič v repertoar vprašanj vključila vprašanje: komu ljudje najbolj zaupajo, da bo ustavil korupcijo v njihovi državi. Na globalni ravni ljudje v največji meri zaupajo medijem oziroma nikomur, na drugem mestu pa sledijo vladni funkcionarji (Transparency International 2010, 15). Rezultati so predstavljeni na sliki 3.7.

Slika 3.7: Komu ljudje najbolj zaupajo, da bo ustavil korupcijo?

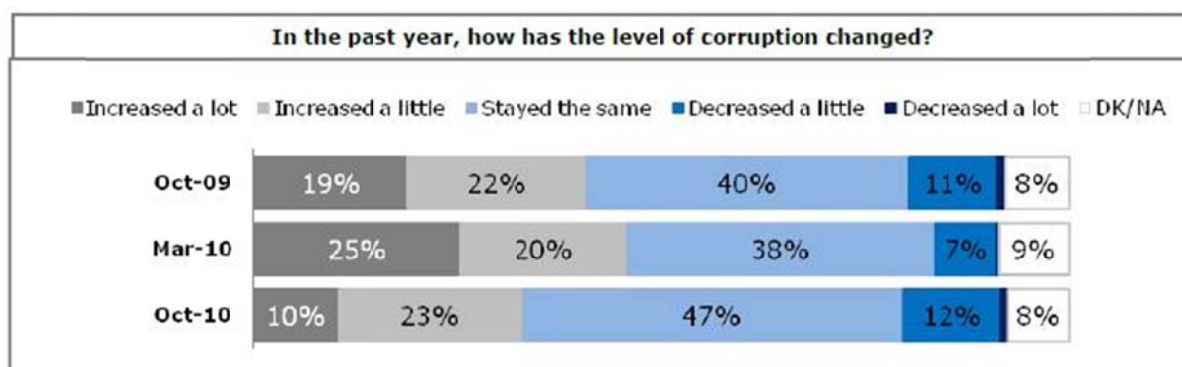
Vir: Transparency International (2010, 15).

Se pa je pri teh odgovorih pokazala regionalna raznolikost (glej Prilogo D). Med največje skeptike, torej tiste, ki ne zaupajo nobeni instituciji, da bo rešila problem korupcije, spada prav regija Zahodnega Balkana, kjer tako misli 45 % anketiranih. Prebivalci regije Zahodnega Balkana so s 17 % na drugo mesto postavili vladne funkcionarje, na tretje pa (z s 14 %) nevladne organizacije (Transparency International 2010, 15).

Zanimivo je, da imajo vlada in ostale državne institucije v svojih rokah moč, da se zoperstavijo korupciji, prav tako bi te institucije morale imeti glavno vlogo v boju proti korupciji. Po drugi strani, pa so ravne te institucije zaznane kot tiste z največjo stopnjo korupcije (TNS Medium Gallup 2010, 3). Dobri dve tretjini anketiranih v raziskavi, ki jo je izvedla organizacija TNS Medium Gallup (2010, 12), pa meni, da so nevladne organizacije preveč šibke, da bi se lahko borile proti korupciji. Kar se tiče Agencije za preprečevanje korupcije, je zanjo dobra polovica državljanov že slišala. Vendar vsak peti vprašani meni, da agencija nič ne doprinaša k borbi s korupcijo; 30 % jih meni, da ima le majhno vlogo.

Raziskava o percepciji korupcije, ki jo je izvedla organizacija TNS Medium Gallup (2010, 9), ugotavlja tudi, v kolikšni meri se stopnja korupcije v državi spreminja. Skoraj polovica anketiranih meni, da se je stopnja korupcije stabilizirala na nekem nivoju. Prav tako le majhen delež anketiranih meni, da je stopnja korupcije v preteklih letih narasla. Rezultati so prikazani na sliki 3.8.

Slika 3.8: Spreminjanje stopnje korupcije v preteklih letih

Vir: TNS Medium Gallup (2010, 9).

So pa ljudje v Srbiji pravzaprav navajeni korupcije. 83 % anketiranih se namreč strinja, da je korupcija pravzaprav ustaljena praksa v Srbiji; 56 % pa pravi, da je neka stopnja korupcije

pričakovana. Navadni ljudje čutijo, da so žrtve korupcije v vsakdanjem življenju, medtem ko se elita s korupcijo toliko ne ukvarja. Zanimivi so torej odgovori na spodnje trditve o korupciji.

Tabela 3.10: V kolikšni meri se anketirani strinjajo z naslednjimi trditvami

Izrazite svoje mnenje o naslednjih trditvah			
Lestvica 1-4; tabela kaže deleže odgovorov » v veliki meri se strinjam« in »popolnoma se strinjam« s trditvijo			
	Oktober 2009	Marec 2010	Oktober 2010
Korupcija je pogosta praksa v naši državi.	87 %	89 %	83 %
Oseba, ki daje podkupnino, je enako odgovorna kot oseba, ki jo sprejme.	57 %	59 %	58 %
Elita se ne ukvarja s korupcijo na nižjih nivojih, saj jih le-ta ne prizadene. Breme takšne korupcije nosijo le navadni ljudje.	76 %	87 %	81 %
Zmanjšanje stopnje korupcije je odgovornost samih državljanov.	59 %	54 %	59 %
Določena stopnja korupcije je pričakovana.	60 %	59 %	56 %
Določena stopnja korupcije je sprejemljiva.	35 %	32 %	32 %

Vir: TNS Medium Gallup (2010, 11).

Ko lahko vidimo iz tabele 3.10, le dobra polovica anketirancev meni, da je posameznik, ki daje podkupnino, enako odgovoren kot tisti, ki jo prejme. Prav tako je kar 30 % anketirancev neka stopnja korupcije sprejemljiva.

Najbolj učinkovita politika boja proti korupciji bi po mnenju državljanov Srbije morala vključevati: posebne in neodvisne organe, ki bi se ukvarjali le z bojem proti korupciji; okrepitev vladavine prava in neodvisnosti sodstva; ter mednarodni oziroma zunanji nadzor za vse javne institucije skupaj s sankcijami za tiste, ki kršijo pravila. Manjše število vprašanih je omenilo pomembnost vpletenosti civilne družbe, oblikovanje standardov obnašanja javnih uslužbencev in razvoj raziskovalnega novinarstva, ki bi se ukvarjal s to problematiko (Pesic 2007, 32). Glede na to, da skoraj 70 % vprašanih informacije o korupciji dobi iz medijev, bi lahko ti odigrali zelo pomembno vlogo v boju proti korupciji. Mediji bi lahko naučili državljanke, kaj korupcija je, kako jo prepoznati in kakšne so posledice dejanj, ki so koruptivne narave. S tem bi lahko spodbudili bolj aktivno držo državljanov do samega problema in jih bolj vpletli v boj proti korupciji (TNS Medium Gallup 2010, 19).

Pričakovanja javnosti Srbije v zvezi z bojem proti korupciji so leta 2000, po oblikovanju prve demokratične vlade, postala zelo velika. Tu se postavlja vprašanje, v kolikšni meri so ta pričakovanja bila izpolnjena? Na podlagi javnomnenjskih raziskav se zdi, da se je razširjenost korupcije v zadnjih letih zmanjšala; prav tako se je zmanjšala toleranca javnosti do korupcije. Vse to nam kaže, da Srbija postaja država, kjer korupcija ni več prevladujoči fenomen. Čeprav so zaznane vrednosti korupcije še vedno daleč od zaželenih, pa je očitno, da se stanje izboljšuje (Begović in Mijatović 2007, 73).

4 SKLEP

Proces vključevanja držav Zahodnega Balkana in Srbije v EU poteka na zelo specifičen način. Proces evropeizacije in integracije teh držav v EU se zelo razlikuje od enakih procesov v državah, ki so že članice EU. Predstavniki EU trdijo, da je prihodnost Zahodnega Balkana znotraj EU, a vendar ne za vsako ceno. Približevanje članstvu je povezano s stabilizacijo regije celo do te mere, da se lahko vprašamo, kaj je vzrok in kaj posledica. Prav tako je proces evropeizacije teh držav dobil neke nove značilnosti in smernice, ki jih prej mogoče ni bilo zaznati. Evropeizacija v različnih državah in regijah, ki so vpletene v proces, predstavlja različne pomene. V primeru držav Zahodnega Balkana je zelo prišlo do izraza pogojevanje članstva kot enega od pomembnih mehanizmov evropeizacije. V predpristopnem obdobju je evropeizacija proces, ki poteka od zunaj in ga vodi nadnacionalni akter, torej sama EU, ki narekuje pravila igre. EU je v tej igri pravzaprav nadrejeni akter, ki določa pogoje, od katerih ni možno odstopati. Gre za asimetrijo v odnosih moči, saj so države Zahodnega Balkana šibkejše. Kljub temu pa ta odnos ni nujno negativen, saj države, kot šibkejši členi, dobivajo denarno in drugo pomoč, ki jo lahko oziroma morajo izkoristiti za notranji razvoj, krepitev demokracije in vladavine prava ter vsesplošnega napredka. Poleg asimetrije moči je pomemben element evropeizacije tudi negotovost, ki je vpeta v nejasnost javnopolitičnih ciljev in časovno komponento samega procesa evropeizacije.

Če kot končni cilj procesov evropeizacije v Srbiji vidimo vstop in članstvo v EU, je odgovornost same države predvsem učinkovita implementacija evropskih standardov in norm. To mora biti v interesu tako najvišjih predstavnikov države kot njenih državljanov. Na kakšen način pa to poteka v Srbiji? V Srbiji vsekakor nacionalna javnopolitična področja postajajo vedno bolj podvržena procesu oblikovanja skupnih politik EU, kljub temu pa za Srbijo ni primeren le pristop preučevanja procesov evropeizacije od »zgoraj navzdol«. Zaradi svojih posebnih značilnosti in vloge, ki jo je Srbija od nekdaj imela v regiji Zahodnega Balkana, je pomembno opazovati medsebojno odvisnost vseh ravni.

To kažeta tudi izbrani študiji primerov. Regionalno sodelovanje je zelo pomemben element v procesu približevanja držav EU in je tudi zelo potreben, saj so najpomembnejši balkanski problemi med seboj zelo povezani. Prav tako je regionalno sodelovanje eden od procesov, ki bi moral potekati od »spodaj navzgor«. Po drugi strani pa se zelo izpostavlja pomen mednarodnega dejavnika v teh procesih. Na področju regionalnega sodelovanja v Srbiji je zelo pomemben odnos države do svojih sosed. Z novimi sosedi ima Srbija vzpostavljen

nekakšen dvotiren odnos, ki je povezan z razpadom skupne države in s temeljnimi zunanjepolitičnimi usmeritvami, torej članstvom v EU. Problemi z novimi sosedi predvsem izvirajo iz preteklosti, po drugi strani pa nekateri avtorji trdijo, da Srbija svoje sosede različno obravnava. Glavno oviro za regionalno sodelovanje predstavljajo torej napetosti v odnosih med državami. Določena vprašanja venomer ostajajo nerešena in to predstavlja velik problem. Kljub temu pa Srbija skuša napredovati v odnosih s sosedi na različnih javnopolitičnih področjih in do neke mere ji to tudi uspeva.

Potek procesa evropeizacije na področju boja proti korupciji je prav tako zelo kompleksen. Borba proti korupciji je pomembna prioriteta tako Srbije kot EU. Stanje korupcije je v Srbiji predvsem posledica vladnih politik v devetdesetih letih, vojn in privatizacij. Izkoreninjenje korupcije mora torej postati proces, ki bo imel veliko podporo tako v državnih oblasteh kot javnosti. Vzroki korupcije v Srbiji so institucionalne narave, izvirajo iz šibkega zakonodajnega okvira in pomanjkanja vladavine prava. Prisotna je tudi apatičnost do tega problema, ki nikakor ne pripomore k rešitvi. Korupcija mora v Srbiji postati ključni nacionalni interes in ne sme biti na dnevnem redu le zaradi zahtev mednarodne skupnosti. Državljeni koncept korupcije večinoma povezujejo z nedelovanjem države in vlade, zato je javno mnenje odvisno od političnega stanja v državi. Problem korupcije je s strani državljanov uvrščen med najpomembnejše probleme v državi. Kljub temu pa se je razširjenost korupcije v zadnjih letih zmanjšala, kar pomeni, da se stanje vendarle izboljšuje.

Procesi evropeizacije v Srbiji morda potekajo drugače in na svoj način. Niso enoznačni, razlikujejo pa se od enega javnopolitičnega področja do drugega. Zaradi zgodovine same države in njenih preteklih in sedanjih odnosov z EU je to razumljivo. EU v teh procesih igra zelo pomembno vlogo, morda tudi vidnejšo. A vendar je in bo zelo pomemben odnos nacionalne ravni in državljanov do procesov evropeizacije in v končni fazi članstva v EU. To se v veliki meri kaže v kompleksnosti obeh obravnavnih študijah primerov. Regionalno sodelovanje in problem korupcije sta le kaplji v morju javnopolitičnih področij, ki jih mora Srbija urediti, da bo postala napredna evropska država. Bo pa ta pot v obdobju »krize« EU zelo dolga in trnova.

5 LITERATURA

ACN. 2005. *International Cooperation to Fight Corruption in South Eastern Europe: Achievements, Lessons Learned and Future Challenges*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/49/32/37152800.pdf> (12. avgust 2011).

Anastasakis, Othon. 2005. *The Europeanization of the Balkans*. Dostopno prek: http://www.sant.ox.ac.uk/seesox/anastasakis_publications/Anastasakis_Brown.pdf (10. januar 2011).

Anastasakis, Othon in Vesna Bojicic-Dzelilovic. 2002. *Balkan Regional Cooperation & European Integration*. Dostopno prek: <http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/DiscussionPapers/brie.pdf> (10. januar 2011).

Antevski, Miroslav. 2003. Regionalna saradnja u JIE – mogućnosti i ograničenja. V *Srbija i Crna Gora na putu ka Evropskoj uniji*, ur. Lopandić, Duško in Vojislav Bajić, 253-268. Dostopno prek: <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/03-scgeu.pdf> (20. junij 2011).

Batt, Judy. 2004. *The Western Balkans: moving on*. Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp070.pdf> (10. januar 2011).

--- 2005. *The question of Serbia*. Dostopno prek: <http://www.unc.edu/depts/polisci/UndividedEurope/Readings/QuestionofSerbia%28Batt2005%29.pdf> (25. junij 2011).

Bechev, Dimitar. 2004. *Between Enlargement and CFSP: the EU and the Western Balkans*. Dostopno prek: www.luiss.it/.../between-enlargement-and-cfsp-the-eu-and-the-western-balkans-becheva.doc (15. januar 2011).

Begović, Boris in Boško Mijatović. 2001. *Corruption in Serbia*. Dostopno prek: http://www.anti-corr.ru/archive/Corr_Serbia.pdf (22. avgust 2011).

--- 2007. *Corruption in Serbia Five Years Later*. Dostopno prek: <http://www.clds.rs/newsite/Politika%20i%20korupcija%20Eng.pdf> (20. avgust 2011).

Belloni, Roberto. 2009. *European Integration and the Western Balkans: Lessons, Prospects, and Limits*. Dostopno prek: http://www.lu.se/upload/LUPDF/Samhallsvetenskap/Just_and_Durable_Peace/RobertoBelloni.pdf (5. april 2011).

Brown, Adele in Michael Attenborough. 2007. *EU Enlargement: the Western Balkans*. Dostopno prek: <http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2007/rp07-027.pdf> (15. januar 2011).

Calic, Marie-Janine. 2005. *The Western Balkans on the Road Towards European Integration*. Dostopno prek: <http://library.fes.de/pdf-files/id/03273.pdf> (10. januar 2011).

Corruption perception index. 2011. Dostopno prek: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices (20. avgust 2011).

Delevic, Milica. 2007. *Regional cooperation in the Western Balkans*. Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp104.pdf> (20. junij 2011).

Denti, David. 2009. *EU, NATO, OSCE & Regional Co-Operation in South East Europe*. Dostopno prek: <http://www.denti.it/papers/Davide%20Denti%20-%20EU,%20NATO,%20OSCE%20and%20regional%20cooperation%20in%20SEE.pdf> (10. januar 2011).

Devetak, Silvo in Jovica Trkulja ur. 2004. *Bilanca tranzicije: pravni vidiki družbenih sprememb v Sloveniji in Srbiji v procesu tranzicije*. Maribor: Pravna fakulteta.

Džihic, Vedran in Angela Wieser. 2008. *The Crisis of Expectations – Europeanisation as »acquis démocratique« and its limits. The case of Bosnia-Herzegovina and Serbia*. Dostopno prek: <http://www.cife.eu/UserFiles/File/EEF/349/EEF349DZIHIC.pdf> (15. maj 2011).

Đukanović, Dragan. 2010. Jugoistočna Evropa – Resetovanje sa susedima. V *Srbija i svet – zbornik radova*, ur. Erdeljan, Borivoj, 45-51. Dostopno prek: http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/10-srbija_i_svet.pdf (25. junij 2011).

Evropska komisija. 2003. *Serbia and Montenegro: Stabilisation and Association Report 2003*. Dostopno prek: http://www.becei.org/DOKUMENTI/com03_343_en.pdf (25. avgust 2011).

--- 2004. *Serbia and Montenegro: Stabilisation and Association Report 2004*. Dostopno prek: <http://www.emins.org/sr/dokumenti/downloads/2004/041104-s-a-report.pdf> (25. avgust 2011).

--- 2005a. *Regional cooperation in the western Balkans: A policy priority for the European Union*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/nf5703249enc_web_en.pdf (20. junij 2011).

--- 2005b. *Serbia and Montenegro 2005 Progress Report*. Dostopno prek: http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2005/1428/COM_SEC%282005%291428_EN.pdf (25. avgust 2011).

--- 2006. *Serbia 2006 Progress Report*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/Nov/sr_sec_1389_en.pdf (25. avgust 2011).

--- 2007. *Serbia 2007 Progress Report*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/serbia_progress_reports_en.pdf (25. avgust 2011).

--- 2008. *Serbia 2008 Progress Report*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/serbia_progress_report_en.pdf (25. avgust 2011).

--- 2009. *Serbia 2009 Progress Report*. Dostopno prek: https://webgate.ec.europa.eu/olacrf/20091014Elarg/SR_Rapport_to_press_13_10.pdf (18. januar 2011).

--- 2010a. *Serbia 2010 Progress Report*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/sr_rapport_2010_en.pdf (18. januar 2011).

--- 2010b. *Strategija širitve in glavni izzivi za obdobje 2010-2011*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/strategy_paper_2010_sl.pdf (18. januar 2011).

Featherstone, Kevin in Claudio M. Radaelli, ur. 2003. *The Politics of Europeanization*. New York: Oxford University Press.

Fink Hafner, Danica, ur. 2007. *Uvod v analizo politik: teorije, koncepti, načela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Fink-Hafner, Danica. 2007. *Why Europeanization Moves at Different Paces: The Cases of Croatia, Serbia nad Montenegro*. Dostopno prek: <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/generalconference/pisa/papers/PP699.pdf> (23. maj 2011).

Fink-Hafner, Danica in Damjan Lajh. 2011. Europeanization in South East Europe. V *Handbook of Doing Business in South East Europe*, ur. Sternad, Dietmar and Döring, Thomas, 25-50. Palgrave Macmillan.

FOD. 2009. *Fund for an Open Society – Serbia. Contribution to the 2009 European Commission Report on Serbia*. Dostopno prek: http://www.fosserbia.org/view_file.php?file_id=271 (10. januar 2011).

Gallup Balkan Monitor. 2009. *Insights and Perceptions: Voices of the Balkans*. Dostopno prek: http://www.balkan-monitor.eu/files/Gallup_Balkan_Monitor-Focus_On_EU_Perceptions.pdf (23. april 2011).

Gallup Balkan Monitor. 2010. *Insights and Perceptions: Voices of the Balkans*. Dostopno prek: http://www.balkan-monitor.eu/files/BalkanMonitor-2010_Summary_of_Findings.pdf (15. januar 2011).

Grabbe, Heather. 2002. *Europeanisation Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process*. Dostopno prek: http://www.cer.org.uk/pdf/grabbe_ECPR.pdf (23. april 2011).

Hristova-Valtcheva, Katia. 2001. The Options for Regional Co-operation. V *Democracy, Security and Economic Development in Southeast Europe*, Konrad Adenauer Stiftung, 41-44. Dostopno prek: http://www.kas.de/db_files/dokumente/7_dokument_dok_pdf_2162_1.pdf (20. junij 2011).

Igrić, Gordana. 2010. Lack of Political Will Thwarts Anticorruption Efforts. V *Accession of the Western Balkans to the EU: Evaluating a process*, Evropska komisija, 18-29. Dostopno

prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/20100609_att4639135.pdf (27. julij 2011).

Jano, Dorian. 2008. *From »Balkanization« to »Europeanization«: The Stages of Western Balkans Complex Transformations*. Dostopno prek: <http://www.cife.eu/UserFiles/File/EEF/349/EEF349JANO.pdf> (24. april 2011).

Jelinčič, Jadranka, ur. 2006. *Evropeizacija Srbije – Monitoring procesa evropeizacije društvenog, ekonomskog, političkog i pravnog prostora Srbije*. Beograd: Fond za otvoreno društvo. Dostopno prek: http://www.civilnodrustvo.org/Tekstovi-za-sajt/Evropeizacija_Srbije.pdf (10. januar 2011).

Lajh, Damjan. 2006. *Evropeizacija in regionalizacija: spremembe na (sub)nacionalni ravni in implementacija kohezijske politike EU v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lopandić, Duško. 2002. *Regional Cooperation in South Eastern Europe: The Effects of Regional Initiatives*. Dostopno prek: <http://pdc.ceu.hu/archive/00004997/01/rcsee.pdf> (26. junij 2011).

Mehikić, Mojca. 2007. *Razvoj načela pogojevanja članstva v EU – Primerjava pogojev za članstvo JV Evrope s pogoji predhodnih širitev EU*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Mihailović, Srećko. 2010. *Kako građani Srbije vide tranziciju: istraživanje javnog mnjenja tranzicije*. Dostopno prek: <http://www.fes.rs/pubs/2010/pdf/20.kako-gradjani-srbije-vide-tranziciju.pdf> (28. julij 2011).

Minchev, Ognyan, ur. 2010. *The Western Balkans: Between the Economic Crisis and the European Perspective*. Dostopno prek: <http://www.iris-bg.org/files/The%20Western%20Balkans.pdf> (18. januar 2011).

Minić, Jelica in Jasminka Kronja. 2007. *Regionalna saradnja za razvoj i evropsku integraciju*. Dostopno prek: <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/07-reg-saradnja-srp.pdf> (25. junij 2011).

Minić, Jelica in Duško Lopandić. 2000. *Pripreme za evropsku integraciju*. Dostopno prek: <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/01-pripevin.pdf> (16. maj 2011).

Ministarstvo pravde Republike Srbije. 2005. *Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije*. Dostopno prek: http://www.mpravde.gov.rs/images/Borba_protiv_korupcije_lat_1.pdf (18. januar 2011).

Mungiu-Pippidi, Alina. 2003. *Of Dark Sides and Twilight Zones: Enlarging to the Balkans*. Dostopno prek: <http://eep.sagepub.com/content/17/1/83.citation> (29. april 2011).

NKEU. 2010. Nacionalni konvent o Evropskoj uniji: *Regionalna saradnja i međunarodne obaveze: analize i preporuke*. Dostopno prek: <http://www.eukonvent.org/downloads2/11-konvent-RSMO.pdf> (20. junij 2011).

Orlović, Slaviša. 2007. *Europeanisation and Democratisation of Parties and Party System of Serbia*. Dostopno prek: http://www.ssoar.info/ssoar/files/2009/1875/2007_page_92_104.pdf (10. januar 2011).

Pesic, Vesna. 2007. *State Capture and Widespread Corruption in Serbia*. Dostopno prek: www.ceps.eu/ceps/download/1309 (24. avgust 2011).

Petričušić, Antonija. 2004. *Regional Cooperation in the Western Balkans – a Key to Integration into the European Union*. Dostopno prek: <http://www.hrcak.srce.hr/file/33296> (20. junij 2011).

Ralchev, Stefan. 2010. *Serbia and Croatia Face Chance to Warm Ties and Lead Western Balkans Closer to the EU*. Dostopno prek: <http://www.iris-bg.org/files/iris-ralchev-serbia%20%26%20croatia%20waremr%20ties-feb%5C%2710.pdf> (15. januar 2011).

Schimmelfennig, Frank. 2010. *Europeanization beyond the member states*. Dostopno prek: http://www.eup.ethz.ch/people/schimmelfennig/publications/10_ZSE_Europeanization__manuscript_.pdf (23. april 2011).

Svet EU. 2006. *Action Oriented Paper on Improving Cooperation, on Organised Crime, Corruption, Illegal Immigration and Counter-terrorism, between the EU, Western Balkans and relevant ENP countries*. Dostopno prek:

<http://www.secicenter.org/doc/CEU.Action%20oriented%20paper%20on%20improving%20cooperation%20on%20organised%20crime%20between%20the%20EU.Western%20Balkans%20and%20relevant%20ENP%20countries.12.05.%202006.pdf> (27. julij 2011).

Subotić, Jelena. 2010. *The Problems of Europeanization in Serbia*. Dostopno prek: <http://eep.sagepub.com/content/24/4/595> (24. april 2011).

TNS Medium Gallup. 2010. *Serbia Corruption Benchmarking Survey*. Dostopno prek: <http://www.undp.org.rs/index.cfm?event=public.publicationsDetails&revid=DA421DCD-B7B3-F06E-0DC9F97AC6AF13B0> (28. avgust 2011).

Toš, Niko. 1988. *Metode družboslovnega raziskovanja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Transparency International. 2010. *Global Corruption Barometer 2010*. Dostopno prek: http://timenewsfeed.files.wordpress.com/2010/12/ti_global-corruption-barometer-20102.pdf (29. avgust 2011).

--- 2009. *Global Corruption Barometer 2009*. Dostopno prek: <http://www.transparency.org/content/download/43788/701097> (29. avgust 2011).

Trauner, Florian. 2008. *The Europeanisation of the Western Balkans: deconstructing the EU's routes of influence in justice and home affairs*. Dostopno prek: <http://www.jhubc.it/ecpr-riga/virtualpaperroom/059.pdf> (28. april 2011).

Türk, Mustafa in Göksu Gökgöz. 2006. *The European Union's Strategy towards the Western Balkans: Exclusion or Integration*. Dostopno prek: <http://eep.sagepub.com/content/20/4/659> (30. april 2011).

UNDP. 2008. *Regional Cooperation*. Dostopno prek: http://www.undp.org.rs/download/nhdr2008_eng.pdf (29. avgust 2011).

--- 2007. *The fight against corruption in Serbia: An institutional framework overview.*

Dostopno prek:

www.undp.org.rs/index.cfm?event=public.publicationsDetails&revid=CE1BC622-3FF2-9C75-2CF0140726C21185 (20. avgust 2011).

Uvalic, Milica. 2001. *Regional Cooperation in southeastern Europe.* Dostopno prek:

<http://www.one-europe.ac.uk/pdf/wp17.pdf> (20. junij 2011).

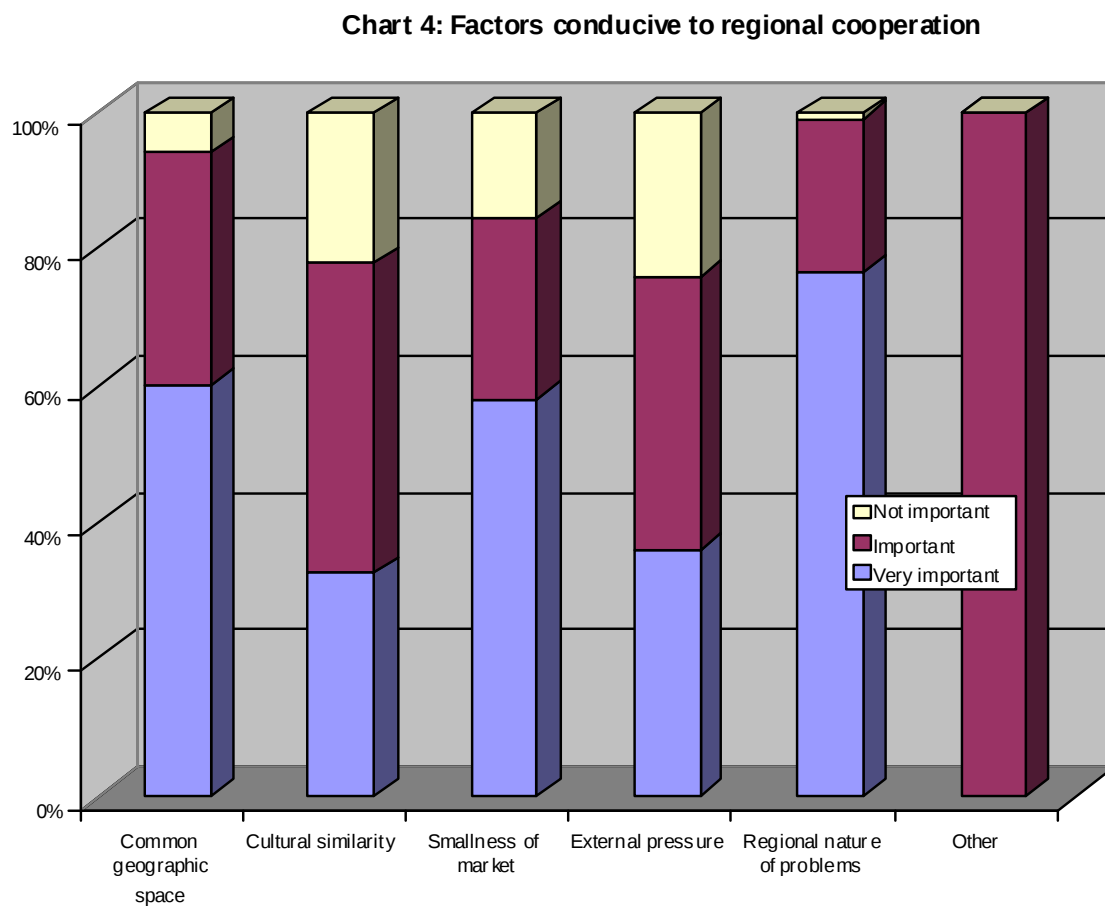
Vujadinović, Dragica. 2009. What is the Rational National and State Interest of Contemporary Serbia? V *Serbia at the Political Crossroads*, ur. Dragica Vujadinović in Vladimir Goati.

Dostopno prek:

<http://www.fes.rs/pubs/2009/pdf/10.Serbia%20at%20the%20Political%20Crossroads.pdf> (10. januar 2011).

PRILOGE

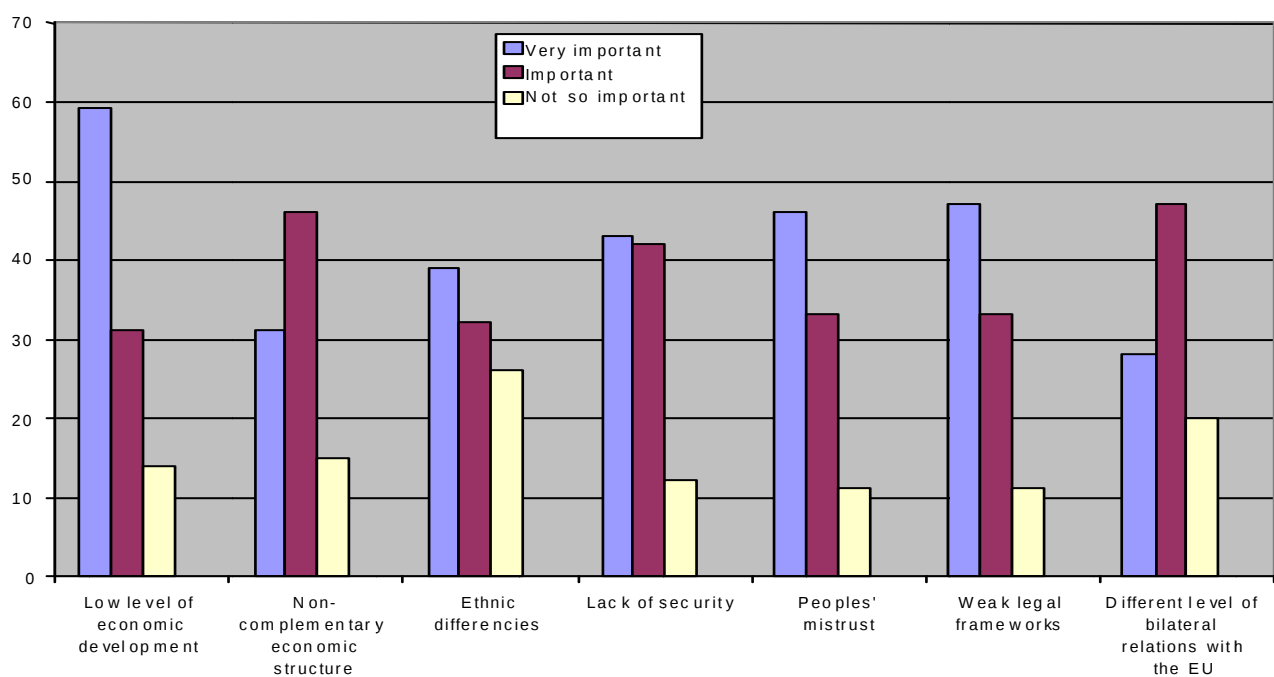
Priloga A: Dejavniki, ki spodbujajo regionalno sodelovanje

Vir: Anastasakis in Bojici-Dzelilovic (2002, 54).

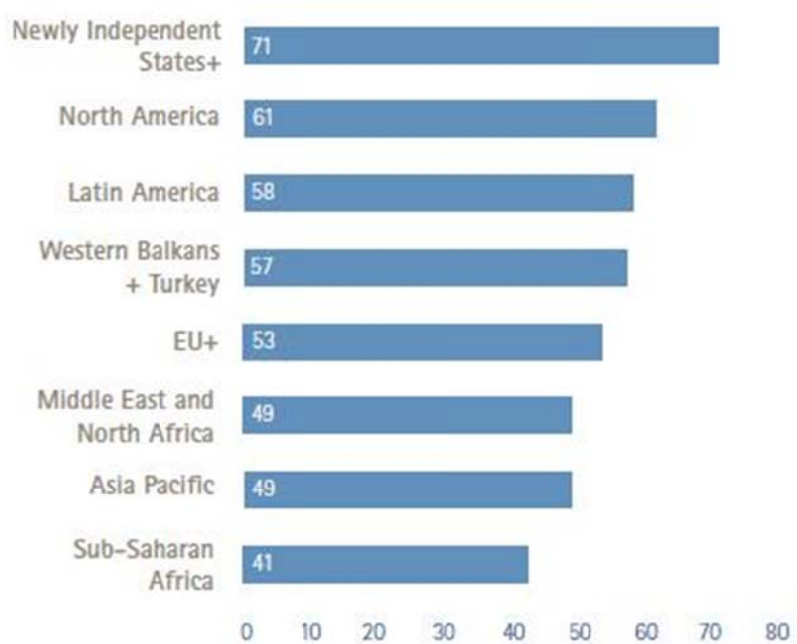
Priloga B: Ovire za regionalno sodelovanje

Chart 5: Obstacles to regional cooperation

Vir: Anastasakis in Bojicic-Dzelilovic (2002, 57).

Priloga C: Percepcija ljudi o problemu »ujetosti države« po regijah

Vir: Transparency International (2009, 16).

Priloga Č: Posvojitev mednarodnih instrumentov

Criminal Law Convention-Council of Europe	Civil Law Convention-Council of Europe	Convention on Laundering, Search, Seizure - Council of Europe	Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters - Council of Europe	Convention on Foreign Bribery - OECD	Convention against Corruption - United Nations	Convention against Illicit Traffic - United Nations	Convention on Transnational Organized Crime - United Nations	Trafficking Protocol	Smuggling Protocol	Group of States against Corruption (GRECO)
Ratified on 18/12/2002 Entry into force on 1/4/2003	-	Ratified on 9/10/2003 Entry into force on 1/2/2004	Ratified on 30/9/2002 Entry into force on 29/12/2002	-	Signed on 11/12/2003	Accessed	Ratified on 6/9/2001	Ratified on 6/9/2001	Ratified on 6/9/2001	Accession on 1/4/2003

Vir: ACN (2005, 52).

Priloga D: Kateri instituciji anketiranci zaupajo, da bo rešila problem korupcije?

	ASIA PACIFIC	EU+	LATIN AMERICA	MIDDLE EAST & NORTH AFRICA	NIS+	NORTH AMERICA	SUB-SAHARAN AFRICA	WESTERN BALKANS + TURKEY	TOTAL
Media	34%	18%	22%	21%	10%	22%	15%	11%	25%
Nobody	26%	34%	30%	29%	39%	33%	13%	45%	25%
Government leaders	17%	13%	29%	28%	35%	13%	40%	17%	22%
Business/ private sector	10%	9%	4%	3%	2%	8%	17%	2%	11%
NGOs (non-governmental organisations)	10%	9%	8%	12%	5%	20%	7%	14%	9%
International organisations	3%	18%	8%	7%	8%	5%	7%	10%	8%

Vir: Transparency International (2010, 15).